

Mizoram State Archives

Accession No. 1117

Date of Receipt 20/11/99

Supplier Hranghmana

Price Rs 25/-

V.L. SIAMA

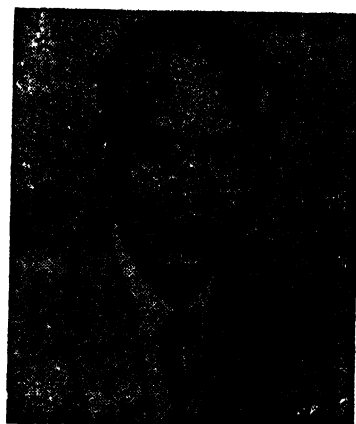
MIZO HISTORY

V.L SIAMA

Item No to Archives
1117
30/11/77
Supp. No. Hranghluane
Price Rs 25/-

MIZO HISTORY

Lengchhawn Press, Bethel House, Khatla,
Aizawl . Mizoram

*Published
by
Lengchhawn Press*

*First Edition, 1953.
Reprint, 1991
Copies—2,000*

Copyright Reserved ©

MANUFACTURED IN INDIA

*Printed
at
The Lengchhawn Press,
Bethel House, Khatla,
Aizawl—796001, Mizoram.*

THUHMABRUAI

Kum 1950 August thlaa Mizoram chhim leh hmâr zirna lama hotute intâwk khâwm chuan, Middle School-a zir atân Mizo History siam an lo rawt thlu a. Chumi lam ngaihtuahtu atân chuan Pu Jona (Rev B E Jones, B.A , B.D.) chu an ruat nghâl a

Pu Jona chuan ka theih ang anga lo buatsaih tûrin min sâwm a, ka sikul hun âwlah ka theih ang ang-
m ka buatsaih ta a Hun chêp tak chhûnga hetiang bu, naupangte zir tûra han buatsaih chu thil namên a lo ri lo tih chu ka'n buatsaih hnu hian ka hre chhuak nghe nghe a Kei ngei pawhin he bu hi ka duhthusâm a tling lo hle a, mahse naupangte zir tûr bu neih thuai a ngaih si avângin hmanhmawh deuh taka han siam phawt mai loh theih a ni ta lo va.

Ka theih ang angin ka hun âwlah upate kâwmin ralkhata thian thate pawh râwn zêlin hmasâng titite ka zâwt zêl a Pastor Liangkhaia siam pawh ka râwn ve zêl a Upain, "Unau thawnthu sawi pawh a dang e," an tih ang tak nangialin ziaka chanchin lo vawng ve ta lo tân chuan hriat dânte a danglam thei hle mai. Ngaih dân tângpui nia ka hriat apiang ka zâwm zêl a Thangtharte tâna zir atâna tha ang lam zêlin ka zâk hrâm hrâm bawh a Hêng m tanpuitute zingah chuan Sialhâwk lalnu Pi Rothuam

leh Búngzung lai Pu Laltâwna ten mi pui nasun in
thu hmatte chu pawm tlák tam bera ka lakte chu
an ni Anmahni leh mi pui dangte chungah lâwm
thu ka sawi e

Hu'bu'hi bung li-ah ka then a Bung khatna leh
b ng hahna hi chhui dawn thu a tam ber a Bung
thumna chu hmasang pr pute nun dân a ni a, an
hmasawna te, an thit lo chin dân thate leh an nun
dân mawite hi chhinchhrah bik a, tân lai hun atanga
zir tûrte ngaituah chawp chung zêla chhiar ni sela
Bung li-na lam hi chu tân lai hun lam a ni tawh a
Mizote hian eng kawng kawngah nge hma kan sâwn
a, eng kawng kawngah nge hmasawn leh zêl kan
mamawh thite ngaituah chung zêl chhiar ni sela,
a zir tûrte pawh chutiang lam chu chhût chhuah-
pui nguh hie thei sela a lâwmawm ngawt ang Hun
ina hnam nun a rawn her danglam zêl hi a chhe
lam emaw a tha lam emaw kawnga a herpui dân
athah hnam awm dân kha a msiam ber a Keini
hnam pawh hi tuna thangthar leh zir laite rilru put
dân hian a hrui ber dawn a nih avângin, kan hnam
hmingthang leh nun dân maw tak nei hi kawng tun-
ranga a tha lama hma a sâwn theihna tûr mawh hi
a lungkham ang u.

Hu'bu ka ziah lai hian Mizo tawng veka thu zawng
zawng ziah hnam hnam ka tum a; mahse hming
thangkhat Mizo tawng dah rem lo leh hnam dang
tawng Mizo tawng ang mara hman lâp tawhte aa lo
awm avângin, chûngte chu Mizo tawng kheh lo pawh-

in ka ziaak ta nual a. Mizo tawng upa leh hmasang
upatena an hman bik tawngkamte pawh ka hmang
tel nual a, chung thu mawi leh thate chu chhawm
nun zel atan a tha em em a ni

Kum 1952 November 24 leh 25-a an hotu ber, Depu-
ty Inspector of Schools hova, hmâw chan, Middle
School zawnzawng Headmaster-ho inkhawm chuan,
he bu hi Pawl li zir atan an han ruat ta phawt a,
Sawisêlna mai mai ni lova, iawtna tha leh hriatna
dik zawk min huih thei an awm chuan, lâwm takin
ka lo dawngsawng zel ang Chhut nawn lehte 'awm
ngai a nih chuan tuna mi aia tha zawkka siam a nih
a beiseiawm e

Sialhâwk
May, 1953

Vankalsiama

1112
30/11/53
frangchuan
25
H. L. Chuan

MIZO HNAM CHANCHIN

PU VANLALSIA MA SIALHAWK ZIAK

August thla 1950-ah khân sikul lam thu ngaihtuah tûin Lunglei hmunah Mizo chhim leh hmâr sikul hotute an intâwk khâwm a Chutah chuan Mizoram Primary leh Middle School zawng zawng huap tûin syllabus an ruahman a Sikul tâna lehkhabu tûla an hriatte zînga pakhat chu Mizo hnam chanchin hî a nî

Mizo naupangten mahni hnam chanchin an hriat loh chuan a fêl dâwn lo tihna rilru a awm a A ziaaktu tûra an ruat chuan a hman loh avângin Pu V L Siaman tlâwmngaih chhuahin a bei a, he mî bu hî a lo ziaak ta a Naupangte tân a bengvâr thlâk hlein ka ring a nî Mizo awm dân hlui, mahni pî leh pute ngei chanchin ngaihnawm takin a târ lang a Tûn lai thangthai nen kan tehkhin chuan a lo danglam sâwt hle tih kan hre thei Kawng khatah chuan nasa takin hma kan sâwn ta tih theih a nî a, kawng dang kan thlîr erawh chuan thil hlu tam tak kan hloh bawk a nî Chanchin Tha avângin Mizo hnam chungah êng chu a lo êng ta a, amaherawh-chu awm dân hlui, dân tha tak mai, tlâwmngaih avânga thiltih angte hî kan paih mai chuan thil pawî tak a nî dâwn a nî Tichuan he bu kan lo chhiar hian dân tha, neih hlen âwm mî leh dân tha lo paih âwm mî kan thliar hrang tûi a nî, Hetiang rilru pua kan chhiar chuan he bu hî nasa taka mîn tan-puitu a nî ang tih a rinawm

Mission Vêng, Aijal,
17 6 1953

Pu Jona

THUHMAHRUAI

Vawun nia kan ram leh hnam khawsak dân — kan inawp dân te, kan nunphung inrêlbâwl dân thum hrimte leh kan hmasâwnnate hi vaw leh khata hun inherin a rawn thlen phut mai a ni lo va, hmân lai kan pi leh pute hun ațang tûn hun thlenga kan lô khawsak dânin zawî zawia a rawn hei chhuah a ni zâwk a Chutichuan mahni ram leh hnam History hre ve lova awm chuan, kan tûn lai hun awm dân pawh hi a hriat chian tak tak theih loh va Chu-vângin, mahni History hriat hi a pawimawh tak meuh a ni

Kum 1950-a Lungleh-a Chhum leh Hmâi Joint Education Conference chuan, Mizo History hi Middle School Class IV-ah zir ni ve sela an lo ti ta ienga text bu remchâng a awm sa loh avângin, buatsaih chawp ni nghêl sela an ti a Chutichuan chu text bu mamawhna chu huan Pu Vanlalsiama hian he “Mizo History” bu hi a lo ziak ta ni Tûn hma lamin India History leh ram dang dang History te pawh kan sikulah kan lo zirtî thîn a Mahse mahni hnam History ber hi a bu awm remchân loh fâwm bawkin, zirtî tak takna a la awm lo va, tûnah zawng chu famkim lohna hian tak chu phuhrûkin a lo awm dân ta a, a lâwmawm hle mai

He Mizo History hi ngun taka in chhiar chuan, a ziaaktuin rilru leh hun tam tak sênga theih tâwp a

chhuahzia in hre thei ang a. Sikul naupang tân
chauh lo pawh, ram leh hnam than dân zêl engto
leh veitute tân chuan, ngaihnam tak leh tangkai
tak a ni bawk a ni Sikul lam mamawh thu chauh
lovah, hnam pum pui thuah hetiang a kan hnam
chanchin pil bo leh chhui hleih theih loh ni mai tûr,
Pu Vânlalsîama'n a lo tinung hi a lâwmawm tak
meuh a ni

Dated Aijal,

The 19th June, 1953

Lalchungnunga

Deputy Inspector of Schools,

Lushai Hills

PUBLISHER THUHMA

MIZO HISTORY bu hi ka pa zia a ni a Middle School zirilaibu atan kum tam tak an hmang thin a Zirilaibua an hman chungin vaw eng emaw zat tih danglam a ni a A chângin thu thenkhat belh a ni a, thu tam tak pah a ni baw Mi thamte leh thu zia k mite'n an râwn ve fo thin nachungin a bu hmuh tur pawh a lo awm ta lo va, chuvângin chhut hmasak ber chu tidanglam lovin, ka pa hriat reng nân kan chhu chhuak leh ta a ni A chhiartute'n tangkai taka an hman ngei ka beisei

V L Zaikima
Prop Lengchhawn Press

VANLALSAMA CHANCHIN TLANGPUI

A pu — Liansuaklova
A pa — Lianhruia
A nu — Lêngchhâwnthangi
A nupui — Saingûri

A pa, Lianhruia hi Mizo zinga lehkha zir hmasa pawl, class III passed a ni Hualngohmun leh Kelsih khuaah Primary zirtirtu-ah Mission-in an dah

Ni 31 January, 1912 zanriah ei khamah a piang

Kum 1923 November thlaah Aizawl Centre-ah Lower Primary School a exam a, a passed Hualngohmun khuaa Primary exam pass hmasa ber a ni Kum 1925-ah Upper Primary Exam a passed

Kum 1927-ah Middle a passed Chung hûn lai chuan Middle hi class VIII tih a ni thin

Naupang zakzum tak a ni a Aizawla lehkha a zir lai chuan hrehawm a ti hle thin

A pain lum 1925-ah a thihsan a, a nuin a naute R Vânkûrga leh Vânlalmuana nen a enkawl seilian a ni A pa-in a thihsan hnu chuan Zosapte'n thla tin Rs 3/- pein an chawm ta a ni Kum 1928-ah Zesapte'n Theological school-ah an luhtir a, Cherra-kaltu an duh a, a nuin a remti lova, a kal ta lo A

zirnaah a tui vak lova, kum 1929-ah Teacher's Training School-ah a lût ta zâwk a A zir chhuahin Sialhâwk Primary School-a zirtutu hnathawk turin lāk a nī Nī 10 Jan 1930-ah Primary school chu a hawng

Nī 6 April 1932-ah a nupui, Saingûrī nēn an innei Nī 6 4 1982 khan an inneih Golden Jubilee lawmna an nei Fa 12, mīpa 9 leh hmeichhia 3 an nei Zirtutu a nih atangin puan pheikhawk a bun a, nupui a neih atangin savun pheikhawk a bun

Pi Zan hova India iam fanga Zaipawl (15 11 1933 -- 6 1 1934)-ah a tel ve

Kohhran Upa atan Kum 1947-ah Tuichâng Râl Presbytery-ah nemngheh a nī

Khutla Kohhranah kum 1973-ah Upa atan thlan hawn a nī

Tuichâng Râl Presbytery hmasa ber, kum 1938-ah Treasurer atan ruat a nī

Tuichâng Râl Presbytery-ah hian kum 1941—1966 thlengin Secretary hna a thawk

Synod Committee hrang hrangah member atan ruat a nī thün Synod Pay Commission-ah tum 2, member atan ruat a nī

Sande Skul zirtutu hna bahlah lovin kum 50 a thawk a, chawmawina a dawng

**Kum 1943—44 Aizawlah Sub-Inspector of Schools
hna a thawk**

**Kum 1945-ah Sialhawk khuaah Middle School din
turin ruat a ni Hemi kum April thlaah Sorkarin a
la nghal a, Headmaster hna thawk tua ruat nghal a
ni Kum 1963-ah Selection Grade-ah dah a ni.**

**Kum 1973-ah India rama hna thawk thate chawi-
mawina sang, "Long and distinguished Service
Award" a dawng a Kum 1961 Census-ah hnathawh
that lawmman, Medal a dawng**

**Kum 1961-ah Sêrchhîp Block Development Commi-
tee member atan ruat a ni**

**Kum 1958-ah District Council Boundary Commission
member atan ruat a ni**

**Mizo History a ziak a, kum 1953-ah chhuah a ni
Kum 1980 thlengin Middle School zirlawbu atan hman
a ni. Kum 1964-ah Condensed Course training a zo.
Mission hnuaiah zirtirtu hna, kum 13 leh Sub-Inspec-
tor of Schools hna kum 2 a thawk a Sorkai hnua-
ah Headmaster hna kum 33 a thawk Kum 1978-ah
a pension**

**J L High School Governing Board hmasa berah
Chairman atan ruat a ni**

**Naupan lai atanga hrisei lo tak a ni a. Hrisei lo
hle mah se Pathianin a kaihuai a, Bible-in mihring
dam hun chhung a sawi, kum 70 râl kai hualin a**

dam a Nı 8 6 1989 zân dâr 8 35-ah ama In, Bethel
House, Khatla, Aizawlah kan lo ðhen ta a nı

A hnathawh leh a thiltih kawng tinrengah Pathian
malsawmna a dawngin a inhrıa a, Pathian chungah
a lawm em em ðhin a nı

A fate	V L	Lalkhuma (L)
Rev	V L	Zaithanga
		Zaıðhuamı
	V L	Zaıthanmawıa (L)
	V L	Zaıhlıra (L)
		Zaıkhumi
	V L	Zaıtluanga
		Zaıremı
	V L	Zaıhminghıana
	V L	Zaıkıma
	V L	Zaıchhunga
	V L	Zaıthanzama

A CHHUNGA THU AWMTE

BUNG	THUPUIRE	PHUK
	Mizoram	1
I	Mizorama lo cheng hmasate	3
II	Mizoho Mizorama an luh hma	8
	Mizo lo chhuahna bul	8
	Burma rama Mizo awm lai chanchin	9
	Pawi rama Mizo awm lai chanchin	10
	Mizovin lai an neih chin	13
	Tiau lui râla' an awm laia an	
	hmasâwn dân tângpui	17
	Pi Hmuiki	20
III	Mizoho Mizorama an luh hnu thu	23
	Mizoho mahnîa ro inrêl chawpi an	
	awm lai	25
	Nula leh tlangvâl nun	27
	Mizo tlangvâlin khawtlâng tâna hna	
	an thawh nasat thu	29
	Zawlbûk	32
	Mizo chhûngkaw nun	34
	Selesih sâng saih khua	36
	Sailoho	38
	Thli chhe tleh	50
	Arsi tlâk	51
	Mizo hla phuah thiam hmîngthangtê	51

Mizo pasal̄hate	54
Mizovin thlarau an ngaih dân	61
Mizo zu	69
Mizo pi pu sakhua	73
Sechhun khuangchaw	76
Sa aih	84
Mizq kû	85
Mizoram tam pui hmungthangte	88
Vai len thu	92

IV	British sawrkâr hnuaia Mizo	
	awm lai thu	103
	Inawp dân tângpui	103
	Mizoram Bawrsâpte	105
	Mizo tlangvâl France rama an kal thu	111
	Khawvêl Indo pui pahnhna	121
	Tâm pui hmungthangte	126
	Mìn pui	128
	Hla	129
	Bâwih	133
	Hrisêlna lam thu	136
	Lehkha thiamna lam	139
	Zirna lam thua Chhim leh Hmâr	
	inzawmna	143
	Kohhran lam thu	146
	London Baptist Mission	146
	The Welsh Presbyterian Mission	149
	Mizorama Kohhran harhna lo thlen thu	150
	Kristian tihduhdahnate	152
	Mizoram Kohhran Jubih	153
	Hmâr lam Kohhran chanchin tângpui	155

Mizo Kohhran lama thawktu pawimawhte	158
Mizo Kohhran zaipâwl India khaw- pua an zin thu	162
Roman Catholic pâwl	166
Chhandamna Sipai pâwl	167
Seventh Day Adventist Mission	169
United Pentecostal Church	171
Hnam insingsak thu	172
Mizo Union	174
Mizoram District Council	177
Mizo Zalêna Pâwl	181
The Lushai Chiets' Council	182
Mizo Hmeichhe Tangrual	184
Young Mizo Association	185
Chanchin Tha Dâk	186
Mizo jawng	189
Aizâwl leh Lunglei inkâr motor kawng thu	190

Mizoram Chh. P. - loves
 - Book - 111/2
 Date - 30/11/99
 Price - Rs 25/-

MIZO HISTORY

MIZORAM

Mizoram hi ram ngaw dur pui, thing leh mau leh ram thei tamna ram a ni a Chuvângin iamsa chi tinrêng tih mai tûr—sai te, samak te, selê (ram sial) te, sakei te leh sazuk te, ramsa chi tam tak awmna iam a ni Sava chi tinrêng tih mai tûr hiam mawi tak takte chuan chûng thei rah leh pangpâr zute chu an tlân a Hmânlaï pheï chuan, sava hian pui mai hi a awm a, mun âr a la ang mai hian mihring hi a la zo va, in chhûnga mihung a han bei mai chu, in chungah hian a bawk a, a meun kawmchâr kawng-khâr a hâwl vêl a, kawt lama lo chhuak a hmui-in a lo man thûn a ni, an ti a Chutiang sava chu “Mura” an ti a A lo thlawh châng a bihrûkna tûr lung pûkte an siam hlawm a, tûn thlengin chutiang chu hmuh tûr a awm a ni

Mizoram hi chhûm leh hmâr zâwngin a dung a ni a, a dung lam mêl 200 lai, a vâng lam mêl 100 lai a ni A ram leilung awmzia chu, tlâng tê tak tê a awm khâwm a nih avângin a chhengchhe hle mai a, khâm pawh a tam a, ram zâwl zau a awm manglo, âwih pang vek tih mai tûr a ni Mahsela, ram mawi

tak a nī a, ram hrisêl tak, nuam tak, zo tui thiàng
luanna ram, pangpâr mawī chi tinrêng, rīm tui tak
tak tamna ram, sava hrâm thiam tak takten nîlênga
an awih nīn ngai loh ram a nī Huan leh lo nei
hauh lo pawha hnim hnah leh thei rah leh thil bul-
bâl ei tûr tamna ram a nī Hmasânga Mizorama
chêngte chu lo nei lovin kamrah leh hnah nêrn
ringin an nung mai a nī

Khawvêl chanchin chhuitute chuan ram upa lo tak
nūn an ring a, an rin chhan chu Mizorama thing
leh lungte hī an enin a no êm mai hlawn a, a pian-
na a la rei lo nūn an ring a nī Hmânlai lehzuai
chuan tuifinriat hnuaia awm a nī ta ve ang Tui-
finriat huan a kâmsan dân pawh chhak lam atanga
thlang lam zâwnga haw chhuk nī tûr a nī Tlâng
tam berte hī han en ıla, chhak lampang ai chuan
thlang lampang hī a chhengchhe zâwk deuh vek a nī

A ram sik-leh-sa pawh hī a tâwk kher mai a, a lum
lutuk lo va, a vâwt lutuk hek lo va, fûr leh thâl,
nipui leh thlasik hunte a hun taka lo thlen thinna
ram a nī

Bung I

MIZORAMA LO CHENG HMASATE

(1) Lung hriamhreia hmangtute

Hmakhawsâng tak tak chuan Mizoramah hian hnam mâwl tak, lung chang hriamhreia hmangtute hi an lo awm tawh nun a lang a An hriamhreia hluite chu upate chuan, "Têk" an ti mai a, Mizo upa ngaih dân chuan, mihring hriamhreia nun an ting lo va, t êk hi lung chang tak, tuipei ațanga lo chhuak, thil tithi tak nun an ring a, thung emaw, in emaw a den hnuah chuan, a thiltihtheihna a hmang zo va, a lo thi tawh a, lung chang a lo ni mai a ni, tun an ngai a Mahsela chu lung chu t êk a ni awzâwng lo va, thir hriamhreia an hman hmaa mihringte hriamhreia a ni zâwkin a lang A hmêl lan dân pawh chi dang dang a ni a, a then chu tuthlawh ang tak te, hreipui ang tak te, fei ang tak te a ni hlawm a, chu chu hmânlaia he rarra lo chêngte hriamhreia hlui nun a lang Heng mite hi an lo chenna a rei êm êm tawh a, khawî lamah nge an awm tâka, an thlahte chu tute hi nge an nih tâk tih chhui zawm theih pawh a ni tawh lo a ni

(2) Mirawng leh Meitei

Mirawng leh Meitei hnam hi he ramah hian an lo chêng ve tawh âwm e. An sîlhnu thenkhat ni âwm takte chu tûn thleng hian hmuh tûr a la awm a. Upa thenkhatte sawi dân chuan, Vankal tlânga lung lian pui pui te, Lungphunliana lung lian pui pui in-phun fer furte leh Sialhâwk rama tlâng pakhat, Lung-pûm an tih chhipa lung lian pui pui chhersa lum rengte hi hmânlaia he rama Mirawng-ho chher nîn an ring a. Meitei-ho lamliana sial lian pui pui te, an tuikhur siam lung kerte chu tûn thlengin hmuh tûr a la awm. Mizoram aţang hian, hmâr lamah an phei a, tûna an chênna ramah hian awmhmun an khuar ta nîn an ring. Mizorama an awm lai hian, khawchhak lam leh hmâr lamah hian an chêng ber nîn a lang.

(3) Dawn leh Bawng

Dawn-ho hi he ramah hian an lo chêng tawh a ni tih hriatna chu, hmun thenkhatah—"Dawn ruam" te a awm a, "Dawn tlâng" te a awm bawk a, chûng chu an awmna hlui a ni a, a hmunin hmingah a pu ta nîn an sawi. Tin, Bawng-ho pawh hi khawchhak lama an sîlhnu lang chu, Thinglian ramah, "Bawng ram" a awm a, khawthlang lamah, Bawlte kiangah, "Bawngthah" a awm bawk a ni. Hêng hnam, Mizorama an awm lai hi hun lei vak pawh a la ni âwm lo ve.

(4) Darlawng

Dârlawng-ho hi Mîzor'am luah hmasatute an nî a, kan ram lui thenkhat-- Tuirial te, Tlawng te leh Tut te hi anmahni hming vuah vek nîin an sawi a nî Mîzor'am an chhuahsan dawn lai hian, Tuirial chhak tlâng dungah hian an innghâk khâwm a, chumi tlâng dung chuan hmingah a pu hlen ta a, "Dârlawng tlâng dung" tih a nî ta reng a nî, tîin mî thenkhat chuan an sawi a nî

(5) Pawi leh Hualngo

Pawi-ho hian khawchhak lamah sùlhnu an ngah ber avângin khawchhak lam hi an chênna nî berin a lang Khawchhak lam lui tam tak hming tâwpah chuan "va" a awm hlawm a, chu chu Pawi tâwngin "lui" tihna a nî a N Vânlai phai bula lui hming chu Varhva a nî a, Bûngzung ram lui pakhat chu Thlikva a nî a, Sialhâwk ram lui pakhat chu Lungva a nî a Chûng luite chu Pawiho hming vuah kan rin hlen tâk nî ngein a lang a nî

Tin, Hualngo-ho hi an sùlhnu kan hmuh dânin, an thleng thla thui hle a nî Aizâwl khawpui chhim lam mêl 7 bula Hualngohmun chu Hualngoho awmna hmun hlui a nî a Helai hmunah hian ahovin hlim tham takin an awm a, anmahni pheî chuan tam an inti hle mai a, tupawh ngam leh hneh thein an inring a, "Pa heti zawng chuan ngam loh kan nei lo vang chu, van pawh lo tla se, kan do pawp zak zak mai ang chu," an ti hual âwm e Hemî hmun a tang huan chhak lam an pan leh ta a nî

(6) Hmar

Hmâr-ho hi Mizorama lo lût hmasa pâwl an ni Lusei-ho lo luh hma hian an lo awm tawh a Hmâr hnam hrang hrangte chu ahovin, tlâng hrangah an awm nghe nghe a ni tih hriat theihna chu an awmna tlâng chuan hmingah a pu hlen ta hlawm a Champhai tlâng hrang hrang hming—Chawnchhim te, Zotê te, Chhûngtê te, Lawihmun te, Ngûr te, Khawbung te hi Hmâi hnam hrang hming vek a ni a, Thiak te, Dârngâwn te leh Biata te pawh hi Hmâr hnam hrang hming bawk a ni a, chûng hnam hrang awmna chuan hmingah a pu hlen ta a ni

Lusei leh hnam dang khawchhak Tiau râi atanga an lo tlâk thlâk hma hian, Hmâr-ho hian Mizoram an luah tawh a, mahse chûng-ho an lo tlâk thlâk rual pawh chuan, a lo tel tâwk chu an awm tho va Lusei-ho Mizorama an lo luh hian, Hmâr-ho nên hian an inngelh lo va, khawchhak lam aţangin Pawihovin an rawn tibuai fo bawk a, chuwângin Hmâr-ho chu an darh ta a Hmâr lama darh phei tate chu Manipur ram leh Cachar ramah awmhmun an khuar ta ber a, Mizoramah pawh tam tak chu an châmâng a, ahova awm lovin, a then chuan Chhim lam an pan a, Tlabung ram vêlah te an awm a, a then chuan thlang lam an pan a, Aizâwi vêlah te an awm a, Mizoram hmâr lam hi an awm tamna zâwk a ni. Mizoram chhiarpu hmasaa hnam hrang hrang thliarnaah' pawh khân Hmâr-ho chu Mizoramah tam tâwk tak an awm tih a hriat theih a ni

Hêng kan sawi pawh bâk hi Mizorania lo chêng
hmasa hnamte chu an awm tih hriat a ni a,
mahse chanchin lang deuh deuh leh sîlnu lang
deuh deuhthe chauh hetah hian ziak a ni mai a Lusei-
ho leh hnam dangte an lo lût ve leh a, he ramah
hian awmhmun an khuar nghet ta a a tirah chuan, a
ramte a thain an, la thâwl bawk a, an duh duhna
hmunah an pêm lâwî a, an insawn an insawn thîn
a, zawî zawîin khaw nghet leh hmun nghet siam na-
châng an lo hre deuh deuh va, nun dân leh khaw-
sak dân tha zâwk an lo hmu chhuak zêl a ni

Bung II

MIZO-HO MIZORAMA AN LUH HMA CHANCHIN

(1) Mizo lo chhuahna bul

Mizo-ho hı kan pianhmang leh kan awm dân ațangin Mongolian thlah kan nı tih a hıat a nı Hnâr ngul hniam tak, chal tê, biang ruh bâwk, taksa sei deuh, fûke tawı deuh sı—kan nih dânahthe huan

Kan thlahthu bul berte chu, China ram hmâr chhak lama mite khi an nı a, tichuan an lo darh zau zêl a, India hmâr lam Tibet ram lamah an lo pêm thla a, chuta țang chuan Burma ramah an lo lût thla a, chuta țang chuan Mizoramah an lo chhuk thla zêl a nı âwm e Chuti chu a nih avângin Mongolian thlahthe zingah pawh Tibeto-Burman thlah an tihte hı kan nı Hei aia thui chhuıtu thenkhatte chuan, Nova fate pathum zinga Japheta thlahthe kan nun an sawı a nı

Mizo-ho Mizorama an awm chin hı rei vak a la nı lo va, hnam dang kan vêla awmte nêh hian thlahthu thuhmun kan nı hlawm a, kan inthenna pawh rei vak a la nı âwm lo ve Heng Kâwl-ho te, Meitei-ho te, Pawi-ho te, Paithe-ho te, Lakher-ho te, Biate-ho te, Darlawng-ho te nêh pawh hian kan țawng te, kan

chêť dân ̣henkhatte pawh a la thuhmun a nı Kan ̣awng thlûk dân leh kalhmang pheı hı chu a la inang hle a, hnam dang daih lo ngaihah pheı chuan ̣awng hrang tıh pawh hriat har tak a nı

(2) Burma (Kawıvaı) rama Mizo awm lai chanchın

Burma rama Rûn lui chhak lama Mizo awm lai hı hriat phâk a nı mang lo Rûn leh ̣ıau inkâra awm lai thu hı erawh chu ̣iang takın hriat a nı a. Mizo-ho Burma ram phai zâwla an awm lai chu kum 1400 A D hma lam nın a lang a Pı pu thawnthu ạang ̣auh lo chuan fel taka ̣hui tlâka hriatna a awm lo a nı

Kâwl mite ngeı sawı dânın thawnthu pakhat an sawı ve fo chu hei hı a nı — “Hmânlai chuan, Kâwl zâwl-ah hıan hnam sâwm kan awm khâwm a, hnam hrangte chuan hnam hming bı̄k la neih hma a nı a, hnam khat-na, hnam hnıhna tia invuah mai a la nı a A hnam sâwmna chu thlang lamah an pêm thla a—“Luseı” vuah an nı ta a (Kâwl ̣awngın ‘Lu’ chu hnam tıhna a nı a, ‘Se’ chu sawm tıhna a nı A tır takah chuan ‘Luse’ tıh a nı a, a lo rei a, ‘Luseı’ tıh a lo nı ta a nı) Kâwl zâwla Bûngpui hıan pui “Khampat” bûng an tıh, a bul teh vêla hıam lo lai, Kalemyo leh Tamu inkâra mı pawh hı Mizo-ho phun a nı a, an thlang tlâk dawna an phun a nı a An thlangtla tur chuan thuthlung an sıam a, ‘A kal hmasa apiangın thing pang theı zêl sela, a hnunga rawn zıutute tan zui tur lam hriat theihna a nı ang a’ tun ‘A kal hmasate

chuan an thel ta zêl a, an hnunga lo kaltetân pawh zui a remchâng êm êm mai a, mahsela Muk thung hi an lo thel tel palh hlauh ta mai a, thel zawh him lawkah pawh a dum leh vek mai thei a, an hnunga lo kalte chuan, 'E! an thing thelna hnuhma a hlui ta êm mai a, um phak mi an ni ta lo ve,' an ti a, awm-hmun an khuar an ta mai a, an lo awm hrang ta a, chi hran angin an lo awm ta mai a ni," an ti a ni Bûngpui Mizo phun an tih chu tûn thleng (1942) hian Kâwlphei zâwlah khian a la awm a, Kâwl-ho then-khatte ngaihdan chuan, "Bûngpui zâr chhak lam a lo zâr thui zêl a, lei a tawh hial hunah chuan Mizo-ho hi an lo la chho leh dâwn a ni," an ti a ni

Hêng aţang hian Kâwl-ho (Burmese) nên hian kan inhlat lo tih chu a lang a, kan  awng kal dân te, kan chawhlui k l dân te, naupang tualchai dân te leh th   h  a th      awm dân kan r  n d  nte pawh a la thuhmun nual a ni.

Engpawh ni sela, Mizo pi pute pawh  a an ch   i ph   k chin chu R  n lui thlang lama Mizo-ho awm lai hi a ni a, chumi ram chu t  n      Chin Hills an tih t  k kh   a ni a Chut  h lai hun chu kum 1400—1700 A D. ink  r v  l hi a ni   wm e.

(3) Pawi rama Mizo- ho awm lai chanchin

(a) MIZO-HOVIN LAL AN NEIH HMA THU

R  n lui kam v     Mizo awm lai chuan lai b  k pawh an awm lo va, hnam hrangte hi an awm hrang mai

a, an zînga thawkawm deuh leh fel deuhte chu khaw hotu an nî mai a Chutih lai chuan tûna 'Lusei' tih tâk ber hnamte hî Seipui hmunah te leh Khaw-kâwkah te leh Hauhnâr tlângah te an awm a Râlthe-ho hî Suai-pui leh Saihmunah an awm a Chawngthu-ho hî Sânzawl leh Bochungah an awm a Khiangte-ho hî Pelpawl leh Bêlmual leh Lungchhuan-ah te an awm a, Ngêntê leh Punte-ho te leh Pâte-ho te hî Chawnghawih-ah leh Siallâm-ah an awm a Pautu-ho pawh Pautu tlângah khian an awm a, Khawlhing-ho pawh Khawlhing tlângah an awm a

Chutih lai chuan an la fîng lo hle mai a, silhfen tha pawh an nei lo va, puan tah pawh an la thiam hek lo Hmeichhiate chuan hruikhau hruai thil khâwm hî pawnfênah an hmang mai a chu chu a hmingah "Siapsuap" an vuah a Mipa pawhin hruikhau hruai thil khâwm bawh hî kawrah an ha ve mai a, chu kawr chu "Hnawkhâl" an vuah a Saiuaka awm êm chu an nî lo va, tûnlai thangtharte ngaihdâna han thlîr chuan, puan ruaka awm tluk an nî Hriamhreî tha pawh an nei lo va, thîr hriamhreî rêng rêng pheî chu an la nei lo va, a chher an la thiam sî lo va Hnam hrang leh hnam hrang an inngelh loh chângah an han indo vete pawh hianin thingphêkte hian an insât âwrh âwrh mai thîn a Lo pawh an la nei thiam meuh lo va, tûn laia Mizo-ho chaw ber, buh pheî hî chu an la chîng hauih lo va, an ei ngai bawh hek lo An lo nei chhûnahte chuan bâl te, vaimîm te, buhtun te leh kâwlbahra te hî an chîng ber a nî Sakhaw bulbâl

pawh an la nei lo va, inthawı nachângte pawh an la hre lo va, an dam loh chângte hian an mang a ang êm êm mai thın a, hmuh theih sı lovah hian engemaw mihringte aia ropui zâwk, mı tınâ thei, tidam thei bawk awma rinna an nei a. Nikhua a lo rei deuh hlek a, an zînga a fîng deuh ber pakhat chuan— “Kan pı pute hian thlarau engemaw tal chu biak an nei ngei ang a, kan hre ve ta lo mai a nı A hmîng leh a biak tûra tak hre fuh ta lo mah nı ila, kan nat mangan châng a mın tan-pwtu tûrin— kan pı leh pute biak thın kha biak ve dân ngaihtuah tûr a nı,” a tı a Tichuan an lo nat a, an lo mangan hle chuan— “Pı biakın chhâng ang che, pu biakın chhâng ang che,” tı mai ila, a lo chhâng ve mai ang e, an tı ta a, chutia an han tı chu inthawına hla an siamna bul a lo nı ta reng mai a nı. Chuta tang tak chuan Mizo-hovin sakhaw biak kan lo nei ta a nı Rûn lui kama mâwl taka awm lai hun hı kum 1500 A.D. vêl a nı âwm e.

Mihring hı thınrim leh inhnial châng awm loh theih a nı lo va, chumi avâng chuan chhîngkhat leh hnam khatte pawh a lo inngeih loh theih a, hnam hrang leh hnam hrang phei chu inngeih loh a awl viaw mai a, chûngte avâng chuan indona hı a lo chhuak thın a nı a Mizo-ho pawh hı chanchin han chhui hlat theih tâwk atang pawhın indo châng nei an nih hı sawı ve a nı nghâl a. Chutia indo chângte a awm avâng chuan, khaw khat leh hnam khat tân hotu bîk awm a lo ngai ta deuh deuh mai a, tûn laia lai kan tû ang hı an awm hma pawhın hnam

khat zînga a fel deuh leh a fîng deuh leh a huai deuhte chu hotu an nî mai lo thei lo va, hotu fel an neih chuan an lo chak zâwk a, an lo huai zâwk bawk a, hnam dangte pawh khân hotu tha nei chu an lo hlau deuh deuh va, zawî zawîin hotu chu an lo vuan nghet deuh deuh ta a nî

(b) MIZO-HOVIN LAL AN NEIH CHIN

Inngeih lohna leh inhriatthiam lohnate avângin indo-na a lo awm lo thei lo va Indo fo mai m' an lo nî lo thei ta sî lo va, tichuan hotu bîk nghet, "Lal" an lo insiam ve ta a Atîr tak chuan tumahin lal nih hî an châk lo va, indo chângte hian hotu nih a ngai sî a, huaisen pawh a ngai a, chhûngrual deuh tân lo pheî chuan lal nih chu hrehawm tak a nî mai a, lal nî tûr chuan an khuaa an ît berte kha tlâwm-ngai taka lala tang tûrin an sâwm thîn a nî

(1) Lusei-ho Lal neih tan dan

Rûn kam thlang lama Mîzo an awm lai hian, Rûn râi chhak lamah khian Paihte-ho an awm a Vawî khat chu— Chhakchhuak-ho nêen an indo vak mai a, Paihte pakhat, a hming, Chhuahlâwma an man a, salah an hâwn a, Chhuahlâwma chu Sîhsînga fapa Râl-naa fa a nî a A mantute chuan fa angin an enkawl a, nupute an neihsak a, fapa a nei ta nghe nghe a, a fa hmingah chuan, Zahmuaka a sa a Chhak-chhuakhovin sala an man a, an hawn nî khân a hmuaktute kha an tam êm êm a, chumî chawî chuan a fa hming chu a sa a nî Zahmuaka chuan nupui

a nei a, a nupui chu Lawitiang hnam a ni a, a hming pawh Lawilêri an ti a Fapa hlîr 7 an nei a, an chhûngrual hle mai a, an fate zînga a nau-pang ber chu a thi a, mi dangte erawh chu kim takin an dam vek a, chhûngrual tak an lo ni ta a Chu-tih lai vêl chuan Hnamte-ho hi Tlâng khuaah an awm a, an hotu chu Chhanpiala a ni a A lo thi dawn ta a, fapa a nei si lo va, a hote chuan, "I thih hunah tu nge hotuah kan lo neih leh ang le?" an ti a An chuan, "Fapa ka nei si lo va, laichîn unau hnaï deuh pawh ka nei hek lo, Seipui khuaa Zahmuaka te chhûng saw— ka nu laichînte an ni a, an chhûngrual hle bawh a, lalah lo va sâwm mai ang che u," a ti a A thih tâk hnu chuan, lalah an va sâwm ta a, an lo hreh viau mai nghe nghe a, "Keini tehlu lala min sâwm chu," an ti a, chhâk vâng ni lovin, an tlâwmngaih kal ta a An va kal tâk hnu pawh chuan thâwkkhat chu kîr leh an tum a, mahse an khuaten an ui a, "Kîr leh lul lo vang che u, buh kan pe thîñ ang che u," an ti a "Amah-erawhchu hnamdang hotute hmuh loh ang—buh in hmuh avângin in lâwm entîr nân, Hnamtê chu rethei mangang êm êm in awmin, in in chhûnghah lo tlu lût pawh ni ıla, chhihhlawhah min hmang lo ula, unau awmpui angin min hmang ang che u," an ti a, tichuan an lai hlen ta a

Zahmuaka fate chu hengte hi an ni —

(1) ZADENGA hi an upa ber a ni a, a nu leh a pate hi tukhur kawng thlanga awm an ni a, an rethei si a, tumahin an zah lo va, an tui chawî kal pahthe hian an in chung chu an deng mai mai thîñ a, chumi chawî

chuan Zadênga an ti a ni A thlahte pawh Mizorama an lo luh hnu thleng hian an la a, an thlahtu hming chu hnam hmingah an pu ta a, Zadêng an inti ta zêl a ni

(2) PALIANA hi a lo pian thlâk tırha a len êm avânga a hminga phuah an ni a A thlahte pawh vai len thleng-in an la la a, an thlahte hi an rângw deuh va, an la rei lo An zînga hmingthang ber pakhat chu Sibuta a ni a, Reipui hnuaia an awm lai chuan, in tam tak a khuaah chuan an awmin an sawi

(3) THANGLUAHA hi an chhiat lutuk avângə an hmingthan chawia an phuah a ni Mizoram luh hnuin Chhim lamah an la

(4) THANGURA hi naupang chuni tak a n'h avânga a hming an phuah a ni A thlahte chu Mizorama la hmingthang ber ber leh ropui ber berte an ni ta hlawn

(5) RIVUNGA hi an chhûng an lo chhangchhe ve ta a, an lo bengchheng ve ta hle mai a, chuvângin Rivunga phuah an ni A thlahte chu an ropui vak lo va Mizorama luh hnu chuan Khawthlang lamah an la a ni

(6) ROKHUMA hi an chhûngrual em avânga mi tumah 'an awh bik tawh loh thu chawia an phuah a ni a, Mizorama luh hnuaia Hmâr lam— Sihfa-ah te, Ngêntiang (tûna Lungpho khaw bul)-ah te a thlahte an la la

Heti hi a ni a, Zahmuaka fate chu an lal vek a, an thlahte an lal leh zêl a, Mizoram lal bul an lo ni a, an thlahte chuan an thlahtu hming hi hnam hmingah an nei hlen ta zêl theuh a ni.

(2) Hnamdangte

Hnamdangte pawh hian mahni tâwk tê chuan hotu leh lal an nei hrang theuh hlawm a Tûnlai anga hmun khata chi tinreng awm khawm hi an ni ve si lo va, hnam hrang khân lal hrang an nei a, a hrangin an awm a. Nikhua a lo rei a, chanchin ziaka nei ve ta lo chuan chanchin chhui mumal tûr hriat a harsa ta mai pawh a ni Zahmuaka fate kha an chhûngrual si a, an chakin an lo hui ta deuh ber a, hnam hrang tê zâwk tân chuan belh loh theih a lo ni lo va, indo an ching si a, an inheh a, khaw khatah te an lo awm tlângin an lo inin ta deuh deuh va, lal hrangte chu an lo bo ta deuh deuh ni tûr a ni

RALTE LAL : Râlte-ho pawh hian a tîr aţangin lal an nei ve a, Rûn kama an awm lai aţanga Suaipui leh Saihmun-a awm hrang tawh an ni a. Mizo-ho Mizo rama an lo luh tîr vêl laite pawh hian lal an la nei a, an zînga hmingthang ber chu Mângkhâia a ni A lungphun pawh Champhaî leilet zâwl chhim lamah hian tûn thlengin hmuh tûr a la awm a, "Mângkhâia lungphun" tîh a la ni reng a. Mângkhâia pa h chhu Mângthâwnga a ni a, an pawh hi lai an ve ngiin an sawi thîn Mizorame Mizo lo luh tîr lai hian, ropui ve tak an nih avângin an huphurh a, fîrâwl

thawhⁱⁿ tithlâwm dân an ngaihtuah a Chutih lai dâr hmingthang tak mai—‘Siallâm dâr’ an tih thün chu Mângthâwnga huan a nei a, Zadênga thlahte hian an awt êm êm a, an do va, an titlâwm a, an chhuh ta a ni

FANAI LAL Fanai-ho te pawh hian Rûn leh Tiau inkâra awm laia lal nei hrang an ni An lal hriat theih hla ber chu Zachhûma a ni a, upahovin titia an sawi dân chuan, a unaupa chu ‘Keimi’-ah a chang a—tun mak takin an sawi thün a, a fate zinga hmingthang ber chu,—Pakhûpa a ni a, tûn thlengin chu mite thlah chu, ‘Pakhûp’ an ti ta a, an thlahtu hming chu, hnam hmingah an chhawm ta zêl a ni

ZAHAU LAL Zahau lal lo chhuahna bul hi hriat chian a har hle na a, hmanlai ațanga lal nei hrang chu an ni ngei a ni An lalte zinga hriat hlat theih ber chu, Kipkuala a ni A thlahte pawh Mizorama Mizo-ho awm ngheh thlengin an la lal hlawm a ni

(C) TIAU LUI RALA AN AWM LAIA AN HMASAWN
DAN TLANGPUI

Hmânlai ațang tawhin Mizo-ho hi indo reng reng an ni thün a, an la fin loh zual laite chuan thung phêkte hian an invaw âwrh âwrh mai a An lo fing deuh va, huai ber leh huai ber insualtîr an ching a. Thlân an lai lăwk sa sauh sauh va, a chungah thung lian tak an kham kai a, a indova te zinga a huai

ber ve ve chu, chem sei pui an pe a, an insât ta chûam thîn a, a che sual zâwk chu a tla tawp a, a hnehtu lam chuan an lâwm entîr nân an haw haw hluah hluah mai a A che sual zâwk chu an phûm a nî nghal mai a, a che sual pâwl chu chak lo zâwk an nî mai a An lo fin leh deuh hnuah chuan, thal leh feia indo te pawh an chîng ve bawk a Chutianga indo chîng mî tak chu an nî na a, kawng tam takah hma an sâwn nasa ve êm êm a nî An hmasâwnna zînga chhinchhih tâk deuh deuh te chu hêngte hî an nî —

1 THLAWHHMA LAK Thlawhhma lâk lamah hian hma an sâwn nasa hle a nî Rûn kam vêla an awm lai kha chuan, lo tihlâk an nei lo va, buh chîn nachâng pawh an hre lo va, bâl leh vaimîm hî an chaw tha ber mai a nî a An lo fîng deuh deuh va, buh chîn nachâng an lo hre ta a, tûnlaia lo ang deuh hlek hian an lo nei ve ta a, an eî pawh a lo tui deuhvîn, an khawsak dân pawh a lo sâng ve ta deuh va An lova buh an chîn tîh zawngin a zah fai dân pawh an thiam lo va, mîten sisêpa buh an zâp fai hî an thiam ve lo va, dâr herh leka tîh mî emaw an tî a, an zînga pa pakhat dâr an han herh lek a, a lo zâp thei ta awzâwng lo mai a, an tî a nî Engpawh nî se, Mizo-ho hian Lêntlâng an lo chuan chhuah chinah buh eî nachâng an hria a nî

2 SILHFEN Saruak taka hruikhau hrual ngawt fênga an awm chu zawî zawî an lo danglam ve telh telh a, kawrte ha tak tak lo mah se, puan sîn nachang an lo hre ta a, mîpa chuan puan hî an kawr tawng hâk a, hmeichhiate chuan puan hî

an bñh a Tùnlai ngaih chuan an la saruak hle mai a, mahse Rùn kama an awm lai ngaihtuah chuan danglam tak an nì tawh a, dân narân chuan mipa-te chuan, khawlai lènnaah chuan puan an veng rì-ngawt a la nì ber mai Mipa puana inthuum zût zût chu hmeichhe rìlru puah an ngai deuh tlat a Mipa chu silh leh fên thuah pawh tât mai mai thei nìh hì an inelna a la nì

3 HRIAMHREI Hriamhreì lamah pawh hian hma an sâwn zêl a nì Thîr chher te chu an la thiam tak tak lo na a, hnam dang ta an hmang ve tan tawh a An hman tam ber chu Kawl-ho ta a nì ber Kâwl chem seipui mai— “Kâwlhnâm” an tih pheì chu indonaa an hman bei a nì ta a Feite pawh an lo nei ve tawh a, hmânlai ngaihtuah chuan danglam tak an lo nì ve tawh a nì

4 HLA PHUAH LAM Mizo hì an chènna iam zir a nìh vâng emaw nì, hnam lunglêng thei tak, hla sa mī tak, hla phuah thiam tak an lo nì a Kawr tha leh puan tha leh hriamhreì tha an neih hma atangin hla lamah chuan an lo hausa hle tawh a An khaw-sak dân leh an hausak dânte pawh hlaah an phuah a Hêng— Chai hla te, chawngchen hla te, sa lu lam hla te leh Hlado te hì Mizo-ho Tiau lui râla anġawm laia an phuah vek a nì Hla phuah thiam-te zînga hmungthang ber chu Pì Hmuakì a nì

Pi Hmuaki

'Pi' Hmuaki hi a hming chu Mizo tawhphawt chuan hmat loh theih loh hial khawpa hmingthang a ni a 'Amah hi a naupan lai atangin naupang danglam tak a ni Thiante zingah pawh awm mang lovin, upa lam leh tar tē tēte hi a kâwm thin a, tarho lung-teng hla sakte hi a ngathla deuh deuh thin a Hma sang thawnthu tarhovina an hrilh thinte aia ngaih-thlâk nuam a tih hi a awm lo va, a lo upa ta deuh va, hla phuah a lo ching ta a. Amah chu mi lung-teng mi tak a ni reng reng mai bawk a, hla a han phuah a, amah vêk hian a han sa hlerh hlerh mai thin a 'Amah lah hi nula hmel tha tak mai a ni a, ngaih-nobei fahran hi a ni nghe nghe a A hla chu mi tin mai hian an duh ve ta êm êm mai a A hun laiah chuan Pi Hmuaki tih huai huai mai hi a ni ta a Amah lah chu—mi ti zawk zawk lo, nungchang tha tak hi a ni reng a, Nakinah chuan mi thenkhatte chuan lawm ahnêk chuan, a hmingthanna chu ngaih hrehawm an lo ti ta mai a A mak hle mai !

Hei hi khawvel dan tha lo pakhat a ni a. Mi fel te, mi thum te, mi thiltithe te leh mi hmingthang te hi chawimawi tûr an ni a, mahse mi tam tak chuan-in chawimawi an an itsik a, an hua a, an rêl thin reng a ni. Amah hawtute zingah chuan lai leh upate pawh an lo tel ta hial mai a Amahah chuan huat thu engmah a awm lo va, a thiltisual sawi tûr hria tumah an awm bawk hek lo A fâwpah chuan mi thenkhatte chuan lai leh upa an thuzâwnpui ta a "Pi Hmuaki hi a dam rei chuan hla a phuah zo

vek mai dawn a, thangtharte phuah tûr pawh a awm ve dawn lo ve," an ti ta mai a Hmânlai lal leh upate chu an lal êm êm a, an tualchhông thuah chuan thihna ro thleng hian an thu thu a ni mai a An duh duh an that thei a, an duh duh an hum thei bawk a, chuti khawpa khaw chhôngah chuan thu nei thei an ni a, an chungah tumah an lal chuang tawh lo va, sawrkâi lah an la awm bawk si lo va Tichuan Pi Hmuaki chu tihhlum mai tûr nin an lo hre ta a, thah zai an rêl ta a, Lal leh upaten thi tûta an tih tawhte chu hnial theih a ni lo va, pumpelh theih a ni bawk hek lo Tichuan tlangvalho chu thlân an lahtir ta a, hlim tak main a thlân tur chu an lai mup mup mai a

Pi Hmuaki chu mi zaidam tak leh thu awih thei tak a nih avângin lal leh upate leh a thlân laitute pawh chu a ilruin haw hle mah se, haw âwm iêng rêngin a awm duh lo mai a, ânchhia a lawh lo va, a rêl bawk hek lo Thlân chu an han lai zo ta a, a nung chung a phûm an tum ta a Pi Hmuaki hian darkhuang a nei a, a duh êm êm mai a, a khât tâwka a vuak rik reng thin a ni a A dârkhuang nên chuan an phûm dawn ta a A nung chungin a thlân mawngah chuan a darkhuang nên an dah a, thâwl takin a darkhuang la vuak rik theih turin tlangvâlhovin an siamsak a A thlân an han chhih dawn chuan, a thlân chhih tûr tlangvâlthe hnênah chuan hlain --

"Nauvate u, nauhaiate u,
Tha tê tê khân mi han chhih rawh u,"

tlín hla bawkin a han bia a Lunglêng âwm tak mai-
in a han sa leh ta hlerh hlerh mai a Tlangvâlho
chuan, "E, phûm dâwn pawhin hla a la phuah ta
fo mai, a phuah tam hman ang e, i chhîlh thuai
thuai ang u," an tî a, lein an chhîlh ta ruih ruih
mai a Pî Hmuakî chuan lunglêng tak maun thlân
chhungah chuan hla a sa a, dârkhuang chu a chûm
rî thîn a, a dâr rî chu mite chuan an hre thîn a,
chawlhkâr khat ngawt a rî a nî, an tî thûn

Amah chu an that ta chu a nî a, mahsela a hla phuah
thiamna leh a nungchang mawina chu phûm tel theih
a lo nî ta awzâwng lo mai a Pangpâr mawî tak mai-
te hî a chî kan phûmin boral ta dârh angin lang mah
se, a lo tiak thar leh a, kûng mawî zâwk leh pâr
mawî zâwk a han chhuah thîn ang hian, Pî Hmuakî
hla phuah thiamna leh hmingthanna chu Mizo fate
zingah chatuan pawha reha mawî a nî lo ve Thiltih-
that leh nungchang tha hî hnûhma a nei rei ber thîn
rêng a nî

Bung III

MIZO-HO MIZO RAMA AN LUH HNU THU

Mizo-ho Mizorama an luh thlâk tîr lai hun hî kum 1700 A D vêl a nî a Pawi-hote nên hian indo to an nî a, Mizo-ho hî a tlem zâwk leh a chak lo zâwk an nî a Pawi iâl avângin an muang lo êm êm a, zânah an mu tha ngam lo va, tlangvâlhote pawh râl vênga inmen chhâwk a ngai a Chuti chung pawh chuan zânah te, feh hlân tein Pawi-ho hian an han rûn leh mai thîn a Tiau thlang lamah hian tûna Mizoram hî ram dum pui, ram tha êm êm mai, mihring tam awmna pawh nî lo hî a awm bawk sî a, chuvâng chuan an lo lût thla ta a nî An lo luh thlâk dân pawh hî a huai lo leh a chak lo deuh deuh an lo lût hmasa a, lai chak leh iopui deuh deuh te kha a lût hnahnûng an nî

Mizorama Lusei leh hnam dangte an luh thlâk tîr vêl lai chuan, a ram hî ram ngaw durpui mai a la nî a, ramsate an tam êm êm mai a—Sai te, Samak te, Ram sial te, Sakei te leh Savawm te hî an tam êm êm mai bawk a Tiau râla Pawi-ho nêna in-ngerih lova indo leh inngurngho rêng iênga awm ai chuan, awmna zâwk âwm rêng a nî

Zahmuaka thlahte kha an lal p̄heuh hlawm a, chu mite zingah chuan Paliana thlahte kha Mizoramah huan an lo lût hmasa ber a, Paliana fapa Lianpuia chu Mizorama a lo luhm, Tiau thlang tlâng dūng-ah khuan awmhmun a han khuar hmasa ber a, chu mi an awmna chu tūn thleng hian hmīngah a la pu ta reng a, "Lianpu tlâng dung" tūn a nī hlen ta a Lianpu tlâng aṭang chuan chhīm lamah an insawn phei a, Dungleānga an awm lai chuan, khaw hlim tham takin an awm āwm e Chuta ṭang chuan chhīm lam leh khawthlang lam an pan leh a, a thleng thlang ber chuan Pūkzing te, Sathah te an thleng āwm e

Hetia Lusei lalte an lo luh thlāk tīr lai hian, Mizo ramah chuan Hmāi te leh hnam dang thenkhatte chu an lo awm sa reng tawh a, Lusei-ho nēn hian an inngēih lo va, a then chu Mizoram pāwn lamah te an darh ta nun a lang a nī

Zadēng-ho hian Palian-ho an han dawt ve leh a Lal ropui pāwl tak an nī a, Mizoram khawthlang tawp Zāmpui tlâng dung thlengin an lal a, kum 100 chhūng lai an lal āwm e Rokhm-ho pawh an lo chhuk ve leh a, anni hī chu an ropui lo hle a, chanchun pawh an ngah lo hle a Mizorama an sūlnu lang deuh deuh chu Lungpho rama Ngēntiang hmūn-ah te, Arbāwm-ah te leh Sihfa lamah te an sūlnu chu hmuh tūr a la awm. Thangluah-ho hī hmār Vānlaipha vēlah an lo tla thla mīn a lang a Rivung laho chuan chhīm lam an nawī a, Tiau

depa an awm chuan, Pawi râl a la hlauhawm fo avângin thlang lam an pan zêl hlawm a ni

Zahmuaka fate zingah chuan, Thangura thlahte kha an ropui ber mai a, Mizoramah pawh an lo lût hnuhnhung ber bawk a. Thangura hian fapa pahnuh a nei a, Chawnglula leh Thangmanga an ni a Chawnglula thlahte chu— “Chawnglul” an inti a Thangmanga chuan Sailova a bring a, Sailova fate chu an lo fingin an lo ropui ta ber mai a, an Puhming pawh a lân zo hle mai a Thangura thlahte chuan, “Thangur” chu la inti ve bawk mah se, a lâar ber leh tlânglawn ta ber chu, “Sailo” tih hi a ni ta a ni

Mizo-ho mahnîa ro inrel chawpa an awm lai

Mizo-ho hi Mizorama an lo luh achin hun rei tak chhâng chu an chungâ thuneitu tumah awm lovin an awm a, anmahnin sawrkâr en insiam a— tûn lai tawngin, “Independent” an ni Hetih hun chhâng hi kum 200 dawn lai— kum 1700 A D atanga kum 1889 A D hun chhâng inkâr hi a ni

An inawp dan tlangpui

Lal tam tak an awm a, lal tinte chuan anmahni thu thun ro an rêl a, ram chin bik pawh an nei lo va, an awm duh duhna ram kha an ram a ni mai a, ram pakhat an neih bua deuh chuan, ram tha dang-

ah an insawn a, an ram a ni leh mai a Lal chu engkima engkim an ni mai a Lal an that leh khawtlâng a nuam a, lal an sual leh khawtlâng a nuam lo a ni mai a Lalte chuan anmahni puitu tûrin mi an ruat a— mi dangte aia thunei leh inhmun lo ramah an laltîr êm êm a, chuvâng chuan an hmingah “Zalên” an vuah a Lal tân an nung ber a, an thil neih te, an finna te leh an huaisenna te pawh chu anmahni tan an hmang ngai lo va, lal tân an inpumpêk vek a, lal enkawltu an nih avângin chûngho chu, “khâwnbâwl” tûn an vuah thîn Khawnbâwl hnuaiah chuan mipui aia lal zâwk, khâwnbâwlho kaiza vêngtute an siam leh a, chûng chu, “Zalên tê” an vuah a Lal leh a hote chu nilêng zakin lal sumhmunah inpâwl khâwmna an nei a, ni chhuah aţanga ni tlâk thlengin zu an in chawt thîn Chûng zute chu khâwnbâwlho ta vek a ni a, zu an in tam deuh châng chuan, an lo rui a, an inhaui va, an insual a, khaw hotute tih âwm loh tak han tih châng pawh an nei a, mahse an rui a lo reh a, hlim takin an inkâwm tlâng leh a Khâwnbâwlho hi chuan hnathawh an ngaihsak mang io va, lal khâwnbâwla, nilênga lal rawngbâwl hi an tum pui ber a ni

Roreina

Khaw chhûngah intubuai an lo awm châng chuan lal hnênah an sawi a, mahse lai mai chuan a ngaihtuah ngai lo va, a upate nêh an ngaihtuah thîn Inkhung an awm phawt chuan a sual zâwk chu an

hrem ziah thîn a Hremna hniam ber chu— Vawk-pui an chawitîr a, chu chu lal leh upa ei tûi a nî a, a hmingah “Salam” an tî a Hremna sâng bei chu— Sepui an chawitîr a, upaho tân salam an chawî tel bawk thîn Hetih laia Sepui chawî chu, tûnlaiia Rs 1000/- chawî tlukin a harsa a nî Thubuai nei, thiam chang zâwk khân, lal leh upa hnênah lâwm-thu hrilh nân,— zu bêl khat a pe thîn a Mî sual apiang hrem an nih zêl avângin khaw chhûngah mî sual lutuk an awm ngai lo Lalten an khuate an vawng zo êm êm a nî

(1) Nula leh Tlangval nun

Hmânlai Mizo nula leh tlangvâl nun chu mak tak a nî a Nula leh tlangvâl hî hlo thlawhnaah an inlâwm thîn a, ahovin emaw, pahnih lek pawhin emaw an inlâwm a Nula khânin a lâwm tlangvâl chu kawt chhuahah a lo nghâk chhuak ngei ngei ang a, a kawr te, a puan te, a êm te a kensak vek ang a, tlangvâl chu ruakin a kaltîr ngei tûi a nî A kawî kha a t̃eh chuan a thuisak ang a Nîlêngin an va feh dūn ang a, an haw rual leh ang a, a tlangvâl thuamhnaw kha a phurhsak leh vek ang a, kawt-chhuahah a pe leh chauh tûr a nî Nula chu ina a awm nikhua te chuan khawlaiah a lêng mai mai lo va, inah a awm reng tûi a nî Tlangvâl thung erawh chu ina an awm nî pawhin mahni inah an awm ngai lo va, nula tîmin an nîlêng mai a, mahni in lama themthiam hna thawh emaw, in leh huan leh pal chhia ilo siam chu pa tih tûrah an ruat

mai a, hna engmah an thawk ngai lo, an nu te pawh an pui ngai lo Nula rîm tûr an zawng a, an duh-zâwng apiang inah an lêng mai a, an duh leh nula hrang hrang an rîm lawr ang a, an vâk an vâk mai a ni Nula chuan an ina lêng tûr tawh phawt chu tha takin an lo be tûr a ni a, thutna te an lo kian-in an lo be tha tûr a ni Mahse tlangvâl kha in chhûng lamah a lût zêl tûr a ni lo va, khumai lamah a thu tûr a ni A neitute chu khumpui lamah an thu tûr a ni a, khumpui lam thleng thlenga ni ina kul leh va thu chu tlangvâl zok thei lo taka ngaih an ni a, chuvâng chuan tumahin chutiingin an ti ngai lo Mei lum pawh ai sel, khumai lamah ngei an thu tûr a ni Ruak reng mah se, khumpui lamah chuan mei lum aui an thu ve ngai reng reng lo va, a neitu chauh an thu a, a neitu an thut loh vêk leh a âwl mai tûr a ni

Kût ni vângthla leh Chawng leh lâm a awm châng chauh lo chuan nula leh tlangvâl chuan zu an in ve ngai lo va, mahni in chhûnghah an in ngai hek lo va, zu hmunah an in ngai hek lo Zu hmun chu paho zu inna tûra ngaih a ni mai

Zânah tlangvâl te chu chaw an ei kham veleh Zawl-bûk-ah an va chhuak thuai a, an zai a, an titi a, rei fê an awm hnuah an nula duh berte inah an lêng leh thin a. Tlangvâl lo lêngte kha nu leh pa pawh lo biak chhiat ngai a ni lo. An lo hau emaw, an lo tithat loh hle chuan in tlangvâl zawng zawng in an yupui ang a, an hrem mai ang tih an hre reng a ni

Nula thung phurte hi an awm ni a nih chuan tlangvalin an zui thin, ahovin emaw, amalín emaw an zui a, an thung an fawmsak vek a, an ehsak vek a, nula chuan a phurh an tum a, tlangvalin an chhawm haw thin a ni Nula chu tlangval kiangah chuan a che fimkhur êm êm mai thin a, na pawh nei sela, tlangval hriatah a sawi ngai lo va, na lo ang main a awm lui tlat mai thin a Tlangvalte chuan an lénna chhûngte hna chu eng hna pawh ni se, an thawhsak hreh lo va, chhûna mi ina an va lén changa la an lo sai chuan, an sahsak leh a amaherawhchu sai thum aia tam mi pakhatin an sai sak ngai lo A chhan chu—sai thum aia tam an saia, an thianten an lo hriat chuan—Zawlbûk-ah an sawi a, tlangval sai thum aia tam nula la sai saktu puan kha an pawt thlêi vek thin a Chuvang chuan nula la sahsakah chuan a tawk an neih deuh a ni. Tlangval pakhatin nula lasai thum aia tam lo sahsak ta sela, a puan an pawhthlêisak tak si chuan nula chhûngte khan puan thar an pe ve leh mai thin a ni

(2) Mizo Tlangvalin Khawtlang tana hna an thawh nasat thu

Mizo tlangvalte chu anmahni in lamah tangkai lo hle mah se, vantlang pumpui tana an tangkaizia chu sawin a siak lo hial a ni Hetih lai hian Mizoram chu kawng tha a la awm si lo va, an khaw kar kawngte chu tûnlaia ramvah kawng ang lek hi a

nı mai a Chutiang chu a nih nak alaun ral hlau rêng rêngin an awm baw k a, Mizorama an awm hnuah chuan, Pawı iâl chu a la hlauhawm baw k na a, lal leh lal an inngelh loh chuan an inrûn baw k thî n a Chuvangin khaw tinah “Râl vên bûk” a awm a, kawtchhuahah hian in an sa a, tlangval an intlaivar chhawk thî n a Tumahin hreh hauh lovin hlauh nei sı lovin, khawpui vêngin an intlaivar chhawk thî n

Mikhual dam lo emaw, thi emaw awm sela, an zâwn a, zâwn thui tak nih kha an tum tlat mai a, an khaw thenawmte kha lo kalin intawk mah se, zâwn zêl an tum a, annı khân an phal bik sı lo va, lâk luh an tum a, an inchuh vak thî n a An in-chai a, an inchuh a, rei tak tak an intibuai a, a tam zawk lam lam khân an zâwn zêl a, an zâwn thui zawh poh leh an lâwm a An mı zawn a te lakah khan engmah an phû t ngai lo Hlim hmêl pu êm êm hian an zawn a, an haw haw a, an au va, nuam awm em em zawk hian a lang a nı

Khaw chhûngah mı tupawh dam lovin mangang sela, khual khuaa an chhûngte koh an duh chuan an sawı mai a, an sawı hre hmasa apiang mai chu, thiante sawm hauh lovin an kal ta vang vang mai thî n a, an thiante sawm chu sawı loh, an hria ang a, an lo kal ve ang, tih hi an hlau êm êm zawk a Mı hria hauh lohva lo kal nih chu an uanna zawk tak leh an hlimna zawn tak a nı a Hlawh engmah an nei lo va, an kalsaka te lakah

khan engmah beisei an nei rêng rêng lo bawk a ni
 Mi lo thi ta sela, an thlan an lahsak vek a, fel
 takin, hlim êm êm in an lai a, a lai tam ber nih an
 tum theuh va, a chutihna lamah chuan an inchuh a,
 rei tak tak an inchuh a, an buai luai luai mai thin
 zawk a ni Chhûngkua tupawh hrisel loh vang
 emaw, theih lohna dng vang emawin an lo thlo thei
 lo sela, an thlawhsak vek zêl bawk a ni A tul
 phawt chuan chhûn leh zan an sawi chuang lo
 va, zanlai pawh ni se, khual khuah pawh chhûng-
 khat emaw, a khawtlang buaina emaw a awm phawt
 chuan, tlangval chuan hreh hauh lovin an thawk zêl
 mai a ni

Kan sawi tawh angin Mizoram chu ramsa hlauh-
 awm pui pui tamna ram a ni sia Sakei te, Ching-
 hnja te hian mi ran vulh, tu ta pawh mai a seh
 chuan, tlangvalin an um a, an chhuhsak leh zêl mai
 a Zanah te hian Sakein Vawk te, Sial te a rawn
 la ta mai thin a, an hriat veleh tlangvalin an um a,
 an chhuhsak hma loh chuan an bei thin a, hlim
 takin haw haw chungin an bei a, an chhuhsak nge
 nge thin

Tin, va ram chhuahvah nikhuate hian, tupawh
 sa sualin a lo seh a ni thei a, an thiante a seh
 phawt mai chuan, tlangval tupawhin an chhan ngam
 vek thin a, thiante chhan ngam lo tlangval chu an
 hming a chhiat êm êm thin avangin tlawmngai tak-
 in, a tûl chuan thi khawp hial pawhin thiante chhan-
 in an tang thin

Lal leh a ram chhan huan an tangkai êm êm bawk a. An laltên lal dang an huat chuan an huat-pui ve mai a, an indo ta thin a, chhngahnte chuan thih hlau hauh lo maiin an bei a, ngamtu nih ngei an tum tlat ngam a. Lal leh ram chhana thih ngam lo chu tlangval an awm lo tih mai tûr a ni. Chuti taka an tangkai avang chuan tlangval hi an inchhuang ve êm êm bawk a kawng tam takah chuan lal leh upate leh nu leh pate reng reng pawhin an hlauvin an zah tham êm êm a ni.

(3) Zawlbuk

Zawlbuk hi tlangval nah khawmna leh chenna atân an sak a ni a, khua zawng zawngin, lian se, tê se, an nei vek mai a. Dân narânin lal kawt thlang kawthlêr lai takah a chho zâwngin an sa thin a, a sumhmun chuan lei a si reng a, a kawmchâr ban ke chu a sâng êm êm mai a ni. Kawngkhâr a nei lo va, tukverh a nei hek lo. A sumhmunah chuan thng lian pui pui an kham phui tlat a, a chhâng luhna tûah chuan, "Bawhbel" an ti a, thng lian êm êm, a khuaa zâwn zawh tâwk lian ber hi an kham ruau mai a, khaw lian bawhbel apiang hi a hân a, bawhbel len chu an inelna a ni. A lai takah mei an chhêm a. A kawmchâr ber chu a chhuat an tisâng bik a, a hmîngah "Dawyan" an vuah a, a kawmchâr ber bang chu a chhâng lamah khûp thng lek hân an ping a, a pâwn lamah chumi aia chhâng deuh chuan an ping leh a, chumi âwng chu êng lo luhna tukverh a ni mai a, chutiang bang chu

“Awkpaka” an vuah a A sumhmun vei lampang
 chu thungnawî bâwm a nî a A sumhmun chu êk
 in a nî nghâl mai a A chhûng chu tlangvâl riahna
 a nî

Zawlbûk chu tlangvâl in a nih avângin hmeichhia
 rêng rêng an lût ve tûr a nî lo va, zawlbûka hmei-
 chhe luh chu thiang lo nasa tak a nî Mumanga
 hmeichhia zawlbûka lût an hmuh ringawt mai pawh
 hî thiang lovah an ngai a, a lût an hmuh hmeichhia
 chu a thu dâwn nun an ring hial a nî Tlangvâl zawng
 zawng zawlbûk-ah chuan an riak vek a, nupui an
 neih pawhin fa an neih hma loh chuan an la riak
 reng thîn a Zâna sa tlâk leh zualko kal tûr a lo
 awm chângte hian, ahovin, arualin an thawk nghal
 thei a, a remchâng êm êm a nî Tlâwmngai lo
 pawh a awm theih loh va, mî dang zah vang talin
 an ti ve ngei ngei thîn a nî Mitthî leh damlo
 mangang êm êm an awm chângte hian tlangvâl
 tlawmngai chuan an va riahpui ngei a, mahse rei an
 riak ngai lo Zawlbûkah an lo riak lût leh thuai
 thîn a nî Zawlbûk hî Mîzo tlâwmngaihna hnâr tha
 tak a nî a, amaherawhchu tlangvâl hlîr duh duha
 an awmna hmun a nih avângin, a châng chuan tlang-
 val pâwngpawrhna leh sualna tichhuaktu a nî ve
 thei a nî

Naupang fel tawh chin zawng zawngin zawlbûka tuah
 tûr thung an fawm vek thîn a, chu chu tihluhna a
 nî. Nî khat mah fawm lovin an awm hauh tûr a nî
 lo va Tlangval zîngah naupang hotu an awm a,

chu chuan zan tin naupang a ko khawma, chu chu, "Inzawt chhuak" an ti a Thing nawi an fawm ngei leh ngei loh an zawt vek a, fawm lo an lo awm chang chuan chu naupang chu an hrem thin Thing nawi fawm sawmte fawm sawmhnihte atukah an fawmti ta thin a Inzawh chhuah hi thing nawi thu chauh ni lovin, naupang sual hremna hun a ni Naupangin paw an taw emaw, nun tha lovin an awm emaw a nih chuan, an hotu hnênah khan an saw a, an chuan a hrem thin Thing nawi a vawitir emaw a ni ber a, a chang chuan naupang sual bik chu — naupang leh an hotuten an din kual khung pap a, a laiah an dah a, a sualna an sawitir a, naupang pakhat an namtir a, kil leh lam thleng rawkin an nam a, chuta mite chuan an lo nam ve leh a, leh lama miten an lo nam baw a, rei tak rethei takin an siani thin Chutiang naupang hremna chu "Awlawt" an ti a ni Naupang nu leh pa pawhin an haw reng reng tir a ni lo va nu sual, pa sualin haw dawn mahse thngval zawn an thunna ang a, chu mite chung tan chuan a tha lo zawk ang tih a hreng a, tunahin an haw ngai lo, Zawlbuk chu naupang thunna tha tak a ni

(4) Mizo Chhungkaw nun

Hmanlai Mizo danah chhûngkua hi hlim tlang awm taka nuh dar darte a awm ngai lo va, chutiangte chu an dan a ni lo va Mahni nupui pasal te phe chu nui chung a biak ngai a ni lo va Nun a pasal bia sela, bak hlakin a be thin a, pain a nupui bia

sela, vîn takin a be bawk a, chutianga inbiak chu
 “Nupa inbiak” an ti a ni. Dan naitanin hmeichhia-
 in a pasal a hmingin a ko ngai lo, a mawl biak
 mai a ni, chu chu dan mawi taka ngaih a ni.
 Chhûngkaw kim lai ber chu, chaw ei hun hi a ni a,
 chaw ei hun lai lo chuan tlangvalte hi an dam
 si chuan, mahni inah an awm ngai si lo va. Chu-
 vangin pain chaw ei hun lai hi an chhûngkaw thu
 a sawin hun ber a ni. Zilh ngai a zilh hun, hau
 ngai a hau hun, io engkim a iêl hun lai a ni. Chu-
 vangin mi chaw ei lain midang an lêng ngai lo.
 Nula erawh chu a ram kal loh vek si chuan an inah
 a awm chawt thin.

Mizo hmeichhia chuan inchhûng khawsak zawng
 zawng a iêl a, zingah a tho va, nau a awm nghal
 a, mei a chêm a, chaw a chûm a, buh a dêng a,
 chaw ei a la a, tul zawng ziwng a thawk vek a,
 pain an tanpui ngai lo. Pain hmeichhe hnathawh
 tanpui chu thil mawi lova ngaih a ni. Fui a
 chaw a thim a phur a a hun awlth puin a tah
 a a leh ve bawk a. A vatch ve tum pawhin thing
 a phur haw a, chawhmeh leh vawk chaw a phur tel
 a, mipa chu a bulah ruaka kal mai ngai a ni a,
 a dam phawt chuan an chhawk ngai lo va, hmeichhe
 tanpui hmang chu, “Thaibawih” nihna a ni.

Amaherawhchu ram vah nikhua leh khuala kal ni-
 khuaah chuan mipa vekin engkim an ti thung a.
 Hmeichhia chuan chaw a chhûm lo va, mipa thawh
 vek a ni thung a. Ramah hmeichhia an lai a, inah
 mipa an lai a ni.

Mahui in lova chaw ei hi thil mawi lo taka ngaih a ni a, hmerchhe tan pheh chuan a mawi lo lehzuai a ni Ruartheh nikhuate hian mun an ina chaw ei tura an va sawnte hian, duh lo ang marin an awm a, an tang tlat a, "Ka chak lo ve, ka puar e," an tihsan a, a kotuin ei ngei ngei se a tih chuan, a banah a kai a, chuti chung pawh chuan an tang tang tang a, an in thlenga an kalpui loh chnan, kalkawngah an haw rüksan leh mai thin a, chu chu tlawm-ngaihna leh dan mawi taka ngaih a ni Chaw eiho-naah reng reng hian a upa berin a ei hma chuan an ei ngai lo va, upa berin chaw a bar a, antui a hawp veleh mi dangin an ei ve chauh a ni Upa ei hmaa ei mai chu zak thei lova sawi an ni

Selesih Sangsarih Khua

Mizorama khawpui ding chhuak hmasa ber chu, Selesih khua hi a ni a Hmanlai upate sawi danah chuan, chu khuaah chuan in sangsarih (7,000) an awm nun an sawi a An khua chu a zuu hle ngei zawng a ni awm e, zawlbuk pawh hmun sawmlai ah a awm awm e Veng lehlama sakein sial a laka tlangvalhovin an um a, an haw haw hup hupa, a khaw tlangval zawng zawng an kim vek emaw tih tumah pawh hian, zawlbuk thenkhata tlangvalte chuan an lo hre ve reng reng lo mai a, veng lehlam a kan hluah hluah a, tlangval ruahn an theih luh luh pawh, veng lehlam tlangvalte chuan in a kang tih reng reng an hre ngai lo a ni, tun an sawi thin Upate zinga sawi uar deuh pheh chuan a khaw ten

leh ropuizia an sawi dan chuan- “Kâwlhâwk thlâwk lai te pawh hi tlangvâlhovin an han auh tak tak chuan, an au thla tawp tawp mai a ni

Zînga fûr laia feh hmasain kawng diak kephah tluma an dai chângte pawh hianin feh hnuhnûngte chuan vaivut an pal khu sat sat zêl mai,” tûn an sawi thin a Selesih hi tûna Zâwlsei khua hi a ni

He khawpui hi Mizoram tâna a tangkaina ropui chu, khaw chhak lama Pawi leh hnam dangte Mizorama khuate zu rûn fo thin khân, chutiang taka khaw tama an awm chu an zuam loh phah a, Mizo fate tiralmuangtu leh tithawveng tantu a ni Tin, Mizo pawhin tanrual leh insuih khawm a thatzia an hriatna bul pakhat a ni bawh a

He khua hi Pu Kawlha khua a ni âwm e Tin, hetia inzawm khâwm leh insuihfin a thatzia hretute hi Thangura thlah Sailo-ho an ni a, hetiang rilru an nei hma hi an dinchanra leh an thlahte thlang pawha lai ropui leh hmingthangte an nih theihna chu a lo ni ve leh bawh a ni Hetia tan rual leh inzawm khawm an thiamna avâng hian, lai dang han ding chhuak tûrte kha an beih rawn zêl mai a, tichuan an lo chak deuh deuh va, an nungchang leh an rorêl pawh thlah dangte a chuan a lai zâwk in a ngaihnatawm zâwk a Thlah dangte kha chu, an lai a na deuh va, an khuaten an tan tha duh mang lo va, tam zâwk an nih chângte pawh hian a hneh

lotu zawkah an t̄ing mai thei a ni Hetih hun chhung v̄êla Mizorama lal pawimawh leh hmingthang ber berte chu Sailo-ho hi an ni bei a, Vai lo len l̄ite pawhin an tam ber a, chuang chuan Vai len hnua lal pawh Sailo deuh vek an ni tih mai t̄ui a ni thei a ni

Sailo-ho

Sailo-ho hi Thangura thlahte an ni a Thanguran Thangm̄anga a hring a, Thangm̄angan Sailova a hring leh a, an thlahte chu 'Thangur' tih chu a la ni ve bawh tak na a, a tlanglawn ber leh anmahni pawhin an put duh tak zawh chu— 'Sailo' tih hi a ni Sailova fa Chungnunga chuan fapa Rohnaa a nei a, Rohnaa chuan Lallula a hring leh a, Lallula hi lal opui leh hm̄ngthang pawl ber chu a ni nghe nghe a Lallula fate z̄ingah V̄ittara hi a hm̄ngthang leh ber a V̄ittara fate z̄ingah Kair̄uma a hm̄ngthang leh bei a ni

(1) Lallula

Selesih sangsaiih khua ātang khan Lallula hian Zopui (t̄ina Samthang khua)-ah hian Chuauhang-ho awm chu a va r̄un a, a va ngam a, lal hrang angin a lo ding chhuak ve ta a Khua a ngahin thil a lo ti thei hle mai a, lal hm̄ngthang tak a lo ni ta A khua leh tuiten an fakna êm êm chu hriat phak pawh a ni ta lo va, mahse a hnathawh thenkhatte avangin a hm̄ng a thang a ni Vaw̄i khat chu Thlanr̄awn

Pawi-ho Mizo ti duhdah êm êm mai thinte chu a rãwt a Thlânâwn-ho hí an chimawm viau va, an nghal hle mai bawh a, an ngam zawngte khuaah chuan Uí te, Aí te, Tingmit te an rawn ngên fo mai a, pêk loh ngam an ní sí lo va, Lal-lula hian hneh theihnazia a ngaihtuah a, a be tha ta viau mai a, thian angah a insiam a, Thlânâwn lal Thanchhûma hnênah “kan khuaah kim takin lo kal ula, in duhzâwng zâwng kan lo pe ang che u,” a ti a, chãk êm êmin an lo kal a Iallula chuan a unaute khua a lo chah khawm vek a, Thlânâwn-ho aun Mizo lam an tam ta nia an huiat veleh chuan, an bei thut ti mai a, tam takte chu an that a, an upa tha thate pawh an that a, an lal an man a, kawh an buntir a An thahie lu chu kawtchhuahah an târ tiai tuai mai a ní

Tin, vawí khat pawh Rûn kam vêla Râlthe-ho awm a hân rûn vak mai a, tam tak mai a han that a, tam tak mai a nung chungin salah a hâwn a, a rawn kawí haw duali duali mai a, chungte chu a hming-thannate chu an ní a Hetih hun lai vêl hí kum A D 1750 vel a ní awm e

Lallula hian Thlânâwn Pawin an han rûn lêt ve leha a rin avangin khawthlang lam a pan ve leh ta a, Tlawng râl thlengin a chhuk thla a, Hieichuk khuaah a thi a, hmanlai lal dan angin a lu ruh leh a ruh pawimawh deuh deuhthe chu an vawng ta reng a ní 20-12-1933-ah hian Sialhâwk khuaah an phûm a, a huiat reng nan Khawbung lal Lalbika te, Bûng-

zung lal Laltâwna te, Khawhai lal Zataia te, Lung-dâi lal Thangburha te, Tlangpui lal Lalthuma te leh Sialhâwk lal Ngûrhana te hovin thawhlâwmîn sial an lei a, an khuate theuh nêh mfin khâwmîn lung hian pui, a sân lam nihhap hawih lai an phun nghe nghe a Tûnah pawh chu lung chu Sialhâwk khuaa lal in leh Middle School Compound inkârah a la awm a, a lungah chuan a chanchin an ziak a, "Sailo lal thlahtu" tun a hming an vuah nghe nghe a ni

(2) Vuttaia

Vuttaia hi Lallula fate zingah a tlum ber a ni a. Mi intimak peih tak a ni a, a vêl lalte hmuhah pheh chuan a awm tha duh lo emaw tih hual tûr hian a awm a, chu chuan a vêl lalte pawh a zâp nêh ang reng hle bawh a Chhûm lam lal leh an upate an lo zin châng hi chuan, sakei ngho hâra chei leh kâwl-hâwk lûte hi a lo awrh ta thîn a, a upate hnênah chuan, "Mikhualte hi tuibûr han theh r'û khai ' ka tih chuan, 'a ûm eng zâwk nge ni ang ?' han ti ula, 'a ûm tê zâwk kha le !' ka'n ti ang a, a ûm hian kha han la ang che u," te a lo ti lâwk diam a, tui-bûr chu bûr hian tak maiah hian khat lungin an lo dah lâwk thîn a. Hetih hun vêl lai hi chuan, lal tân tuibûr ngahte hi ropuna a ni ve si a. Tin, tui-bûr ûm pakhat chu thelrêt hian a tuam a, a chhûngah meikhu te hi a thun a, mikhual lêngte hnênah, "Tuibûr hi hmuan ve teh u," a han ti a, an lamah a han theh a, a sawt ta el el thîn a, a sawh zâwng

chuan meikhu kha a chhuak talh talh a, mak an ti
êm êm a, mikhual chuan, "Dawî bûr" nun an ring
a, an hlau êm êm a nî, an ti thîn Intihdanglam
vêla mite hneh tum mî a nî

Khawthlang lamah a tla thla ve leh a, Arte khuaah
a zuk awm a, chûta tangin Hualtuah a lo chho va,
Hualtua a awm lai hî a hming tithang zualtu tak a
nî a In sei êm êm mai— hlam 100-a sei a sa a,
a vâng lam pawh hlam 10 lai a nî a, kâwn leh mual
ahte hian a sa kai zêl mai a nî âwm a, a satu atân
chuan Tlawng râl thlengin a ko a nî, an ti Tin,
amah hî Thang vawî thum a chhuah a, Zau a dawh
bawk a nî Zaudawh hî vawî thum Thangchhuah
nawn lo chuan tih thianga a nî lo va Kawtchhuah-
ah hian nula leh tlangvâlthe chên nân, in tê tak tê,
tukverh pângngai ang nei lova, a vêla âwkpaka vek
hian an sa a nî âwm e Mî ropui chungchuanhte
tîh mî a nî a, a hmingthan phah hle Amah hî
phawk tak a nî na a, lai fîng tak, khuate tîlâwm
thiam tak a nî a, a khua leh tuite pawhin an hma-
ngaih hle a nî

Hualtu atang chuan Buanhmun-ah kai a tum a,
bâwk an han khawh a A bâwk khawh saah chuan
chum lai Lalpuithanga a lo han kai ta mai a, Vûta
thun a rim a, han beih a tum a, anni chuan an lo
tuar ngam lo va, Vâchêngtê-ah an lo insawn a,
hlau an phuah el ta a —

"Buanhmun pai ang pawm tawh hnu,
Chêngtê-ah lâm ang lêt e,
Lalpuithanglêma,"

an ti a, Lalpuithanga chuan a haw ta êm êm mai a, tichuan Lalpuithanga leh Vùttaia chu an inngeih lo ta a Chhim lal zawngin Lalpuithanga an tanpu a, hmâi lama lalten Vùttaia an tanpu a, "Chhim leh Hmâr Indo" a lo chhuah phah ta hial a ni

Chhim leh Hmar Indo

Chhim leh Hmâr Indo hi Vùttaia leh Lalpuithanga te pahni inngeih loh hi a bul a ni ? Vùttaia khaw silai chhim lama tâng la tûin a upa huaisen Thâwmvunga nê an va kal a, Lalpuithanga chuan an lo kal dâwn tih a hriatin a khuate a lo fuh ru lâwk diam mai a, zu in hunah thingfâk an thutphah vek a, Vùttaia chu a lalin an han hau ang a, a huat phawt chuan, thingfâka vuak vak mai tûr, an ti a ni Lalpuithanga chuan, "Buanhmun pai ang pawm tawh hnu, Chêngtê-ah lâm ang lêt e, Lalpuithanglêma, in ti maw Vût-dul ?" thinrim deuh mai hian a han ti a Vùttaia chu a zâm deuh va, "Lalpuithanglêma, kan ti lo ve, Lalpuithang lènna, kan ti alâwm maw le," a han ti a, a upa hruai chuan a lo tuar ta lo va, "E, e, e ! ka pu Vût, hlau awzâwng suh— 'Lalpuithang lènna' kan ti nê m le, Lalpuithanglêma, a lêma lêma !" kan ti a nih kha le," a han ti ta mai a, kâwlhnâm nê a lâm zu ta a, an lu chungah a vai thuak thuak mai a, pa lian leh pa tê an inchen thap thap ta, mai a, an lo vaw ngam ta awzâwng lo mai a, uie dêng hlum tûr ang main an haw ru zeuh zeuh va, an haw zo dâwn ta mai

a Thâwmvunga chuan an silai, bang laia intung chu a va la a, an han chelh nual a, mahse kâwlhnâmin an kut a thel ta thawt thawt mai a, an kalpui ta a An liam tûr silaun an kâp zuu a, silai a iik tâk avâng chuan indo an ni ta a Hun rei tak chhûng an indo va, a iam pum indona a thlen ta a ni

Chhim leh Hmâr Indonaah hian a ropui ber leh hmingthang bei chu, "KHAWNGGLUNG RUN" a ni Khâwnlung lai chu Thuama a ni âwm a, Vûttaia hian Fânai-ho a tlawn a, an tang tual a, Khâwnlung rûn tui chuan a fitehovin a khuate a chhuahtîr ta a, an kal dâwn chuan, "Râl thut lo chuan lo haw iêng iêng suh ang che u," a ti a A fate hnênah pheh chuan, "Hêng Pawite-ho hi chu khuaa iâl in va tawh chilh tawh hunah chuan dîm chuang suh u, an hnung lamah chuan kâp tel âwrh âwrh mai ang che u," a ti âwm a Khâwnlung khuah chu zanlaiah an lût a, khawvâr dâwnah chu khuah chu an bei ta a Zawlbûk bawhbelah h'an silai a khatin an chhuang thuap mai a, tlingvalho mu chu thingnawi têlin an zuk dông tho va, "Thirnte u, thawh in hai alâwni le, tho tawh u," an zuk ti a, a lo tho hmasa apiang chu an han kâp thlu ta nghauh nghauh mai a An vaun an kâp hlum deuh thaw a ni Khaw chhûng nunaute pawh an that chiam a, sal tam tak an hâwn a, an hawn zingah chuan an lalnu chu Pawi-in salah an hâwn a, an lal fapa Lalhleia chu Vûttaia faten an hâwn bawk a Lalhleia hi a puitlin thlengin Vûttaia mah a awm a Hei hi Hmâr lam chêt fuhna a ni

Vûttaia hi a fîng a, a ropui bawk a, amah hian in-tihropui a thiam bawk a Vawk 100-an a Chawng a, chutanga Chawng chu Mizo zîngah sawi tûr dang pawh an awm lo Rûllâm-ah kum 1878-ah a thi a, a kuang ur lai takin thli chhia a tleh a, an in pawh a her thak ve a, a kuang pawh Vânlung lamah an zâwn pheî hial a A lungphun pawh tûn thlengin Rûllâm hmunah hmuh tûr a la awm a ni A lu ruh pawh Sailo dânin vawn a ni a, Pu Lallula lu ruhte nêh Sialhâwk khuaah phûm a ni A nupui Neih-purthangi chu kum 104 mûn kum 1921-ah Sialhâwk khuaah a thi

(3) Kairuma

Kairûma hi Vûttaia fâte zînga a hmingthang ber a ni Lal ropui leh fînga sawi a ni a, rorêl a thiam a, michhia a enkawl tha a, mi hian leh peinung chapo lutuk tur hneh dan a thiam Turial leh Tiaui inkâr hi a ram a ni vek mai tih tur a ni Zai a heh hle a, mahse tlêm deuh rêmrawmna, tih tak taka hla sak duh mi a ni.

Mun thupua an biak phawt chuan, fiamthû tel hauih lova be mi a ni a, an inbiak zawh hua an inthen thlengin thu tak zêlin a be thin A nun that leh a rorêl thiam hi an fakna a ni a, indo lama a chakna sawi tur a tam lo va, mi a do tam lo rêng a ni Mi a do sawi tur pawimawh awmchhun chu—Chhak leh Thlang indo an tihah hian a tirah chuan Mângah thlah leh Lalsavunga thlahte an indo a ni

bei a, mahse an inñanpui zêl a, Mânga thlah chu Vâtara thlahte hian an pui ta a Kairûma chu a pa thih hmu khân, kum 1879 favângah Tlângpuiah a kai ehho va, chuta an awm chu Lalburha'n a va rûn a, mi tlêm chu an va that âwm a, pa pakhat pawh nung chungin an man a Thingâm tâm pui a lo ni a, hmâr lam lalte khan indo lo turin remna an han dîl a, chumi remna thu an han sawi hnuah chuan, kum 1882 favângah Kairûma thinnimin Hmun-
tha va rûn a tum a, mahse an lo la kai lo va, favâng lo kan, mi pahni—Paleha leh Awrsea an va nta a, chumi hnuah Chhak leh Thlang Indo kha a bâng a, indo a awm leh tawh lo

Tlângpui atâng hian Sialhâwk-ah, Khawhai-ah, Karmual-ah a chho zêl a, Karmual awm lai hi kum 1889—1890 a ni a, heta an awm lai hian, Sâp nê an inbia a, an inbiak lai chu Mizo-ho chuan ropui an ti hle mai An inhlau tawn deuh hle mai a, Kairûma chuan Lalbuta khua leh Râlthianga khua a pun ru a, lai luhkapuia Sâp leh lai an inbia chu sipaun silai kengin an din hual khup mai a, sipai chu mipuin an dinhual mup bawk a, mipui chuan chem-tê leh fei lu an puan hnuai theuh mai a, lai a man phawt chuan Sâp leh sipate chu vih hlum vek tur a ni, tin an lo intiam sa vek a, mahse tha takin an inbia a, unauvah insiam ang tih thu an sawi a, tha takin an inñen leh ta a

Kairûma hi khawchhak lamah a chho zêl a, Hmuntê-a an awm lain van an man a, Hmuntê-a a awm hi kum 1896—1900 chung a ni a Thla 6 lai a tâng

awm a, thlasik laia an man hi fûr tirah a lo chhuak leh chauh a ni a Aizâwlah chuan Fânai lal Zakâpa leh Kâphleia a tânpui a, Kairûma hi a lal bawk a, sa te, artui te, zu te, tuibûite chu an pe zut zut mai a, hman sên rual loh hi englai pawhin a nei a, a tânpui Fânai lalte pawhin an nihlawh phah hle mai

Amah hmangaih tute'n engkim an pe a, a hmangaih lotu thlah dang lalte pawhin, a tân iei loh an hlau va, "Vai-in lal ber a ni ti sela, a tâng rei'anga a tha ang," tun an pe ve bawk a, chu chu sawrkâr ngaiha a lal ropuna deuh deuh a lo ni ta a British sawrkâr pawhin Mizo lal ropui takah a ngai a Vawi khat lai phe chu Tunial leh Tiau inkâr zawng zawng hi a awp vek a, a hnêna thu buai sawi tûr pawhin Maite khua an lo kal tawh a mahse a upa-ten, "Hetî êm êma i bial a zau chuan kan tlin lo vang, thu chhia thu tha sawi, khaw tina mi an lo kal ang a, kan khuain a tuar lo vang," an ti a, a awih ve ta a, mahm khua theuh lalte hnênah thu an sawi leh ta a ni

British sawkai pawh hian Mizo lal ropui leh khua leh tui vawng thiamah a ngai a ni Kum 1911-a Lalber King George V-in Delhi-a lallukhum a khum tumah pawh lalber hmingin India lalberin lehkhah tha tak, Certificate a pe a, chutah chuan hetiangin a inziak a --

"By command of His Excellency the Viceroy and Governor General in Council, this Certificate is presented in the name of His Most Gracious Majesty

King George V, Emperor of India on the occasion of His Imperial Majesty's Coronation Darbar at Delhi to Kairuma, Lushai chief of Biata, in recognition of able manner in which he has administered the village committed to his charge

Sd/

Sir Lancelot Hare,

Lieut Governor of Eastern
Bengal and Assam

Dated,
December 12 1911

A thu awmzia chu "Kumpinu Lalbei George Pînga-na hmingin India ram I âisâpin Delhi-a Lalbei khumtîrnaa mi ropui inkhâwmpuina tumah Mizo lal Kairûma Biata khua hnênah a khuu leh tui a vawn thiam avânga pêk a ni e," tihna a ni

Kum 1912-ah Biata khua a thu a, a lunophun pawh tun thlengin Biata th a awm

(4) Lalburha

Sailova fapa upa ber Chungnunga fate zînga Rohnaa khân fa 4 a nei a Vûttaia kha a fa tlum ber a ni a, a fapa upa ber chu Lalpuiliana a ni a Lalpuiliana chuan Lalsavunga a huing a, Lalsavunga chuan Vânhnuariliana a huing a Vânhnuariliana fapa chu Lalburha hi a ni Amah hi jawng duhtui lo tak a ni a, thu tak tak a sawi lai pawha fiamthu leh

ṭawng mak tak taka kârthlâk mî a nî Lai hî a in
 tî êm êm mai a, a lalpuî dangte pawh hî engah
 mah a ngai bîk lo va, a tham lo chêt vek mai a
 Kairûma te hun lai bawh hî a lai hun lai a nî a
 Mî han hau maite pawh hî a hnial lo va, vawî khat
 pawh a upa hian zu thâl a hmang deuh va, a hau
 ta a, "Nupui mît pual rê rû che chuan, Keifâng
 hmîn lawh hunah ka telh tawh hlek lo vang che,"
 a tî a nî, an tî ṭhîn

Kum 1879 favângah Tlângpuî khua a va rûn a,
 Kairûma hî a va rûn lai hian a kai hlímhlawl a nî
 Mî 7 lai an va that áwm e, ṭhenkhat sawî dân
 chuan mî pakhat chu a nung chungin an hâwn bawh
 e, an tî a He indo hî Chhak leh Thlang indo
 nghawng a nî Kairûma thunrim hian phubâ lâk a
 tum a, Hmunṭha rûn ve leh a tum a, mahse an lo
 la kai fel lo va, lo kana kal mî 2 an man a Khaw-
 thlang lama Vaiho rûn a hmang hie a, vawî khat
 pawh Khuanglêng lai Thanh rânga nen Tuirial dunga
 Vai rûn turin an kal a, an kal hlânin Khuanglêng
 chu Sukte-hovin an lo bei a, an khua an hâlsak a,
 Khuanglêng lai nupui leh a fa pawh an lo man daih
 a, an tî ṭhîn a

Sawrkâr hriat thama Lalburha chêtna chu, Thanh-
 rânga nêna an vai rûn hî a nî ber a. Hietîh lai
 hun hî kum 1871 a nî áwm e Tuirial dunga Jhal-
 nacherra an zuk rûn a nî ber a, kulî mî 7 an that
 a. Monierkhal an bei leh a, chutah chuan an to
 tang ve a, an mkâp hie a, mî 7 an that leh a, Vai-

ho silante pawh an hâwn nual a, Lalburha hrem tur leh a silai mante han chhuh leh tûrin sawrkâr in sî-pai 1,700 lai an tir a Kum 1872 February ni 18-ah Lalburha leh Manding sâp chuan inremna, thu an thlung a, an inkâp ta lo a ni Lalburha silai man leh thil dang a lâkte kha a pe kîr leh a, sawrkâr thu awih zêl tawh turin a intiam ta bawk a, an hâwn-sin leh ta a ni

(5) Bengkhuaia

Sailova fapa Chungnunga khan fapa Lalchêra a nei a, Chêra chuan Rolûra a hring a, Rolûra chuan Lalrivunga a hring leh a, Lalrivunga chuan Lalpuithanga a hring a, Lalpuithanga fapa chu Bengkhuaia hi a ni Amah hi lal tha tak leh lal zai tlang tak nin sawi a ni a, a khua leh tuiten an fak a, an chhuang hle thin Mi chhia a ngaihsak a, thu lai a sawi hle thin A pa leh Vûttaia inngelh lohna kha Chhim leh Hmar indo lo chhuahna bul a ni a Indona lama a thiltih sawi tur tam a awm lo va, a awmchhun erawh chu a hmingthang hle a, Mizorapa Vai lo lenna hial hi a ni nghe nghe a ni

Kum 1871-ah khan Bengkhuaia hian Phahtual a rûn a Chum a rûnna lamah chuan Alexandrapur khuate pawh a zuk thlang a, chutah chuan thingpui huan a awm a Sâp pakhat Winchester leh a fanu Kum 5 ni lek chu thingpui huanah chuan an lo leng a, Chu Sâp pafa chu an um ta vak mai a, ani pawh chuan a fanu chu a pawm lawk a, a tlan ta chiani mai a, a tirah chuan an um pha hauh lo mai a,

mahse a vânduai asiam a ni ang chu-- a inchhuih a, a ianu chu a tlûkpui a, an nangchîng ta a, a pa chu an that a, a ianu chu a nung chungin an man a, chumi an man ni chu January ni 23, 1871 a ni a. An hawn ta a, Sailâm khuaah Bengkhuaia mah a awm a, a hming chu Mary Winchester a ni a, a Mizo hming atân chuan 'Zolûti' an ti a Amah Zolûti sawi dânin Bengkhuaia nu pitai tê chuan a duat êm êm thinin a sawi a British sawrkârin sâp an man a, sal angin a tâng reng an hriat ták avangin, a la chhuak turin sipai an han tir a, chumia lo kal hotû chu Lt Col T H Lewin a ni a, Mizovin Thangliana an tih ták mai hi Tichuan January ni 21, 1872 kumin an han la chhuak leh ta a Mizo-ramah kum khat dâwn lai a awm a nih chu

Thli chhe tleh

Kum 1878 favâng tâwp lam buh hmun dâwn dâwn-ah thli danglam tak mai Mizoramah huan a lo tleh a, Mizo upate pawhin chutiang rêng rêng chu an la hre ngai lo va, a hnuah pawh a awm leh ta rih bawh hek lô Hmun khat laia nâ mai pawh a ni lo va, a ram pum puin a nâ a, in leh lovin a tuar nasa êm êm mai a, a hmingah pawh upaho chuan "Thli chhia" an ti ringawt mai a. A lo tleh tih chuan zangkhuain thli chhe tleh a nat pher chu a na lêm lo awm si atang khawvân tih vél atang chuan a na ton ta hle matre, bâng-chuang hawh lo hian a zai ta tleh tleh mai a. A chuan wan a tuar ta hlawn lo va, a thli chhe tleh matre. A zai hse a in tam tak

chu a lên thlu a, a thente chu a tumbungah te a her thak a, in thenkhatte chu a tlûng ringawtte a khawh chhuahsak a, khaw tinah in chhe lo chu a awm lo tih mai tûr a nî Chawfâk hma deuhvin a bâng leh ta a nî In changin a tuar lo va, lo lama buhte pawh a lên thlu nasa hlê bawk a Lo lam zawng buhin fang a lo siam hman tawh a, a zia a awm a, tâm phah nân vak pheî chuan an hmang, ta lo a nî He thli hi a mak ang reng hlê mai a, a tleh kuma piang mi tam berte chu mi danglam deuh, chhawih deuh leh mi ang zat lo an nî nual hlawm a nî

Arsi Tlak

Kum 1886 hi kum mak tak nihna a nei a, hemi kum hian zan khat chu arsi a tla chiam mai a, mut hun hma deuh hianin vân lama arsi khi lei lama lo tla thla chum chum hian a lang ta mai a Mi tinin an en a, mak an ti êm êm mai a, lei lo thleng êm chu a awm si lo va, a mak êm êm mai a nî. Chu-tianga thil mak bik thlen kum a nih avâng chuan Mizo kum sawina ber pakhat a lo ni ta a, "Arsi tlak kum" tih hi an hun sawina bi remchâng ber a lo ni ta a nî A hun hi hnuhhrâm thlawh vèl lai a nî a, dârkâr khat ara rei, a tlak hun chhông hian a awm e

Mizo hla phuah thiam hmengthangte

thein-zai pawh an thiam a ni. Hla phuah pawh an
chhng, êm êm a, phuah thiam tam tak pawh an awm
a, an zanga a hmangthang, ber berte chu hng hi
an ni, —

(1) Saikuti

Saikuti hi chhim lam mi a ni a, thli chhe tleh lai
hian a nula tîr a ni a. Amah hi hnamchawm nula
a ni a. Zai a thiam a, a, phuah thiam bawk a,
khuate a fang a, miin an ngaisang êm êm mai a
Thingsai' khua hi an khua a ni bei a, a nu chu
Ngûrchuailovi a ni a, an hnam hmng tak chu Khiu-
tin a ni awm e. A naupan tât laia buh lem an thâp
lai hian hla a phuah phawt mai a, an khuah chuan
Hmârthanga, zai thiam lo tak hi a awm a ni awm
a, a buh lem thâp pah chuan, .

“Zawlbûk hnuatah buh lem kan thâp chiam a,
Hmârthanga zai kél bê lo ang e”

a han ti a, chu chu a hlaphuah hmasa ber a ni.

Tichuan a lo nula ve deuh deuh va, hla phuah a
thiam ta hie mai a. Amahin a sa thiam bawk a.
Tôk khat chu an feh tîr hi kawtchhuahah rengah
a lo brâm a, mipu an lo ding hmur mai a, “Phuah
thiam chu awm se kan kîr leh mai tîr,” an lo tia,
Saikuti chuan a han phuah ta a,

“Leng ^{atpandstuma} zawng ram ^{mai} tian ^{chuan} sunlung i hertir e,
Chawmkhuana bang lo, siathunga, zai rem
chhng in ni e,”

h̄an ti ta mai a, mak an ti êm êm mai a, chúng-
te chu a h̄minghan tantirhna a ni Thingsai khua-
h̄ kum 82 vêl mi nun a thi a ni.

(2) Dârpawngi

Dârpawngi h̄i Hm̄âr lam h̄la phuah thiam leh zai
thiam a ni ve thung a Amah h̄i Râl̄te hnam a ni
a, Kâwln̄i a ni Sialhm̄ûr khuaa Lalvunga a awm
lain nula a nih lai a ni a, h̄la a phuah thiam si a,
a zai thiam baw̄k si a, lai inah huan an zaipui reng
reng mai a, zing atanga an zarte h̄i feh hunah pawh
haw̄nachang a h̄re ta th̄in lo va, a pain feh t̄ur̄in
vaw̄i h̄nih chu lai in ata a han ko chhuak tawh a,
a vaw̄i thumna t̄utah zawng an lai Lalvunga chuan,
“Dârpawngi h̄i han ko tawh suh, ka ta a ni tawh
e, a chungah thu i nei thei tawh lo vang,” a lo ti
a “Ka ta a ni,” a tih chu, zaipui at̄an a ina awm-
ah a nei ta tihna a ni a Tichuan lai in awm a lo
ni ta

Amah h̄i zai thiam tak mai, h̄la phuah thiam tak
mai a ni baw̄k a, a hm̄el lah chu a t̄ha taw̄k fang
a, a ti-tuai a t̄ha si a, ngaihawm tak, t̄ingvâl h̄ip
thiam tak mai, mpa lēm thiam tak a ni nḡhe nḡhe
a. Lai pakhat ina awm reng thei a ni ta lo va, a
zin a zini ta mai a, h̄la a phuah a phuah baw̄k a,
tichuan Mizoram h̄i a dēng chhuak a ni Amah h̄i
th̄ih ch̄he t̄eh lai vêl khân kum s̄awm mi emaw a
ni awm e. Vai len lai kha chuan nuthlawi up̄a tak
a ni tawh a A up̄at h̄nu deuh t̄akah pasal a nei

a, fapa duhawm tak a nei nghe nghe a, a hmingah Bawibânga a ti a. Siallukawta Vai awm lain a thi ta mai a, a thih lai chu fûr lai a ni nghe nghe a A fa chu a ngai êm êm mai a, sipaihote lah chuan an ngaihpui lo hle mai hian a hria a, hlahte a phuah hlawm a

“Pheisen dâr fêng nên kan lêng za e,
Fam ngah lei ang min theihpui lo ve,
Phungrual chinlai ngai ing e.”

“Khua a ri e, chungkhua a ri e,
Bawibângan thuum ang a do dai e,
Thinlai chhâwl ang dam thei lo,” ti tein a phuah hlawm a ni.

Mizo Pasalthate

Mizo hi pipu chena mi tlâwmngai leh huaisen hnam an ni a. Mi kawlh sa kawlh va tawh nikhuaa huai leh tlâwmngai nih hi hming ropui ber neihna a ni a. Khawtlâng chhan tûra indonaa mi huaisen te, sai ramchhuah nikhuaa huai leh thiante chhan ngam nih te, chhiat ni that nua tlâwmngai nihte hi tlang-vâl zawnz zawnz ineina a ni a Khawtlâng nu leh pate pawh hian chutiang mite chu an ngaisângin an chawimawi nasa êm êm mai a, duhsakna ropui tak an siam thin Khaw khatah sechhun khuangchawi an awm chângte hian “Sumdêng zû” inneah hian mi tlâwmngate an duhsak thin a Sumdêng zû chu han siam peih vek mah se, khaw khata mi tlâwm-

ngate kha an awm loh chuan an in mai ngam lo va. Tlâwmngai bera an hnat khân a in hmasa ber tûr a ni a, a inna no pawh a lian bik tûr a ni. Chu chu inchawimawina ropui êm êm a ni a. Tlangvâl huaisen ve, No pui hlawh ve phâk lo kha chu a thnui hle a, "Tih leh awm teh se, tuna No pui dawmtu a lian ka che nasa zâwk ang a, Sum-dêng zû in leh hunah chuan ka lal ve tawh ang," a ti rilru iân thîn a, nih pawh a ni nge nge rêng thîn a ni.

Pasaltha hi huaisen mai an ni lo va, tlâwmngai leh tuarchhel, nunnêm bawk si, mahnî hmasial lo an ni tûr a ni. Hmânlaia pasalthate chu tam hle mah sela, a hmingthang zualte chu hêng hi an ni —

(1) Vana Pa

Vâna pa hi a tlâwmngaih leh a nunnêm hi a hming-thanna a ni a. A nunnêmzia chu, a thn tirim zo rêng rêng an awm lo va, a tlâwmngaihzia chu a makin a mak bawk a ni. Hmânlai chuan Pawi râlte hi a hlauhawm êm êm a, thlawhhma tâwp ber neihte pawh hi thil hlauhawm tak a ni a, râ an lo kal a, mite chhan hman lohvin an that mai thîn bawk si a. Khuah pawh hianin vêng hmâwia awm hi a hlauhawm leh bawk a, zânahte hian râ an lo kal a, mite an rawk leh mai thîn a ni si a. Vâna pa hi chuanin, "Kein thlawhhma tâwp ber ka nei ang a, Lalin a hna ber a nei ang a, hmeithai leh chhiavaho laita sela. Khuah pawh vêng hmâwr

berah ka awm ang a, a laiah mi chhia leh hmerthai-
te awm rawh se," a ti thin a ni Râl lo kal sela, a
ûmtuah a tang zêl a Râl hmatâwng a ni reng thin
a ni Tualte vânglai an tih fo hun hi Vâna pate
hun lai a ni a, Vanhnuaikiana sâng khuaah Vâna pa
hi pasaltha hmingthang a ni Hetih hun lai hian
pasaltha dang Chawngduma te, Zâmpuimânga te,
Kerkawia te, Tâwka teho hi an awm bawk a Anni
pawh hi an duai lo hle a, chanchin ropui tak nei
tham vek an ni

Vâna pa hi chu a nungchang tha leh a nunnemna
mawh hi miten an ngaih ropuina a ni a Mi then-
khatte pheii chuan an awih thei lo hial a, an fiah
thin a. A âr bâwm tah laite hi an han tihchhuatsak
vek mai thin a, zaidam tak mai hianin, "Ar tui
bâwmah tal a la tlâk dawn hi, âr bâwm tûr chu a
dang ka tah leh mai ang," a ti mai thin a A thi
beh lai pawh hi han hlehsak hlawk mah se, thirrim
rêng iêng lo hian, "Ka chhar ang a, ka beh tha
leh mai ang," a ti mai thin a ni Chuti takâ mi
tha chu a nih avângin a dam lai hun ai mahin a
thih hnuah hian a thukih that leh a hun dan chuan
thu a lo sawi ring zâwk ta mah a ni.

(2) Taitesena

Taitesena pawh hi mi tlâwminga mai a ni lo va, a
nungchang a tha bawk a ni Hmânlaî tlangvâlte
chuan naupang hi an tirether em em mai a, an tir an
tir mah a, an òoh loh chuan an hrem mai thin a

Zân thim takahte hian an ina vaihlo la tûtte hian an tîr a, tlangvâl suil deuh pheî chuan ruah sûr bur bur, khaw thim zânte hian an ina vaibêl laahte naupang an tîr thîn a, an kal lo ngam si lo va Zawlbûkah chuan an bulah awm ve reng mah se, thung nawî tuah tûrin naupang an tûi kher kher thîn a, Taitesena chuan tlangvâlî naupang an tiduhdah hí a haw êm êm mai a, tihreh a tum tlat a Amah hí Zawlbûkahte chuan bawhbel bulah hian a ding reng mai a, tlangvâlî naupang thung nawî laa an han tîr veleh hianî a lo lâk khah var thîn a Tlangvâlî an hriatah chuan naupang an tîr ngam ta mang lo va, an tiduhdah ngam hek lo A hun chhûng hí chuan khawtlâng nun a siam tha êm êm a, mî zawng zawng aia dam rei ber hial atâna tha a mî.

Englai pawh hianî thil tha tî tûr hian a inpeih reng a, a mutnaah pawh hian a rûkin puan a veng ieng thîn a mî Tlangvâl tâna sanghar iâl tlân fahian leh zualko kal tûl lo awm phut sela, insiam ngai hauh lovin a kal nghâl thei a, a tlân hmasa ber zel a mî. Zawlbûkah pawh a laiah a mu ve ngai lo va, bawhbel bulah hian a mu ziah thîn a mî

Ramchhuahnahte hian a tlâwm han ngaih therhzia chu, zûnah thiante mut hnua hnah lâk te, tui chawî te, chaw chhumte hí a tum tlat a, a tî ngei rêng bawk a, mite mut hlân hian chawhmehte rama mî a lo zawng dîm diam zel mai a mî A tlâwmngaih nasatzia chu, an ramchhuahnahte hian upaten an

duhzâwng pawh an sawi ngam lo hial a, an sawi chuan tih ngei ngei a tum zêl mai a Vawî khat pawh an ramchhuahnaa an upa pakhat chuan an chaw ei lai hian hmeh an lo nei lo hlê bawk a, "Vawîna kan lairawk tumbu hmuh kha hmeh atân kan la ta lo a ni !" a han ti a Taitesena chuan a hie ta reng mai a, zânah an mut hlân chuan a kal ta vang vang a, a va la a, tûkthuan hmeh atân chuan a lo chhûm hmîn diam mai a Tumbu awm-nà lah chu an riahna atang chuan chawhma kal dawn lai a ni si a Vawî khat pawh an ramvahnaah hian lungtum, lungtât atâna tha âwm tak hi an hmu a, an upa chuan, "Ram hlaa awm chu ni lo se, lungtât atân ka hawn tûr," a ti a, a rûk chuan chu lung chu a ak ta a, an hawn hunah chuan, kawtchhuahah, "Ka pu, hei i lungtât tûr," a ti a, a pe ta mai a, upa chu a zak zâwk hle mai a Chu-ti khawp chuan tlâwm a ngai a ni

Taitesena hi khawthlang lam mi a ni a, Sêrhmun Hrângvunga khua a ni. A huaisenzia chu, vawî khat pawh karin sakei a kâp a, an chhui ta a, thian pathum a nei a, an hnungah chuan mipui an lo kal ve a ni a, mipuin an rawn nan an hlaui va, sakei hnu chu an chawh reh ta vek mai a, mipui chuan chhui ngaihna an hre ta lo va, anmahni pali chauh chuan an chhui ta a, sakei chuan a seh ta a, an mchhan a, tumah an inthlah fâl lo va, an vauin in an thlang thei vek a ni, an ti

Kan hmânla: pasalthate leh tlâwmngaite huan an thatna rah to chhuak lehin Mizoram thara khaw-

tlâng nun a la tihmawî deuh deuh a beiseiawm e
Tûn thlenga Mizo zînga tlâwmngaihna leh nun tha
hi hêng kan mi hmasa fakawm takte vâng hi a ni
ngei mai.

(3) Chawngbawla

Chawngbawla hi Chhim mi huaisen hmingthang a ni
a. Amah hi Seipua khua Lunglei chheh vêl khuaa
awm fo thîn a ni a Mi hâng lam deuh, mi airia,
len lamah pawh Mizovah chuan a vântlâng zet chauh
a ni a, pa ngawichawî deuh, nêlawm lutuk lo mi hi
a ni

A nungchang thua zir tlâk ber pakhat chu, mi huai-
sen leh chhuanvâwr a ni chungin, mi uang ngai hauh
lo mi a ni a Vawî khat chu zu hmunah amah
hre ngai lo mipa pakhat pawhin a cho sual a,
“Nang thiana, sa bawp engzat nge i man tawh?”
a ti chhên mai a Anî chuan a tâwpah chuan, “Man
sawî tham ka la nei lo, lungthu pawh ka la kim lo
Savawm ram tla bawp pakhat ka man a, Sakei chho
sâng kai bawp pakhat ka man bawk a, chuti mai
chu a ni,” a ti ta a Chu pa chu a zak lutuk a, a
chhuak ta dah mai a ni Ramsa hrâng tawn lam
thuah pawh sawî tûr awm hle mah se, râl laka a
huaina hi sawî ber a ni zâwk a An lal Seipua
pawhm a thlamuanna ber, Seipua khaw chhantu
kulhpua an ngaih a ni a Hetianga râl laka huai
thuah pawh hian a uang duh lo hle thîn a A thih
dawn hnaih erawh chuan heti hian a ti ve a, “Huai

zawng a tha lo ve, ka ara hui chu lu zuar an ni,
ka hui hi a tawh lek a ni," a ti. A sa huite
thu a that ziah reng a ni. Vaw khat pawh ralin
an um a, Chawngbawla ho chu an tlan zel mai a,
a tlanpuite chuan Chawngbawla chu hre hek lo,
"Chawngbawla chu awm sela, kan tlan to tot," an
ti an ti mai a. Mahse, Chawngbawla chuan, "Nau-
te u, tlan mai rawh u; vawin ni angah hian Chawng-
bawla pawh a baw thei lo yang," a ti mai a. Nakin
deuh vah chuan kawng sirah a lo chahng a, a lo
that leh ta mai a na.

Khaw pakhat an runnaah chuan kawldai bukah an
awm laun ralin an lo hual ru a, Chawngbawla chu
ral hmuhah a intarh a, mi dang chu ral a ventir a.
A vehtu chuan Chawngbawla an kah hman a hlau
va, a ral veh chu a kap hma lutuk a, a theih leh-
nghai a. Chawngbawla chuan, "A paw em mai, a
kap hma lu deuh a ni," a ti a ti mai a.

Rat laka a huaina thu hi tam tak a awm a ni. Chu-
vengin naupang mkawihhawkte pawhin, "Ka kaw
Chawngbawla a tlan ngai lo," tih ve hial khawpa
huai lam thuah chuan himngthang a ni a. Mahsela,
a himngthanna chu hual lam thu chauh a ni lo va,
chhat ni that mia ni tlan ngai, chhuanawm a ni a,
sakhaw thu lamah pawh mi nun tuanga sawi fo a ni.

Kum 80 dawn la mi, tar tek nun a thi a. A fate
chu ama thitah chawin Saizema te, Luancheng te,
Sahling te, Vawthanga te an m. Ramsa leh ral
lakah mi huaisent sawi a thung reng a ni.

Mizovin Thlarau an ngaih dan

Thlarau chungchâng hí mihring khawvêla awm tawh phawt chuan ngaih dân engemaw chu an nei zêl mai á, amaherawhchu hmuh phâk loh thil a nih avângin ngaihdân chu a inang hauh lo mai á Mizopiputen thlarau lam an ngaih dân chu he-tiang hí a ní —

(1) Thil loh rannung thlarau

Hnam mawhte mitah chuan khawvêl hí thlarauvin a khat e, tih zawng zawng hí an neih zo va, thil engkim mai hian thlarau nei vekin an ring a ní Thing te, Lung te, Lui te, Tlâng te, Mau te, Aisite leh thil engpawh mai, kan hmuh theibte hí chuan thlarau nei vekin an ring mai á An rinna chhan pakhat chu— mumangah te hian mihingín kan hmu thín a, chu chu a thlarau kan hmu nín an ring a ní Tin, rannung chí engpawh mai hian thlarau nei vekin an ring bawk a, ramhnuata iamsa zawng zawngte, chung lama chunglêng sava zawng zawngte leh kan ran vulhte leh rannung tê tak têtê pawh huan thlarau nei vekin an ring a ní. An thlarau chu mihringte hnênah an inlâr thein an ring bawk a ní.

Hêng zingah hian an thlarau hlaubawm bika an ngaih lehte chu hêngte hí an ní — Thil thlarau chu an sawi dân berin, “Huai” an tí á, Sih thlarau tí lovin, Sih huai an tí zâwk thín á, Bûng thlarau tí lovin, Bûng huai an tí thín.

(a) SIH HUAY Hei hi an hlahh pāwl tak a ni Mizo ngaih dân rêng rêngin thlarau hian sih hi a duh bikin an ring a, thlarau chên khâwmna tak nîin an ngai rêng rêng a, sih huai chuan mî a man duhin an ring a ni Chuvâng chuan sih awmna ram chu lovah pawh an nei ngam lo va, a awm tih hre hauh lova an lo neih palh pawh huanin, a awm tih an hriat veleh a huai an bia a, tihlungawî an tum a, a lungawî loh chuan a tinâ ang a, an thi main an ring tlat a A huai laka an inthawî tawh hnuah khân lo nâ sela, an be lungawî lo nua an ring a, lo na ta lêm lo sela, an be lungawî ngei nua an ring a Sih an neih kum tak khân an chhûng zînga mî thi lo awm sela, sih huain a lâk nîin an ring tlat thîn a ni Va ram chhuah nikhuaa sih han hmuh te pawh hi hrehawm leh hmuh nuam lo an ti hle thîn a ni

(b) THING LU BUL Hei pawh hi an hlahh pāwl a ni. Ramhnuaiah hian thung piangsual, a tang leh zâr nei lo, hmânlaia lo thak leh lo chhum tawh pawh a ni thei e, a thah leh a chhumna kha a hâwngin a lo than phui leh vek tawh a, a tâwp mām mup mai a ni a. Chutiang chu an hlahh êm êm a, a huai chu mî tihnat hmang ni ngein an ring a ni.

Chutiang thing lu bul chu an hmuh mai pawh an hlahh êm êm a. Chutiang awmna ram chu do etân an nei ngam rêng rêng lo bawh a ni

(c) **THING ZUNG KAI** Hei hi chu lui dung³ thing zung hi lui luang chungah a vaukam lehlam atanga lehlama inzam kai hi a ni a, hetiang hi an hlau hle mai baw³ a ni Hetiang awmna chu lovah an nei ngam lo va, va chhuahvah nikhuate pawhin an hmu hreh êm êm a ni

(d) **BUNG** Thing zingah chuan Bûng huai hi a hlauhawm pâwl nûn an ngai a, khawlaiahte pawh an phun duh lo bik a ni Chutilo chu zânah a huaiin naupang pawntote a tihthaih ang a, an lêng hâwte a ûm dah ang e, an ti a ni

(e) **THINGSAIHRUA** Hei hi thing zâr hi a inbelh-bawm a, a inbelhbawmna bul chu a kuak phiau si chuan, thingsaihrua an ti a, an hlau êm êm a ni A huai chu hlauhawm bika an ngaih a ni a, chutiang awmna chu ram huaisâr tak nûn an ngai thîn a ni

(f) **THIL DANG AIA LIAN BIKTE** Hêng hi chu an huaisâr bîkin an ring baw³ a, thing lian bik te, lung lian bik te, tlâng lian bik te, lui lian bik te, hi an huai chu a dang ai chuan danglam bîkin an ring a ni Chuvângin chutiang thing lian, lung lian leh tlâng hante chu an be hual thîn a ni.

(2) **Thlarau ve hrin hrin**

Hei hi chu kawwêla thil, thlarau nû lo, boruak³ hian thlarau ve hrin hrin awmna an ring baw³ la, chûng thlarau³ chu boruak³ hian an vâk an vâk

a, a chângin mihringte hmuh theih tûra inlâr châng an nei a, a châng chuan inlâr nî meuh si lóvni an thawn te chauhvin mihring an tihthah bawk thín a, a chângin mihringte chetla leh títí sawitê hí an lo ngathla ve kiau thín an ring a. A chângin a mahn awmin an ring a, a châng chuan a tualin awmin an ring a, kâwn hí an liam duhna bîk nún an ring a. Chuvângin kâwnah chuan hmân lai Mizo pí pute chuan in an sa düh lo, ramhuai kawng a nî a, a kawng kan dâl chuan min tîna ang a, min tihlum mai ang, an tí a. Hetiang ramhuaite pawh hí chí tam tak awmin an ring a, mí tihnat hmang te, mí tihnat hmang lêm lo, mí tihthah leh mihringte hlahh atâna inlâr hmang te, mihringte malsâwmsak thîntute an nî a, an danglam hle hlawn a nî.

(a) MÍ TIHNAT HMANG THLARAUTE Hêng hí chú an sual hle a, mihring an tîna thín a, an tihnata khân an duhzâwng tak a pêk loh chuan an tihlum mawn an ring tlat a nî. Chutiang thlarau lakah chuan an nat chângte huan puthiamin a thawn thín a, uí te, âr te, kêl te, vawk te a pêksak a, chung an pêk chu ramhuai a tînatu tlawn lungawr tumna a nî, ber a, a lâwmzâwng tak pêk fuh chuan dam lo kha a dam hlahh mai a nî, tîna an ngai a nî. Chung chu Mizo ngai dânin an sual êm avângin an hlahh ber leh Mizoram thirahawnte ber a nî.

(b) INLÂR HMANG THLARAUTE Hei hí chú mí tihnat tûn an nî chuang lo va, mihring hlahh ve hrim hrim leh mihmak ve hrim hrim hmang thlarau

an ni Rahnuaiahte hian an au vak vak a, thlâma riakte hi an sâwî khum vak chângte a awm a, thsente hian ram riak theh vak chângte an nei a, a châng chuan thing leh maute an sâwî vak vak a, anmahni hmuh theih si lohvin an awm thîn a Tîn, thlarau zîngah hian a râpthlâk zual deuh an awm a, chûng chu— Phûng te, Chawm te, Inthumkârte an ni hlawm a Hêngte hi iamah leh zânah an inlâr ber thîn a ni

(c) MAL MIN SAWMTU THLARAUTE Hêng hi chu an awm ve bawk a Tûn lai thangtharina Pathian an tih ang deuh tak hi awmin an hre ve a, mahse a Chiang tâwk lo deuh hle a A hmungah pawh Pathian an ti ve tho va, “Chunga Pathianin bawkkhup-in min en ang a, zah a ngai ang chu,” an ti fo a ni Pathian chu mipa nun an ring bei a, hrisêlna leh buh leh bâl, kawng tinrênga mal min sâwmtu nun an ring a ni Tîn, chung lamah khian Pathian chu a awm a, chhûngkua angin an awm ve nun an ring a, an pa ber chu, “Pu Vâna” an ti a, an nû chu “Khuani” an ti a An nula chu “Vân chung nula” an ti a, mihringte malsâwmtu an ni a, Pathian chhûngkua an ni Khawpui rite hi, “Pu Vâna a a thlengpui a hnûk ri a ni e,” an ti a “Khuani mun hual ang a” tihte hi Mizo upa jawngka lam tak a ni a Ruah lo sûr sela, “Vân chung nula in tui a rawn chawî e,” an ti thîn a, ruah sûr hi an Pathian nula chuan a han pêk nun an ring a ni. Pathian lakah hian malsawm diin a khawlangin maw, chhûngkuam omaw an inthaw thîn.

Tin, mihringte Pathian ni lo, ramsate pathian hi a awm bawkin an ring a, a hmingah "Lasi" an ti a Lasi chu ramsate siamtu leh enkawltu a ni a, ramsate chu an thu thuin an dah thei a ni an ti a, lu, dungah hian an chêng berin an ring a Mizo upate sawi dân leh ngaih dân chuan, "Lasite chuan lui dunga pasaltha silai kenga diar khuma an han per kai thauh thauh mai hi hmuhdawm an ti êm êm mai a, an en ieng thîn a, an ngai zâwng hle thîn a ni," an ti a Tin, vânnai chuan Lasi chu ngaih theih nûn an sawi a, amaherawhchu tuma hnêna sawi thiang lo a ni a Mûn Lasi a zâwl chuan, ramsate Pathian anih avângin ramsa chu a duh duh a kâp thei a, sa kâp thei êm êm a lo ni mai a, a kah tûrte pawh achâng chuan a brîhlâwk a, hre sain in a tângin a chhuak thîn a Lasi khawpui chu Tân tlâng hi a ni a Hming pawh mihring angin nei ve vek hian an sawi a. Hmân lai sa kâp thei, Tuchhîngi pa an tih, (Hniarvunga pa an tih bawktûn) hi Lasi zâwl nûn an sawi a, a zâwl hming pawh chu Neihpuithangi te an ni an ti thîn a ni Lasi zâwl khân Lasi a zâwl a ni tih a sawi phawt chuan, Lasi khân a thlah vang vang a, sa a kâp thei rêng rêng tawh lo vang Chuvângin zâwl mah-sê, sawi hauh loh tûr a ni

(3) Mihring Thlarau

Mihring hian thlarau nei ngem an ring a, mumanga mi dangte nêna han inkawnte hian an taksa chu khumah mu reng mah se, an thlarau kha an inkâwm

nun an ring a ni Tin, mi thenkhatte thlarau chu a danglam bik a, thih hnu thlengin a chimawm bik thih a, chutiang chu, "Thla hrâng" an ti a ni

Thih hnua mihringte thlarau chuan khua a nei ve leh a, khaw pahnih a awm a, a nuam zâwk chu, "Pialrâl" an vuah a, chu chu Thangchhuah zo tawhte leh Hlamzuiha thite chênna tûr nun an ring a Tin, a bul lawkah chuan, "Mitthi khua" a awm a, chu chu mitthi dang zawng zawng awmna khua tûr a ni a Lei hnuaî thûk takah khuan a awm nun an ngai a Lei hi thuah tam taka inthuah nun an ring a, a thuah riatna chu mitthi khua a ni a Pialrâl chu a hmun pawh a nuam a, chuta awmte chu Pathianin buh fai sain a châwm dâwn a ni an ti a Buh den ngai tawh hauh lova a fai saa han ei heuh heuh mai aia nuam chu awmin an ring lo a ni Mitthi khuaa awmte erawh chu buh fai saa châwm an ni ve lo va, a hmun pawh a nuam lo zâwk a, Pialrâl ngeia thih hnua kal theih nân neih thung lung khâwngin thang an lo chhuah thih a ni.

Mihring thi tate thlarau chu thla thum chhûng chu inah hian la awm ve reengin an ring a, chhûng khat zingah mi tuemaw a lo thih chuan, thla thum a ral hma zawng chuan chaw an ei dâwn leh an thutna tûr an kian a, an chaw eite kha an pe ve a, chawh-meh nen chhuah an zuk hûnsak a, chu chu—"Chhuah" an ti a An thil zuk dah chu ein an ring pheî zawng a ni lo va, chaw te, chawh-meh te chuan thlarau a nei a, mihring thlarau chuan chaw

leh chawhneh thlarau chu a ein an ring a ni Tin, thia thum a lo ral chuan mitthi kha thlarau khawvêl lamah a kat ta nin an ring a ni

Thlarau khawvêl pana mitthite an kal dân chu he-
tâng hi nin an ring. — Mitthi thlarau zawng zawng
chu Rih dil lamah khian an chho vek a, rih chu
tlawh loh theih a ni lo Tichuan an kal zêl a,
tlâng pakhat hi a lo awm a, chu tlâng chu “Hring
lâng tlâng” a ni a, chuta tâng chuan mihring te,
khua te, khawvêl te hi a lang vek mai a, an han
thir a, an nga ve êm êm mai a, an mittute a tla
zawh zawh thia a An kal zêl a, ruam pakhat
huan an chhuk a, chu lui chu a hmng, “Lungloh
tui” a ni a, a kamah chuan Hawilopârte hi a pâi
vul, chûk mai a Chu lui chu an zuk thlen chuan
chu tui chu an han in a, a vaukama Hawilopârte
chu an thlak a, an beh a, chuta chin chu khawvêl
lam an nga, tawh lo va, lei lam thli chakna pawh
an nei tawh lo a ni Tin, an kalkawngah chuan, pa
pakhat huan in a nei a, a hmng chu Pâwla a ni a,
chu mi in chu tlawh loh theih a ni lo va Chu pa
chuan sawrkherh han pui mai hi a nei a, mihring
putling ngah, nei haua lwa thate chu a sawrkherh
khan a lo perh vak thin a, a perh han natzia mai
chu — kum thum a, pân a, kum thum a ngâwt leh
hawt a ni an ti a. Hlamzuah leh ngah nei chauh
a sa lo a ni Tichuan an awma tûr mitthi khua
ngah, Pâwla ngah kha an thlang ta thin a ni.
Hlamzuah tûr hi chu kawng a lo hre ve tham lo va,
ngah hian a huan a, a lîr biang biang zêl a, lîk

tum, n a ùm zêl a, pialrâl a lum luhpur a nî an tî a Chuvâng chuan hlamzuiha thite chu aitu an phûm tel ngei ngei a nî Tin, raicheha thi thung eiawh chu an thlatau khawvêl kawng kha an lo kîh hnawksak vek a, hreipua then chawp zêla kal theih chauh a nî a, hah êm êmin thlatau khawvêl chu an thleng ve thei chauh a nî an tî a Chuvângin mî tupawh raichehin thi sela, hreipui an phûm tel zêl thîn a nî

Mizo Zu

Mizo hi Zu duh hnam tak an nî ve a, amaherawh-chu awmze nei tak leh dân fel tak neia in an nî a Zu in nasa berte chu lal leh upate an nî a, anni hi chuan nilêngin an in thîn a nî ber n aî Paho hian an in bawk a, dân narânin hnathawk mî pate chuan lal zâr an zo ve phâk êm êm lo va, inah anmahni-in zûfâng an in a, engemaw chhiat nî that nî hian a hovin zu an in ve bawk a, a châng châng chuan lal leh upate zâi an zo ve bawk a nî Naupang hi chuan zu an in lo va nula leh tlangvâl hian hun bîkah chauh an in thîn a nî Kût niah te, chawngchen, niah te, sechhun khuangchawi an awm nite hian an in ber a Mahni inah en aw, upate zingah emaw an in ve ngai lo

Zu chi hrangte chu hêngte hi a nî —

ZUEANG Hei hi buh' ban zu a mî a, bêl tē deuh hian an sa a, he zu' hi chu thiante nêna m mî a nî

êm êm lo va, mahnia pain in chhûnga an in mi a ni ber a. Rui khawpa in mi pawh a ni meuh lo va, chhâwihâl reh leh hrawk tustuahna a ni ber e

ZUPUI Zupui hi chu a hova thiante nêna inho tûra an sak a ni ber a. Sak dân chu hnh a awm a, fawai a kem nêna an sak mai hi sak dân tlâng-pui ber a ni a. Zupui hming putu ber pawh hi a ni a, zu bêl lian puah te, bâwmrângah te an bîh thîn Tin, zu siam dân chi dang deuh chu, buhhûm hi an dêng, a, thâp ta chuang lo hian an sa ta mai a, chu chu, "Hian den zu" an ti bîk a, mahse zupui tho chu a ni, a siam dân a dân avângin a hming a dang mai a ni.

RAKZU . Rakzu hi chu a thlawra thlawr a ni thung a, mi narânin rakzu an sa ngai lo Lal leh upa leh mi lian leh mi ropui deuh te zu a ni bîk a Mi tam takte nêna a hova in mi pawh a ni lo va, tlêm deuhvina in mi a ni Ruih a awl êm êm a, ruih pawh a nâ a, chuvângin rui chhe khawpin an in ngai lo.

ZULAWM Zulâwm hi chu chi hnh a awm a, a hming puah chhan chu, "Thawhlâwm zu" a ni mai a Mi inkâwmngerh pahni pathumin buh thawhlâwm in zu sa sela, an hralh anga, duhzâwng manah an hman ang Chutanga ti thînte chu nula an ni ber a, incherma man tuak nân an ti thîn Hei hi chu anmahni in atân a ni lo va, hialh atân a ni Zulâwm dang leh chu, kût dawn hian nula leh tlang-

vâlin zu tur buhhûm an thawh khâwm a, an sa a,
kût huna inho tur a ni

SUMDÊNG ZU Hei hi chu sechhun tuma sechhun
nu leh pa zu, nula leh tlangvâl tâna an pêk hran
bîk a ni a An pêk chhan tak chu, sechhun tur an
awm khân an zu tur kha nula leh tlangvâlin an den-
sak a, chumi an chhawi hahte chu hrai nân, zu a
hranin an pe ve a, chu chu Sumdêng zu a nihna
chu a ni Tlangvâlho chuan in dan kawngio nei
takin an in ta a Chu Sumdêng zu innaah chuan,
tlangvâl taima leh tlâwmngai kha an chawimawi
thîn a, taima leh tlâwmngai siamna bul a lo ni ta
hial a ni Zu chu an han siam a, khaw tinah hian
tlangvâl hotu an awm theuh va, chu chu, "Vâl upa"
an ti a, Sumdêng zu in dawn chuan vâl upa kha
an han pe hmasa bei a, ani chuan tlangvâl taima
leh tlâwmngai bera a ngaiha kha a han "Leh" emaw,
a han "Tawk" emaw tûr a ni ("Leh" in tih chu
zu in tûr chanpual kha mahnia in hmasa lova mi
dang in hmasaktîr a ni a, mi dang intu in zawhah
khân a lehtu khân a in ve leh tûr a ni a "Tawk"
tih hi erawh chu mahni chanpual kha a in ang a,
a in dâwnin a tawi tûr kha a sawi ang a, a in
zawhah a inna no ngei khân a tawha khân a in ve
ang) Vâl upain tlangvâl tlâwmngai bei nia a hriata
kha a awm loh chuan zu kha an in thei lo a ni mai
a, zu kha siam zo dian mah se, tlangvâl taima beia
an hriata kha a awm loh chuan in lovin an dah ri
ang a, an ngahak chhuak ngei ngei tui a ni Chu
inchawimawina chu a ropui êm êm a, tlâwmngaihna

rah lo leh zual zêlha siamtu a ni ngei mai. Taima ber vâl upain a Leh emaw, a Tawh emaw kha chu, no lian bik tak mai, "No pui" an tih chuan an intih a, chu no chu Tumpâng ki a ni ber thîn a Chumi dawtah chuan taima ve bawk vântlâng chungamite chu, no narân aia lian bik No pui aia tê si hian an hân intih leh a, chu an no hman chu, "Hrât-zavunga ki" an ti a Chu chuan tlangvâl thate chu an duhsak thîn a ni

ZU IN DAN Zu inna rêng rêngah chuan lal a awm phawt chuan an pe hmasa bei ngei tûr a ni In tûr sem ni lo sela, zu khawn tum a nih pawhin lal chuan a khâwn hmasa bei tûr a ni a A thlûm bei, a tui ber kha lal ta a ni Tin, lal bâkah chuan Surndêng zu a nih chuan vâl upa kha a lal leh ber ang a, an khân tlangvâl taima leh tlâwmngaita chawmawmain a chhonzawm ang a Tin, zu in narân an nih chuan lal dawttu tûr chu a zu neitu kha a ni tûr a ni Zu kha tu ta emaw, tu lei emaw a ni tûr thîn a A neitu kha lal in zawh veleh an intir ve a ni Lal khân a aia in hmasaa duh a neih chuan a "Leh" ang a, a nih loh leh a "Tâwk" ang a, a tawh khân mi dang an tawk ve leh ang a Chutlâng bawkin zu neitu pawh khân a duh duh a "Leh" emaw, a "Tâwk" emaw ang a, anni chuan an tûr duh an "Tâwk" ve leh zêl ang. Bua lo taka a ka taka sem an tum hrâm a ni. An tuih zual hman chimah lo chuan buai pawh an buai ngai a.

Mizo Pi Pu Sakhua

Mizoho hi Ramhuai bia an tih ang sakhaw bia an ni ber a Ram dang sakhua an be lo va, anmahni atanga an chhar chhuah an be ber a ni A tîr tak-ah chuan biak tîr mumal an hre lo va, an natin an mangang a, hmuî theih lovah hian mal min sâwm-sak theitu awmin an ring si a, tin, anmahni tîntu chu tlawn lungawi chuan an natna chu tida n leh maun an ung a, "Pi biakin lo chhang ang che, Pu biakin lo chhâng ang che," tîn an han tan phawt a Tlângte leh thil tîniêng mai hian huai neia an rin avângin tlâng tin huaite chu biak an lo tûl leh ta zêl a An hiat hla ber atangin an chham a, an lo thleng thlang ta tulh tulh a, an thiam hla a sei ta tulh tulh bawk a ni

(1) Puithiam

In thawina hlântu hi chi hnih an nei a Mal rin sâwmsaktu hnêna malsawmna dila hlântu an awm a, chu chu "Sadâwt" a ni Hnam tin hian chutianga malsawmna diltu chu an nei hrang vek a, hnam dangin hnam dang sadâwt kha a hman theih loh va, "Hnam Puithiam" an ni ber a Lusei te, Râlte te, Hnamtê te, Renthleite hian Sadâwt hran an nei theuh a ni Tin, chhûng tinte hi an vawk pa talh tûnah an chungkaw malsawmnân an inthawi vek a, tin, khawtlâng pum pui tâna malsawmna lo thlen-na tûra dila chu khuaa lal ber Sadâwt khan a hlân ve thung a, kum tin vawî hnih chu khawtlâng tâna

inthawi a awm thîn a ni Tin, damlo thawi mi pui-thiam chu a hranin a awm bawk a, chu chu a hmingah “Bâwlpu” an ti a - Bâwlpu chuan khuaa damlo apiang kha a thawi a ni Eng hnam pawh, eng mi pawh ni sela, natna nei tawh phawt chu a thawi thîn.

Tûn lai thangtharte hriat thiam zawngin han sawi ta ıla, Sadâwt chu pâwl hiang hrang Pastorte ang hi an ni a Bâwlpu chu Doctor ang hi an ni ber ang chu Chhûng tin hian vawk pa sût nghâk talhin Pathian biak nân an hmang thîn a, an hman Sadâwt khân a chham pual a, an talh thei chauh a ni Tin, lai ber Sadâwt khân khaw tân malsawmna dil nân vawh hnih “Kawngpui Siam” leh “Fano Dawi” in khawtlâng tâna inthawina a hlân thîn Bâwlpu kha chuan damlo apiang a thawi a, a thawina chu eng ran pawh hmang se, a thîn leh a lung leh a hmâwr chi kim ramhuai hnenah a hlân ang a, chu chu “Seih” an ti a ni

(2) Khawtlâng tâna inthawinc

Khawtlâng tâna inthawina hi chi hnih a ni ber a Khuaa lai ber Sadâwt khân khaw aiawhin, chu inthawina chu a hlân thîn a ni

(a) KAWNGPUI SIAM Kawngpui hi chapchâr lain an siam ber a ni An siam dâwn chuan an tlângau thîn a, “Tumah zin bo suh u, Kawngpui kan siam dâwn e,” an ti a Kawngpui siam nân chuan vawk tê leh âr leh zupeng (tuithâwl khat) a tûl a ni Zu

chu tel ngei ngei a ni bawk a Damna leh hausak-na, mi lu sa lu hawn theihna tûa inthawina a ni a Kawtchhuah lamah an va inthawi a, chutah chuan kawng laiah vawm hrui an kual a, a chhûngah vut an chhung a, an thiam hla chu Kâwl zawlah an tan a, tlâng hmingthang deuh deuh an chham thla zêl a, mahnî khaw tlang an chham thleng a, tah chuan vawk kha an talh thîn

“Thiang ang aw, thiàng ang aw,
Kâwl kawtah thiàng ang aw,”

an ti a, tlâng hming kha an chham thla zêl a Lo sùl lo hawte zingah hming malsâwm deuh deuh kha zu an lo tulh a, hming tha lo chu an tulh ve lo Kawngpui siamna atân hian hming malsâwmte chauh tel theih a ni Hrângkhûma te, Thangzuala te, Hrânglûtate hi an duhzawng ang a, Rûmlîana te, Kâma te chu an tel pawh an phal lo vang Malsâwmna tîntêng lo thlen nân an dil chu a ni ngei na a, khaw chhûnga mi lu sa lu a lo lawi luhna tûr hi an tihchhan bulpui bei a ni An haw khân lai in an pan a, lung tê an ak theuh va, kawngka bulah, “Khual tha kan lo thleng e, Pûntê kan ni, Rawitê kan ni, mi lu sa lu kan iawn hâwn e,” an ti ang a, kawng an lo hawn ang a, an lung tê ah kha an phawrh ang a, hlim takin zu an in tlang ang A tûk chu awm ni an kham ang a, a khuain engmah ti lovin an awm ang Nula pawhin thing an phur bik lo vang a, puan an tah hek lo vang a, tlangvâl-in a rîm nîlêng ber a ni Tin, kawtchhuaha an vut chhûn kha an va en a, sa hniak ang tak a lo awm

chuan, an lâwm bik a, "Kan kawngpui siam a tuang dâwn a ni," an ti thin. Mührling hniak ang tak a lo awm chuan an lâwm lo thin, chumi kum chuan sâi thi an awm dâwn tihna nun an ring a ni

(b) FANO DAWI Hlo thlawh tih vel lai hun rem-changah hian khawtlang tana inthawina lai sadâwtin a hian leh thin a Chu mi inthawina hmung chu "Fano dawi" an ti a ni Hetah pawh hian khaw tâna malsâwmna chi tinrêng chu dil a ni ngei mai a, mahse buh leh bâl thatna tûr chu an tih chhan bul pui bei chu a ni. Lal mah buh zêm bulah âi hâng an talh ang a, a serh an pe ang Fano dawi hian kawngpui siam ang bawkin awm ni an kham ang a Fano an dawi fuh kum chuan thophurh pawh lo lamah, a awm lo va, buh zik a hring a, a hmuangil a, hausak kum a ni thin.

Sechhun Khuangchawi

Hmasâng Mizo pi pute chuan, ruattheh leh hlim hlawp bâwl hi an duhzâwng tak a ni a Buh leh saa mite hrai hneim ber nih hi an duhzâwng a ni Vawk talh sela, anniahm chhûng man an ei ngai lo va, thenawm khawvêngte leh chhûng-leh-khatte nêp an ei thin a. Sial talh sela, a khawtlângin an ei luar luar thin a ni Tin, thuh hnua thlarau khaw-vêh an thlarau nuam taka a awm theib nân, sechhun khuangchawi a ngai baw a ni. Sechhun khuangchawi tawhte chu thuh hnua pialrâlah an awm a, Pathian-in fai sam a chawm a, buh den a ngai tawh lo va,

nuam takin an awm dei der mai a ni an ti a, chu-
vâng chuan nei lo chung chung pawhin chhûngkhat
thate nên tangrualin sechhun khuangchawi hi an
tum tlat theuh a ni Amaheiawhchu, nei zo tak thui
a nih avângin mi rethei leh hausa lo chuan duh êm
êm mahse, an dam chhûngin chutianga ti thei lovin
khawvêl an hmang zo thîn a, pawl an ti êm êm thîn
a ni Hetianga mun an tih chuan chawimawina
ropui tak an chang a ni

(1) Chawng

Chawng tûr chuan vawk pahnih leh vawk pui leh
vawk tê talh a ngai a, zu chu ngân (bawmîâng) 100
lai neih a ngai a ni Mi tha an nih chuan nula leh
tlangvâl tân “Sumdêng zu” ngân 40 an pe ang a,
mi chhia an nih chuan ngân 20 an pe ang a, chu
chu nula leh tlangvâl pual a ni a Chawng tûr tâna
zâna zu tûr bûh an densak hlawh kha a ni ber a,
Sumdêng zu an in chuan mi taima leh hlawnngai
chawimawi nân an hmang thîn

(a) Vawk tê chu Pathian biakna a ni a, kawngka
lam chhakah tap an chhep chawp a, tah chuan an
chhûm thîn a ni A sa chu tai leh nupangin an
ei ang a, nula pasal la nei tûrte chu an eitîr ngai lo

(b) Vawk pa chu sakhaw biakna a ni Tin, kawm-
châr kawngka thlang lamah ârin an chhûngkaw thî
kha an hual ang a, tapchhakah an chhûm ang Hei
hi tihmâkmawh a ni, chu chu a hmingah, “Hnuai

tê" an ti a. Tin, naupang zawng zawngin Mual buh an ngên ang a, chawng in kha lungin an dêng ang a, anî khân vawk puin a thlêm ang a, chu vawk pui chu naupangho khân an ei ve ang a, chu chu, "Mual buh" an tih chu a ni Chutiang ti zo nu leh pate chuan hming ropui tak an nei a, "Chawng nu, Chawng pa" an lo ni tawh a An inah khum mawngah chhuar an siam thei tawh a, luhkapui, a ban cheh pawha kalkhang rawlhin an dawh thei tawh bawk ang Chu mi hma chuan chhuar an nei thei lo va, luhkapui pawh dawh se a ban an chêk pawp thei lo

(2) Dawino chhui

Chawng zo hian Dawino an chhui tûr a ni a Dawino chhui nân chuan —

(a) Arhluisen tuiûm hûnna bulah an talh ang a, chu chu chhûm dum leh chhûm sen inkâra malsâwmna awm dîlna a ni a, tuiûm hûnna chung ditipah a serh an hlân ang a, chu chu "Vân sen" an ti

(b) Vawk tê hi tuiûm hûnna bulah an talh ang a, chu chu "Lasi" an ti a Sa kah lama malsâwmna atân ram sate pathian Lasi hnêna inthawina a ni

(c) Kêl emaw, vawk tê emaw sumhmunah, sum bulah an talh ang a, a sa pawh sumhmunah an chhum ang a, inhhûngah an la lût tûr a ni lo va Hei hi "Chung" an ti a, ni leh ruah atanga malsâwmna dîlna a ni

(d) Vawk pui in hnuaiah in talh ang a, a sa chu ni thum chhûnga ei zawh ngei ngei tûi a ni a, chu chu "Hnuaipui" an ti a, lei hnua lam atanga mal-sâwmna dîlna a ni

(3) Sedawi chhun

Se tuai an talh tûr a ni a, vawk pa an talh tel ang a chu chu Pathian biakna a ni ang a, sial chu si-khaw biakna a ni ang Seluphan an lo suih lâwk diam a, kawtah an phun a, sial chu seluphan si chiahin an han thlung bet a, a chhuntupa chuan a chhun dâwnin, "Ka nun chhiat, ka suahsual bâwl vânga ka tih a ni lo ve, nupui fanau dam nân ka ti a ni e," a han ti a, se zakah chuan fein a han chhun ang a, tichuan an talh nghâl a ni He mi tum hi chuan Sumdêng zu a awm lo va Sakhaw zu chauh an in a, mi neinung chuan zu chu ngân 100 lai an nei ang a, mi chhe deuh chuan ngân 50 pawh nei se, a pawl lo Hetiang hi mun a lo tih theih hnu chuan Sechhun pa a lo ni tawh a, Sedawi chhun hma hian an Châwngfâng zet tûr a ni Hei hi rahbi pakhat ang a ni a, Chawngfâng hi a hma-theh ang a ni

(4) Hemi zawh hian tih tûr dang a tih leh hmain Dawino a chhui leh rih tûr a ni A tih dân tlâng-pui chu No 2-na khi a ni

(5) Sekhuang

Hei hi ti tûr chuan sial, a ki hmâwr hawng tawh ngei hman tûr a ni Se pa tuai mai a ni tûr a ni

lê Vawk pa talh tel a ngai bawk a, vawk pa chu Pathian biakna a ni a, sepa chu sakhaw biakna a ni Sekhuangah hian "Mitthu Râwp lam" a tel tawh a ni Chhôngte thi tawh zawng zawng lem kha an siam a, Pathian lem an siam bawk a, hlângah hian an mitthu lemte kha an din kualtîr a, a laiah Pathian lem kha an dah a, chu chu "Thlah Pa" an ti a, Mualah an zawn chhuik a, an chaw a, vaw thum an sêp a ni.

Sekhuang tûr chuan hêng hi a tîh dân kawng tlâng-pui a ni .—

A hmasa berin, sa chhumna tûr kha nula leh tlang-vâlin ramah an va. chhuahlawk vek a, chu chu "Sa thing zâr" an ti a, kawagpu bulah an zâr dul mai a ni Sa thing zârtute chu kêlin an hrai thîn a, chu kêl chu "Kêlkhawthang" an ti a Seluphan an suh a, se talh tûr kawtah khân an phun a, kêl lu kha an târ ang a, sial an talh hunah khân se lun an thlâk leh thîn Zu tûr kha nula leh tlangvâlin zân-ah an lo deng lawk leh vek bawk a, se talhtu tûr khân Sumdêng zu a pe thîn Sumdêng zu in pâng-ngauin a hun takah zêl an in thîn a ni

Sa thing zâr atanga thîh 3-ah khân an thing zâr kha a lo ro vek tawh a, se talh zai an rêl a An thîtan ni hmasa berah chuan zu an in a, a ni hnih-nah chuan an "Muallâm" thîn Lal mual leh an chhuah a, zu an in a, an lêm thîn a ni. Chupa an khân tûr mual chu lal leh opa hnênah vawkin an

lo lei lâwk vek a, chu vawk chu lai leh upan an ei a ni An muallâmnaah chuan puan tial sin thei chin lo tân chuan tel zahthlâk tak a ni a, lai mualah chuan zu an hûng chhuak a, an siak a, an in a, an lâw ta thîn a, an lâw dân chu, a hmahruaiin fei a keng a, vawî thum an lâw a, a vawî thumnaah an hâwng thîn Nula leh tlangvâl purlah “Sumdêng zu” an pe thîn a Dân narânin se talh hmahin “En lâwk” an ti a, chutah chuan Sumdêng zu an in a, se talh tîr zânah “Thingfai zân” an ti leh a, chutah chuan sumdêng zu an in leh a, an tlaivâr thîn A tiak dawn zân chu, “Sumdêng-thlâk zân” an ti a, sumdêng zu an in leh thîn Mî chhia chuan sumdêng zu in apiang hian ngân 5 emaw a pe tûr a ni a, mî tha a nih chuan ngân 10 zêl a pe ang Dân narânin sumdêng zu-ah hian mî chhuain ngân 20 leh mî thain ngân 40 an sêng a ni Tin, mitthi râwp an lâw ang a Sekhuang tawh hi chuan a inah tukverh a hawng thei tawh a, chumî hma chuan tukverh an hawng thei lo a ni Tin, puan tial leh diar tial hmang thei an lo ni tawh bawk a ni; chumî hma chuan puan tial an la sin thei lo va, diar tial pawh an la khim thei ngai lo Hetianga ti zo tawh hi chu, “Thangchhuah nu, Thangchhuah pa” an ti tawh a ni. Mahse Thangchhuah kim chu an la ni lo va, khuang an la chawî loh avângin Mahse, Thangchhuah hmung ropui tak an pu tawh a ni.

(6) Sekhuang zawhah hian Dawino chhui leh sedawî chhun kha an ti leh rih tûr a ni. A tih dân tlang-pui chu No 2 leh 3-na ang khi a ni

(7) Zankhuang, Khuangchawi

ZANKHUANG hi chu mi neinung ve lo, tlin lo chung chung a ti vete hian Khuangchawi tûr chuan an neih-in a tlin ve si lo va, a hmingah thangchhuah kim ve nih nân an Zânkhuang mai a ni Zânkhuang tûr chuan se chal pakhat chauh a ngai a, hlângte pawh an phan ve ngei a, mahse zânah an chawi chhuak a, a chungah chuangin an chawi ve lo Mi neinungte erawh chuan Zânkhuang hi tih ve a ngai lo va, Khuang an chawi nghâl mai tawh a ni

KHUANGCHAWI Khuangchawi tûr chuan se pa pahnh leh se pui pakhat leh vawk pa leh vawk pui a tlêm berah pawh a ngai a ni Nei 70 chuan vawk chu engzat pawh talh belh theih a ni a A hma lam thla thum lai chinah sa thing an zâr ang a, zu tur atân zânah buh an deng ang a, Sathing zârtute chu kel an talh ang a, "Kêlkhawthang" an tih kha Buh dengtute tân khân sumdêng zu, a tlêm berah a vawin ngâr 40 an hûn bawh ang Vawk pa kha Pathian biakna a ni a, se pa khi sakhaw biakna a ni Thenkhat sawi dân chuan, vawk paa an biak chu "Sa" a ni a, siala an biak kha "Khua" a ni a, an kai kawpa, "Sakhua" a lo ni ta a ni e an ti thîn Tin, se pui kha "Tlângphal" a ni a Tlângphal tih awmzia chu, se pui sa chu Khuangchawi tawh zawng zawngin an insem vek tûr a ni Khuang vawi khat chawi khân chan khat a chang a, vawi hnih chawi khân chan hnih a chang a, Khuangchawi hnuhnûng ber inah khân a sa pawh an insem thîn a, a neitu kha chuan a lu leh a ke

chauh a chang thin Tin, "Muallâm" kha a awm leh ngei a, Sumdêng zu nêh, naupangho tan "Mualbuh" atân vawk pui a pe bawk tur a ni Zu chu bâwmrâng 100 lai a tûl bawk a Hetianga tizo khawchhuak theite hian hming iopui tak an nei a, "Zawhzazo" an ni tawh a, zawh tûr zawng zawng an zawh zo ta tihna a ni Hei hi in lama thangchhuah kimna a ni a Sedawi chhun hmain an châwngfâng tûr a ni ang khân, khuangchawi hmi hian an sekhuang tûr a ni Khuangchawi zo tawh chui Thlanthla chang an tawn thei tawh a, khumpui luah chhuar an siam thei a, kawmchâi lumah bahzâi an siam thei tawh bawk a, Mangpuan an sin thei bawk a ni Khuang vaw thum chawi nawn theite chuan "Zau an dawh" thei, chu chu hming iopui chung-chuang a ni In lama thangchhuah kim tûi hian neinung tak nih a ngai a, an thih hnuah pawh pial râlah an awm ang a, fâi saa châwn an ni ang tui an ngai a ni

Ram lama thangchhuah theih a ni bawk a, mi neinung ni ve si lo, huaisena, sa kâp theite chuan hêngte hi an kaha, an aih vek bawk chuan thangchhuah hming an pu ve a ni "Ram lama Thangchhuah" an ni Sakhi, Sanghal Siyawm, Sazuk leh Selê a kâp tûr a ni. In lama thangchhuah tûr khân tih tûr a tih zawh dâwna khuangchawi a tih loh chuan a zânkhung ta mai ang khân, sa dang zawng hi an kaha, sawawm an kah theih loh chuan a aiah Zâmpu an kah chuan thangchhuah ngaih an ni ve thei a ni Ram lama thangchhuah pawh hi pial-râla fâi saa châwm tûr bawk a ni an ti

SA Aih

Sa aih chu an sa kah kha engin emaw a aih nân ruai an theh a, zu an in khâwm thîa a ni. An tih chhan chu thih hnuaa thlarau khawvêlah khân an aih kha an khaw a, an duh duh an tihîr a, chaw-hmeh zawngah te, anmahni humhmtuah te leh tih vêl atân te an hmang thei an ti a ni

(1) Sakei aih

Sakei aihna chu sial a ni ber thîn a, sial nei zo lo chuan "Ran lu kim" in a ai tûr a ni. Ran lu kim chu, vawk leh kêl leh uî hi a ni a. An aih tawh chuan sakei kha an thih hnua an bawi tûr a ni

(2) Sakhi aih

Sakhi aihna chu zu leh vawk a ni. A aih ni zu ngah apiang kha mi dangin an aih ve hunah an lai a, an challang a ni. Sakhi aihna zu hi a ai ve tawh lo chuan in ve ngai a ni lo.

(3) Rûlngân

Rûlngân aihna chu vawk leh zu a ni a. Rûlngân ai tawh chu an thîin mitthi kawngah pawh sazuk chungah an chuang a, sazuk kiah chuan rûlngân a inzem a, nuam takin an kal bik a ni an ti a ni.

(4) Vapual te leh a dangte pawh an ai thîn a. Mi neinung leh tlin chuan thlarau khawvêla chhiachhlawh an ngah nân an ai thîn. Mîhring rêng rêng huan

kan â emaw, kan fing emaw, khawvêl lo la awm leh
tûr atâna inbuatsaih nân he khawvêl hî kan lo
hmanng theuh zawng a nî e

MIZO KUT

Khawtlâng intihhlîm nân Mîzo hian Kût pui pa-
thum an nei a Hmânlai chuan hnathawh chawlhna
tûr nî hî a vâng êm êm a, chuvângin intihhlîmna
leh awm nî kham hî a jûl ve rêng a nî An dam
phawt chuan nî tin seh mai tûr 1 nî a nî 20 te, nî
30 te hî hnathawkin an feh zâwn thîn a nî sî a
Mîzo awm nite chu sechhun leh khuangchawî an
awm châng te, kawngpui siam leh fano dawî châng-
te leh in kâng leh sakei seh leh sâithî an awm
chângte hian awm nî an kham bawk thîn a, mahse
chûng chu awm châng nei, awm loh châng pawh
awm thei a nî a Kût hî khawtlâng awm nî tûr an
nghahhleih êm êm thîn chui a nî Kût pawimawh
deuh deuhthe chu --

(1) Mîm Kut

Mîm kût hî chu Kûtah chuan a tê ber a nî Zu
leh chhang chauhvîn an kût thîn a, vawk pawh an
tath ngai lo. Mî zawng zawngin chhang an dêng a,
mitthî tân tê tak tê tîn an fûn a, mitthî chhang
chu a kawp kimin (fûn 6 tein) an siam a nî, tin,
mî damte ei tûr chu a kawp kim lovin an fûn bîk
nî Mitthî chhang chu an chhângte thi tawh lo
tem ve atân an chhih thîn Kût nî chuan zu an
mî e, chhang an ei bawk a, nî khat lek an awh thîn
He Kût hî hlo thlawh zawh dawn lamah an nei thîn

(2) Pawl Kut

He Kût lo thlen dâwnah hî chuan Kût atân sa an zawng a, ramah pa zawng zawngin sa thang an kam a, kût nî chuan chhûng tînin sa ei vek tûr a nî sî a Kût dâwnah chuan nuin aîtui te a lo khâwl vek a, pam sa ei tûr ramah a va zawng a, a va hmuh loh leh âr tal an talh tûr a nî Kût chhûng chuan chhûngkua tumah an inbau tûr a nî lo, hlim tûk leh lâwm takin an hmang zo tûr a nî Kût dâwn tlaiah chuan Luseiho zawngin vawk an han talh a, atûlah J usei ve lo zawng zawngin vawk an talh ve leh a, Kût nî chuan naupang zawng zawng chu an nei ang tawkin an inchei theuh va, tlaiah chuan buh te, sa te, aîtui te kawtchhuah lungdawah an leng a, an kalkhâwm a, induhsak entîr nân an in-barh sup sup mai a, tîn, nula leh tlangvâlin lungdawah chuan zu te an in a, an hlim thei êm êm mai a nî Hei hî pâwltlâkah an nei thîm

(3) Chapchar Kut

He kût hî a 10pui bei a, an uar ber bawk a nî A hma atangin lai leh upain an lo ur lâwk a, zu an lo sa lâwk vek a, a thlen dâwnah "Kût sa zawn" an tî a, pa zawng zawngin thang an kam vek a, nu zawng zawngin an âr an lo châwm thau sauh sauh va, artuite an lo khâwl vek a, kût huna duh tâwka ei tûr an lo puahchah a nî Kût dâwnah chuan "Lusei vawk talh nî" an tî a, Lusei hnahthlâk zawng zawngin vawk an talh vek thîm a. Atûk chu

an "Hihl" a, chu mi ni chuan Lusei-ho pawh khân sahriak an er lo vang a, an awm ringawt tûi a ni, mukhual an be tûr a ni lo va, thei thûr an ei tûr a ni hek lo, pûmah pawh an lût tûr a ni lo, sakhua an hmang a, an thlâ an hual avâng a ni Chumi ni chuan tlaiah Lusei ve lo zawng zawngin vawk an talh ve leh a, chu chu "Lu tawî vawk talh ni" an ti a Atûk leh chu "Zupui Ni" an ti a, zu an in nilêng mai a ni Tin, kût tan zân hian nula leh tlangvâl an tlaivâi ngei ngei tûi a ni a, an tlaivâr loh chuan atûk lamah khân an chai thei dâwn lo va, chuvâng chuan an tlaivâi ngei ngei a ni Tin, naupang te, nula leh tlangvâl te, nu leh pa te, mi zawng zawng mai hian an neih tha ber ber an ha a, an hlim êm êm a tlaiah naupangho chuan artui te buh leh sate kawtchhuahah an keng a, an inbarh hlawm a, chu chu "Chhâwnghnawt" an ti a Nula leh tlangvâl chu mualah an chhuak a, an ding kual pup a, an inkaihkuah a, an lâw thîn a, chu chu "Chai" an ti a ni Nula leh tlangvâl chai chu nau-pangho hian zu an lo tulh ve chhên thîn Zâna zu ina an lêng khâwm te chu, nula leh tlangvâl hi in inkâtthlâk chuath mai a, an zai a, an bân an vai suau suau mai a, tlangvâl upa hian, "E, nulate khân in bânthe kha vai ui rêng rêng suh u, naktip nak-thai leka changtual leia chang mai mai tûr, hlim takin i zai ang u, mahnî lu lâw kan ni ngai e," a han ti lauh lauh va, nuam ti êm êm in an tlaivâi thîn Zupui ni zawh kha "Zu thing chawî ni" an ti a, atûk leh chu "Ei puai awm ni" an ti leh a, chuvângin a rei lo beiah pawh ni 4 te chu awh loh

theih a ni lo. A sawm kum chuan eng chen pawh an hmang thei. Chawngtui khuaa Kawilâmho chai phei chuan nuam an ti khawp a, bân nachâng an hre lo va, savâng thleng rawkin an chai a, savain buh vun a han put hi an khawlah a han thlah va, "E, hun kan hai a nih hi," an ti a, an lo pawh a lo mral zo va, an khaw nuam tak chu an tẽh phak ta a ni an ti a ni. Chapchâr kût hi lo vah zawh chapchâr lai hun remchanga neih thin a ni

MIZORAM TAM PUI HMINGTHANGTE

Mizoram hi tlâng ram a ni a, neih bua deuh hnu hi chuan buh hian a lo ngeih êm êm lo va, tin, hanlai Mizo pi pute chuan buh ei zawn ai maha an ngaih pawmawh chu, mi lu sa lu lăk hi a ni, chu chu an hmang ropui neihna a ni si a. Lo an hian vât a, thlâmte an han sak fel tawh chuan ram chhuak hian mipa chu an thang bo dair mai a, hmeichhian nau awm pahin hlo hi a lo thlo a ni mai a. Paho ramchhuak chuan sa an va kaha an lo haw chuan an lâwm êm êm a, "Hlado" an chham a, silai an kâp a, khuaa mi zawng zawngm sa an kâp tih an hriatna a ni. Tin, râl an va beiha an va chet fuh hlo a, mihring lu laa an hawn mkhua chuan kawtchhuahah bawk "Bawhha" an chham a. Silai an kâp a, chu chu, "Tlângtir," an ti a, mi zawng zawngm an hre vek a. Chu râl thattupa chuan a huaisen chhinchhianna atân "Chhawn" a tawn thei a ni. Chhawn chu salumui sen, tawn mua sian a ni. Mi huaisen lo leh mi that lo chuan an

tawn a thiang lo va British sawrkârin "Victoria Cross" an ngaisân tluk huan hmânlai Mizo chuan an ngaisâng a ni An nupute takngial pawh tui kang nghahnahte pawh an lal a ni "Mi that, sa kâp nupui ka nih hi," an ti a, an aia thleng hmasate pawh an thâl khaih ngam a ni Nu dangte pawhin an tluk loh nupui a nih avangin an haw ngam lo a ni

Chutianga ramchhuah uar hnam an nih avang chuan, lo lam an zâl lo va, an tâm an tâm mai thîn Buh ngah loh nâk alaiin zu an heh si a, zuahte an sa zo mai a, chaw chhia, bahra leh bâlte hi an ei tam ber a ni Chûng tâmte chu chhûng khat emaw, khaw khat emaw an ni a Khaw khata chhûng thenkhat tâm bikte chu lal leh upain an ngaihtuahpui a, a nei dangte buh an leitîr a, chu chu "Buh inbel" a ni a, phal leh phal inlei a ni lo va, mangang tan-puina a ni Hmânlai chuan khaw khat hi chu chhûng khat ang an ni a, lal hi chhûng khata pa ber ang a ni a, engkim an eiho dial dial a ni ber mai Khaw khat hi lo tâm hle mai se, a thenawm khaw puarte hnenah khân lal leh upain buh an va dîl a, lei lovin a lo pe a, chutiang indîl chu "Veh-bûr khawn" an ti a, khuaa mite khân an insem ve leh a ni

A ram pumpuia tâm chu a awm khât hle a, Mizoramah Vai len hma hian vawî hnih, nasa takin Mizoram pumpuain tâm a tuar a ni

(1) Mau Tam

Mau a lo tâm dawn chuan mau zawn zawn mai hi a iah vak a, a lo ro va, a thi a, a rah a tang khân arawn indin thai leh a ni ber a Chutia mau a thuih- vek avânga "Mau tâm" vuah chu an ni Favâng vêlah "Thangnang" a lo zual a, rannung tê tak tê tê, thlangdâr ang deuh hi a ni a, kâwnah te hian arualin tam tak takin an liam a Thinga an han fu te chu an tam khawp a, tê teh mah se thing zârte pawh hi a thlak hlawl hlawl mai a ni Sazu hi a puang chiam mai baw k a An tam êm êm mai a, lei vâng dâp tih mai tûr an ni Mizo upa sawi dân chuan, sazu chu anmahni inthlah chhâwn pawh hi an ni sêng lo va, pangangte pawh hi sazuah a chang zêl mai a ni e, an ti a Buh a lo hmin dawn tan a sazu chu a nghal tan ve a, chhûng khat lo te hi zan khatah a tih lai pawh hmuh hman lohvin a ei fai zo vek mai a ni

Mau tâm hi kum 1861 ah a lo thleng a, mipuin an tuar nasa êm êm mai a A ram pum puia a ruala tuar an nih avângin, khaw danga buh lei tûr a awm bik lo va Bahra an lai a, changêl bulbâl an khel a, hnah nêman an ring a, tâm buhte an ei ber a ni An ei a chhiat êm avâng chuan mihring-in an ngeih lo va, hri a lêng leh a, an thi nasa êm êm mai a Mihringte hi an chêr êm êm a, vawkte lek peih hi chu pal nghêng lo chuan a ding peih lo va, pal nghêng pawhin a ding khêr der der mai a,

an rilām lutuk hi an then tlawk tlawk mai a ni, an ti Vai lo len hnuah kum 1911 khân a lo thleng leh a, kum 50 danah a lo thleng leh nun a lang

(2) Thingtam

Upate sawi dânin Mautâm ai mahin Thungtâm hi a nasa âwm e A tîrah chuan Rawthing zawng zawng hi a rah vak mai a a ro va, a thi ta vek a, a rah atang chuan a lo chawr thar leh a ni ber a Favângah nasa takin thangnang a lo puang leh phawt a, sazu chu a lo tîm leh ta êm êm mai a Mautâm ang bawkhân buh a ei a, lo chu mak tak mai hian a ei fai vek mai a A rah chauh ei a ni lo va, a kûngte pawh a seh chhum iem rum a, a rah a eina nawî tla pawh a awm hauh lo va vawî leh khata lâk dial ang mai hi a ni âwm e

Thungtâm hi kum 1880- h a lo thleng a Mizoram pum puin buh rêng rêng an nei lo va, buh han vânzia mai chu— nula hmêltha tak takte pawh hian buhhûm “Tumphit” khat pawh an man zo lo va, silai “Awlan” tha tak tak pawh hian a kaw khat buhhûm a man zo lo a ni Nulate, nute pawh hi hnute nei rêng iêng an awm lo, an ti a Chaw chhia an ei avâng chuan an ngeih lo va, hri nasa takin a lêng a In khata chêng thih zawh veknate pawh a awm a, khaw thenkhatah phei chuan thlân pawh an lai sêng lo va, phûm lohva awm ta mai mai pawh an awm nual âwm e Rama bahra te, hnah nêem te, changêl bulbâl te pawh an inchan

lo hial va, nĩtām vāng rĩngawta chhūngkuā, mu hĩante pawh an awm, an tĩ a nĩ. Vai len hnua h kum 1929 khān a lo thlang leh a, he hun inkār hĩ kum 50 vėl bawh a nĩ

VAI LEN THU

Hmānlai Mizoho khawvėl chu zĩm tē a nĩ a, chhak lamah Kāwlho leh Pawl leh Pahtē an awm tĩ an hĩa a, thlang lamah Tuikuk leh Takam leh Vai tiēm an awm tĩ an hĩa a, an hlahh ber chu chhak lama mĩte hĩ an nĩ a. Pawl leh Sukteho hĩ chu an ngam lo deuh zāwk mah a nĩ. Thlang lamah vai tam tak an awm tĩ an hre lo va, an hlau rēng rēng lo. An hmuh chhunte chu an tam lo rēng mai a, an zuk rĩn thĩn a, an zuk that fo mai a, chutia hnam dang laka an lo chĩmawm deuh avāng chuan Vai an lo lian ta a nĩ. Vai lo len hĩ tĩm hñih a nĩ a. A lo lian hmasa zāwk chu an haw thla leh a, a lo lian hnahnūng zāwk chu an awm hĩen ta a nĩ

1 Vai lian hmasa zawk thu

Vai lo lian hmasa berte lo len chhan chu Mizoho hnam dang laka an chĩmawm deuh vāng a nĩ a, an lo kal chhan chu kawng hñih a nĩ bik deuh —

(1) Bengkhua khān a vai iam rĩna lamah khān Alexandrapur khuah Mr Winchester an that a, a fanu Mary Winchester kum 5 mĩ lek chu January

m 23,1871 khân an man a, Bengkhuai inah a awm ta reng a, chut a sâp meuh Mizo sal anga a awm ta chu han chhuhsak leh an tum a, a la chhuak tûin an lo thawk a ni

(2) Lalburha khân vai ram a rûn bawk a, mi tam fê a that a, an bungruate a lâksak hlawn a, chu ta a lâksakah chuan silai pawh 13 lai an hawn a, thil dang engemawte an lâksak bawk a, chu chuan Mizo dep hram a timuang lo êm a, an silai lâkte han chhuah lêh tûr leh Lalburha chu han hrem tûin an lo chhuak a ni ber

Vai lo len dan

Mary Winchester rawn li tûr lom kha chu Chhim lamah an lo thawk a, Chittagong lam atangin Tlabung lamah an lo kal a Pûkzing rama an awm lann Savunga hevin an kâp vak mai a, Vaiho thin a rim a, an khua an hâlsak vek mai a, rei an kâp ta lo An lo kal zêl a, Sâlâm khua, Bengkhuai awmna chu an lo thleng a, Bengkhuai ho chuan an lo do ngam lo va, an sâp hmeichhe man kha an lo pe kîr leh a, an lâk kîr leh ni chu January ni 21,1872 kum a ni

Vai-hovin Mary Winchester an lâk chhuah leh ni tak chu Pathianni a ni a, an man ni kha Thawhtanni January ni 23, 1871 a ni. Mizoramah kum khat deuhthaw a awm a nih chu Hemi Vai liana an hotupa ber chu Lt Col T H Lewin a ni a,

Mizoho chuan "Thangliana" tun an sawi thîn Chhim lama an lo kal avângin "Chhim Vai lian" an ti a

Lalburha hrem tûra lo chhuakte chu Hmâr lamah an lo chhuak ve thung a Kum 1871 tâwp dâwn lâmah khân Hringchâr aţangin an lo chhuak tan a, Krismas lain Khawlianah an awm a Chuta an awm lai chu Lalhleia hovin an kâp vak mai a Lalhleia pi chuan a kâp ve duh lo va, Pawibawia hnên lamah an kal chho ta a An kalkawngah chuan, Chiah-pui panga an kal lain Mizo tlangvâl 200 lain silai kengin an lo hmuak a, mahse an inkâp ta lo An chho zêl a, Mutelên pangah Pawibawia hovin January ni 25, 1872 Ninganiin an lo kâp ta vak mai a, Vaiho chu thi leh hliam 12 lai an ni âwm e An hotupa ber pawh an kâp hliam deuh va, a kaiha vengtu (orderly) pawh an kâp hlum a, mahse rei zawng an kâp ta lo va, Mizo lam an tlân daih ta a Chutih tai chuan Pawibawia chu Selâmah a awm a, Vaiho chuan Selâm chu February ni 1, 1872, Ningani takin an lût a, rei deuh an awm a, kulhte an siam a. Pawibawia nen rem thu an sawi a, Pawibawia chuan Sai ngho a chaw a Lalburha khaw lam pan chuan an chhuak leh ta a, Tuithoh hnâra an riah lai takin Suktehovin Champhai an rawn rûn a, an silai kah thâwmte pawh an hre phâk a, mahse Sukteho chu an che fuh lo zâwk âwm e, an haw leh ta mai a ni

February ni 18, 1872 Pathianm takin Lalburha nên an inbia a, rem thu an sawi thei ta a Lalburhaho

chuan an silai man 13 kha an pe kir leh a, tûn chin-ah chuan sawrkâr thu awih zêl tawh an intiam bawk a. An lo kalni lamah chuan an haw leh a, Maich ni 7, 1872 Ningani takin Tipaimukh an thleng thla leh a, Mizo tam tak an hrui thla a, an haw leh tarih a ni. Hemia lo kalte zînga an hotupa ber chu Captain Roberts a ni a. Hei hi Hmât lama lo chhuak an nih avangin “Hmât Vai lian” an ti a, thenkhatin “Bawrhsâp lian” an ti bawk a ni.

2. Vai lian vawî hnihna thu

Hemi tuma an lo thawk hi chu an awm hlen ta a. Thawh pawh an lo thawk tip zawk a. Mizoho hi hnam dang rûn thuah an la tha chuang lo va. Chuvangin han tihhmin a, awp nghêh a nih loh chuan buaina an siam fo dâwnin an rin avangin an lo thawk chhuak leh a ni bei a. Vai lian hmasa zawk kha kum 1872 a ni a, hemi an lo len vawî hnihna hi chu kum 1889 a ni a, Vai len inkâi chuan kum 7 lai a awh a nih chu. Hemi chhâng hian Mizovin hnam dang laka pawî an khawih leh hinante chu.

- (a) Kum 1888 kumah Dosâta khuam Rahmatê (Rangamatî) lamah Sâp pahnih leh sipai pakhat an zuk that a.
- (b) Kum 1888 kum tâwp lamah hian Lungliana leh Nikhaman Sîrte tlânga Thangluahho awm an rûn chiam a, tam tak an that a, tam tak an man a, salah an hawn bawk a.

(c) Kum 1889 kum tîr lamah Lianphungan Tuikuk a zûk rûn a, salah mi 100 lai a hâwn bawk a

Heng avang hian Mizo hi dah mai mai mi nun an hre lo va, sipai tam tak nên Mizo-ho hmin tûrin an lo chhuak ta a ni Tûn tum zet chu a ram pum pui hmin tum an nih avângin an lo thawk rîp hle a, Mizoram hi hmun thumah an rawn nawr a ni Ho khai chu Hringchâr lam atângin an lo chhuak a, ho dang chu Chittagong lam atângin an lo chhuak a, ho dang leh chu Burma ram lam atângin an lo chhuak bawk a Tichuan chhîm leh hmâr lam leh khawchhak lam atângin an rawn nawr hlawm a ni

(a) Chhîm lama Vai lo liante

He mite hi an lo chhuak hmasa ber a An hotupa ber chu Brigadier General Tregear a ni a Mi sâng-thum aia tam a ho va Lunglei pana an lo kal chuan Hausâta khua an rawn hâl chho va, Lunglei-ah awmhmun an khuai a, kulh an siam a, chuta tang chuan Mizo hmin tûrin a remna lam lamah an zin vêl ta a ni Lunglei atang hian pâwl hnihah an inthen phawt a, pâwl khat chu hmâr lama mite tâwk tûrin an chhuak a, pâwl khat dang chu chhak lama Burma lama lo chhukte tâwk tûr khân an chho bawk a Chhîm lama lo chhuakte hi an tam ber a, an daihzar ber bawk a ni

Chhîm lam Vai lian, Hmâr lam Vai lian tâwk tûra kalte khânin Lianphunga khuaah an va tâwk a

Lianphunga chuan ngathdam a dil a. Hman lawka a Tuikuk iun, sal 100 lai a zuk hawnte kha, 'Sawikâi paw' khawih tih ka inhriat loh vâng a ni a, Rêngpui lai (Tippeiah Raja) khua leh tui nun ka hria a, ka lo zuk tihpalh a ni e,' a ti a.

Chhim lam Vai lian chuan do an nei lawk lo va, khua an fang a, an hmin deuh zêl i, Halkha lam nêh inpawhna kawngte an ngathuah a, hmun tem-chângahthe awmman an thlahte angha a. Chhim Vâulaipharah pawh thlahte an va tawh a. Chhim th pawh 'Fort Teggar' an th chhahne an th lo- cupa Teggar-a hming chawia phuh a ni awm a. Chhim lama inkah a awm mang loh lun hmâi lamah chuan indona a awm a, hmâi lun mite tan-pui tûin Major J Shakespear (Mizovin a tarmit vuah avânga Tarmita an tih mai kha) a phoi a. Hetih lai hi Maich ni 16, 1892 a ni a, Lungrang leh Zote vêlah an inkâp mêk a, anai chu Chhipphîr lamah an chho ta a, kulh an han siam i, chuti an awm lai chuan Mizo hovin an tawh kap a. He laia kâptute hi Rolûta thlahte an ni a. He hmunah huan rei deuh tak an awm. Chhipphîra an awm lai hian chhim lam lai zavng zawngin an kap tih irai tûi a ni a, Vândula thlahte chawvin an kâp lo a ni. Burma iam lam aṭanga Vai lun lo chhukte khân Nikuala leh Fânai-ho an tawh hneh thla a, Chhipphîra Tarmita ho kha an rawn chhin a, an chhuak thei ta a ni.

Chhim lamah chuan Leite-th te inkahna chu a awm ve baw k a, mahse an inkahna nisa ber sawi tûr chu

Chhípphîr hî a nî Chhípphîra inkah zawhah huan
chhîm lamah indona a awm ta meuh lo va, Lung-
leah Major J. Shakespear (Tarmita) hî Bawrhsâp
angin a awm ta a Khuate a fang a, lalte a bia a,
leiman chawî tûr leh sawrkâr mamawhah chuan, âr
te, artui te, buhfai te an pe zêl tûr a nî tîh leh
sawrkâr pawimawhah chuan mipa kuli hnathawkin
an kal zêl tûi a nî tun a hîih vêl a nî

(b) Hmar lam Vai lo liante

Hmâr lama Hringchâr lam atanga Vai lo liante kha
Colonel Skinners-a ho an nî a, mî 2000 (sângnhîh)
dâwn lai a rawn ho chho va Tlawng lui dungah
kum 1890 January thla vêlah chuan Dâly Sâp-ho
rual khat chuan "Chângsil" (Mizovin Tlawng Dâwr
an tîh tîm chu) an lo thleng a Hetîh lai hian
Lianphunga khân Turkuk a lo zuk man teuh tawh
avâng khân a hlau va, Turkuk sal hîr 70 a lo zuk
pe a, mahse, "Lianphunga khua hmuh ka tum tho
ve" a tî a, a lo kal ta a Chhîm lam Vai nêh
Lianphunga khuaah an intâwk ta a nî

Lianphunga khua atang hian Rûllâm leh Khawbêl
khuaah sipai 200 lai chu Major Begie-a hovîn an
chho va, hetîh lai hian Lungliana leh Nikhama hî
an lalte an nî a An khua an hâlsak a, Aizawl
lam an pan leh ta

AIZAWLAH chuan Captain Browne chu Bawrhsâpah
a tîu a. Sipai lâmmual chhak tlâng pahnhîh (sipai
pisa leh sipai bahrik tlâng)-ah huan sâpho chu an

inkulh a Tûna Tân In hmunah hian Mizo lal lam an inkulh ve bawh a, heta inkullite hi Suakpuilala fateho an ni ber (Suakpuilala chu Mângá fa a nih kha) Sâp leh Mizo lal inbe tûr chu an inhuphurh deuh a ni ta ve ang— inbiakna hmun tûr remchâng an ruat fuh thei lo va Sâp lamin, “Kan kulh chhûngah mìn bia se,” an ti a, Mizo-hovin, “Kan kulh chhûngah mìn bia se,” an ti bawh a An inbe thei lawk lo va, hun hranah inbiak an rawt leh a, chu mi laia an palai vêla tang chu Sibcharan a ni a, (Mizo chuan Chipchawiawna an tih kha) He mi tum hi chuan Mizo lal lam chuan tlangvâl tha sângkhat (1000) lai silai kengin an awmpui a, Sâp lam lo kal tûr kha chu, “Sipai hrui lovín lo kal rawh se,” an ti a Bawrhâp Browne leh sipai sâp Cole chu sipai pakhat ve ve hruiin an lo kal a, tûna Tân in tlângah hian an inbe ta a Hemia an thu inbiakna chuan inremna Sa-ui an tan a, inrem entîr nân sial an talh a Mizo-hovin silai 30 an chawí a, Lianphunga kha a lal an bán a, a aiah a a fapa Suakhnûna an laltîr ta He mi an tem thu sawí lai hun hi kum 1890 May thla vêl a ni

CHANCIL, Tlawng dawr an tih lamah chuan Mizo-hovin Vai kah an lo tum leh ta a, chutia tumtute chu Kalkhama khua te, Thanghulha khua te leh Liankûnga khua te an ni (Kalkhama chu Suakpuilala fa a ni a, Suakpuilala chu Mângá fa kha a ni a Thanghulha chu Rûnphunga fa a ni a, Rûnphunga chu Mângá fa bawh a ni a. Liankûnga chu Lalchhûnga fa a ni a, Lalchhûnga chu Suakpuilala

fa kha a ni a) Mânga fa thlahte an ni a Aizawl leh Sairâng inkâia rawsawt inpe sipaite an lambun n, an indo leh ta a Aizawl kulh an kâp bawk a, an inbei hle mai Liankûnga khuua mi lal tlâwm Saithâwma chuan, "Lal leh lal kan intum ang," a ti a, Bawrsâp Browne kha a sakawr chung chuang a kâp thla tawp mai a, Chângsil kulhah a vâk lût hrâm a, Major Cole khân a bawî hlum ta a ni Browne sâp lo thih tâk khân R B McCabe chu Bawrsâp a lo ni ve leh a He Ching il vel inkah hi kum 1890 ta ang lai a ni Chutia indon a lo awm tak avang chuan Hingchar lamah sipu in lo kal ve leh ta a

TLAWNG luah an lo chho va, Mizoho chuan an lo kâp vak mai a, an hotupa pakhat Lt Swinton an an kâp hlum leh a, chu chu Septembei ni 26, 1890 Zintawpni tak a ni a He mi kâp hlûmtu hi Lan kûnga khuua bawk an ni Sipaiho chu Lt Tytler chuan a ho va, Septembei ni 28-ah Chângsil an lo lût a Tanhril khuua te, Muthu khuua te, Hmunpui khuua te, Hmunpiah khuate an hâlsak a

SENTLANG hâl tûrin an chhuak leh a, Chângsil lama mi leh Aizawl lama mi an infin a, Sentlâng chu an hâl ta phut mai a, an lal Kalkhama chu a inpe ta a A hnu deuhvah chuan Liankûnga leh Thanghulha pawh an inpe ve ta a, an pathum hian Vai do nasa pâwl an nih avang khân kum 1890 kum tâwp lamah phai lamah Lung ina tâng tûrin an hruai thla a, Kalkhama leh Lianphunga chu an lungngai lutuk a,

kum 1892 September thlah an inîwl hlum a, Thang-hulha erawh chu kum 1896-ah a lo chhuak leh a, kum 5 aia rei a tâng a nih chu

SESAWNG lamah hian Bawhsâp a han zin a, chutih lai Bawrsâp chn Mc Cabe kha a ni a Mizoho 300 lai mai an lo awm a Bawhsâpin sipai 100 lai a hruai bav k si a, an inkâp vak mai a Hetih lai hi kum 1892 kum bul lam a ni a Hemi tuma kaptute hi chu Lalsavunga thlahte an ni Bawhsâpho chu an kulhah an ting a, kil tin atangin Mizohovin an kâp a, an abun rei fê mu Aizawl lam atangin a putu tui an lo chhuak ta a, Mizovin an ngim ta lo Hetih lai hian Sesawng lai chu Lalbuiha a ni a, man an cum a, mahse a tân bo dâih a, an man ta lo Khawchhak lamah chuan lalho an be zêl a, meiana an cum a, an hmin zêl a ni

(c) Burma lama lo chhuk Vai liante

Burma lama lo chhuk Vai liante chuan Fânaho an iav n hneh chhuk a Nikualate an rawn hmin thla zêl a, Nikuala hi Zahau lai a ni a An lo chhuk thla zel a, Chhîpphû khuaa Shakespear (Taimita) hote an dân chât kha an zuk pui a, Lalsavunga tlahte khân an kîp rei thei ta lo a ni An lo chhuk thla chuan Vûta thlahte pawh an iawn pal thla a, mahse indona an nei lo Upate sawi dân chuan, Lailên-ah Kairûma a awm lain an lo chhuk a ni a, sakawr te, sabengtung te, thawmhnaw tam tak nên an lo kal a, kalkawng a la thi si lo vi, tamhnun khân

renchânga kal mai mai an ni a, an inzo lo va, Lai-
lênah chuan an sakawr te, an kawmawl puan te, an
dârbêlte tam tak an kalsan a, mahse Mizo chuan
Vai thil chu an ten a, "Hri a awm ngai e," tün an
insawi thaih a, engmah an la ngam lo va, an sa kal-
sante pawh chu tuma enkawl lohvin an boral ta mai
mai nün an sawi

He Vai lo hian hian rei lote chhûngin Mizo min
himin vek a, tichuan British sawrkâr ram lâk a lo
ni ta a Sipate chuan an awm chilh ta a A tîrah
chuan Mizo upaho chuan Vaite chu haw leh tui na-
riak huan an ting a, chaw ei kham apianga an bung-
bêl leh an thlêng han nâwt faite hi, "Hei, awm rei
an tum hlei nêh, an bungbêlte pawh phurh leh mai
tura an nawhfai sauh sauh tûk tin hi," an ti thîh
a ni Mizo chûng laia mite chuan bungbêl sil fo
ngai a ni tih an la hre si lo va British sawrkâr
min awp ta hi kawng engkimah himasâwnna leh fl-
nate min zirtir avangin kan lo bengvârin kan lo
thang ve ta tial tial chauh a ni

Bung IV

BRITISH SAWRKAR HNUNAIA MIZO AWM LAI THU

British sawrkâr awpa Mizo awm lai hun chhûng hi kum 1890 aţanga kum 1948 hun chhûng, kum 60 vêl lai chhûng a ni a Hnam mâwl khatiang sawrkâr kaibhruaina leh Chanchin Tha avanga an hmasâwnna leh an lo fin sâwtzia hi mak tak zawk a ni Khawvêl hnam tumah hi Mizo aia thangduang leh hmasawn chak hi an awm chuangin a rinawm loh a ni

Inawp dan tlangpui

A tîr takah zawng hun rei lo deuh chhûng chu Aizawl lam leh Lunglei lam hi Bawrh-sâp hiang ve vein an awp a Chutih hun chhûng rei lo te chhûng chuan Himâr lam Bial hi Assam ramah an telh a, Mizoram chanchin an han hriat chian lehzu ilin hnam khat vek, tawng khat veka tawng, a ram leilung awm dân pawh hlâwm khat a ni tih an hriat tâk avangin, chhim leh hmâr chu bial khatah an siam a, Assam ramah an telh leh ta a ni Tin, Mizoramah Bawrh-sâp (Superintendent) pakhat chauh a awm ta a ni

AIZAWL chu hmunpui ber atân a ruat ta a Mizoram pum pui awptu Bawrh-sâp chu a awm a, Sâptê

(Assistant to the Superintendent)-in a pui a Sipai lamah Manding (Commandant) sâp hovin sipai 1000 awmna tûla ruat a lo ni ta a Sawrkârin Damdawî in an siam bawk a Dâk in leh Thîrhruî in an siam bawk a khaw changtlung tak a lo ni ta a Vai-ho chuan Aizâwl hi an lam ve thiam lo va, Aijal an ti ve i ai a ni

LUNGLEI hi chhim lam bial hmunpui ber atân an ruat a Sâptê (Sub-Divisional Officer) hmun a lo ni a, sipai lamah pawh Sîkin sâp (Second Commandant) hova awmna a ni Damdawî in te, Dâk in te leh Thîrhruî in te an siam bawk a, a hmun hi a zo va, a thengthaw hle mai a, hmun iem tak a lo ni a Vai-ho chuan Lunglei hi an lam ve thiam lo va, Lungleh an ti ve mai thîn a ni

Mizoram vênhim nân hian atîr takah chuan thungtlâng khaw thenkhat khatah sipai hmun an siam a, mahse râl a lo muang a, Mizo zîngah indona a awm a hlauhawm ta lo va, hnam dang Mizo han tî-buai thei âwm an awm bawk lo va, chuvângin sipai hmun tam tak chu an tîbo leh tawh a Hun rei tak chhûng erawh chu Champhai-ah te, Hmâr Vânlai-phai-ah te leh Chhim Vânlai-phai-ah te sipai an dah a Kum 1922 thlengin an la awm a, mahse a tûlna a nêp deuh deuh va, an la bo leh ta zâwk a ni

Rorelna

Mizorama lalte kha an awmna khua theuhvah khân khaw hotu ni nghâl zêl tûrin sawrkârin a dah leh

ngêhâl a Khaw tin thubun kha lal leh upam an iêl vek a Mahse tangka sawmli chawina aia sâng leh lung in tâna thu thlengin an rêl thei lo va Hmân-lai kha chuan anmahni chu roîêlna sâng ber kha an ni thîn a British sawikâi hnuaah zawng an ni ta lo va Khaw tin lal leh upa roîêl kha a dik tâwk lo mai thei a, mi an lungawi loh chuan Lunglei pisaah emaw, Aizawl Sâpte pisaah emaw an sawi leh thei a, chuta mi an la lungawi loh fo chuan, Bawrsâp pisaah an sawi leh thei zêl a Chumi dân chuan Mizo lalte pawh an roîêlah a tîfîmkhui sawt a an roîêl a dik phah hle a ni

MIZORAM BAWRSAPTE

Mizorama Bawrsâpte hi “Superintendent an ni a Hnam dang dân en chuang hauh lovin, a lama mipute awmdân leh an dân pangngaite ena tha tâwk âwm berin an chungah io an iêl mai a An duh duhin dân an siam thei a, anmahniin an hmang leh a, anmahni vêkin tha dâwn lova an hriat chuan an sût leh thei a An thu thuin engkim an ti thei tih-na a ni mai c

(1) Vai len tîrh lai Bawrsapte

CAPTAIN BROWN chu Bawrsâp anga awm hmaza ber chu a ni a, mahse Indo buai lai kha a la ni a, Saithâwman a kâp hlum ta mai a A aiawhtu atân R B McCabe chu a awm leh a He Sâp hi indo

lai leh indo hhmchhâwna lai be vêtu leh lai suai deuhle chu mantu ber a nih avângin, "Lalmansâp" tun a hmingah an vuah ber a ni He mite hun chhûng hi kum 1890—1892 inkâi hun hi a ni

A W DAVIS chu Bawrhsâp pathumna a ni a. Amah hi mi hmul phurh chhe tak a nih avângin Mizo-ho chuan, "Hmuimulduma" an ti mai a Sipai nên khua a fang vêl a, Mizoram tân dân ang reng sawr kârin an siamsak a, chûngte chu a tlângpuun he-tiang hi a ni —

- (a) Leiman kum tin sawrkâr hnenah pêk tûr
- (b) Sawrkârin an duh chuan buhfai te, âr te, artui te, kêl te an ngen apiang mai tha taka pêk zêl tûr
- (c) A tûl phawt chuan mipa chu kuli thin tûr
- (d) Lal tumahin khaw dang rûn tawh loh tûr
- (e) Lalin a khuate neih a duh duhin a chhuh thei lovang

tihte hi a ni hlawm a Sawrkârin a thut chulh tâk avângin a râlmuang ta hle a Hnam dân suai leh tha lote pawh tih an khapsak a Hmuimulduma awm chhûng hi kum 1892--1893 chhûng a ni

A PARTEONS chu Bawrhsâp palina a ni Mizo-ho chuan a hmingah "Tauuara" an ti a Mizoram lai-te ramri a iuat felsak a Tin, kawng thate a awm loh avângin lamlian an sial a, khaw tin mai a lai tûrin an phût a, an thawk nasa hle a, chutih laia kawng lai hotu Sâp chu a vîn êm êm mai a, kawng

laihote chu a vaw zawt zawt mai a, an hluu êm êm a, a hmingah pawh, "Sâpsakeia" an ti mai a ni

(2) J Shakespear I A

J Shakespear hi a mit a tha mang lo va, tarmit hi a vuah reng mai a, chuvângin Mizo-ho chuan "Tarmita" an ti ber a ni Amah hi tûn hma lam khân chhim lam Bawrhsâpah a awm reng a hmâr lamah Pawrhsâp dang an awm bawk a Kum 1897 aţangin Mizoramah Bawrhsâp pakhat dah a ni a, Pu Tarmita hi a lo pheî ta a, Mizoram pum Bawrh-sâp hmasa ber a ni a, Aizawl lama Bawrhsap indawt dânah chuan, a pangana a ni

PU TARMITA Mizoram pum pui Bawrhsâp anga a awm chhûng hi kum 1899—1905 thleng tih mai tûr a ni a A awm chhûng hian ramthar ngang a ni a, tih tûi a tam hle mai âwm e Ialhote kha ramri fel tâwk an la neih loh avângin an ramri a siam fel-sak a, silai zawng zawng sawrkârah hmuh vek 'ûi a ni e tûn a puanga, ni thenkhatte chuan sawikâr-in silai chu a chhuh dânw nûn an uring tlat mai a, an silai neih chhia chhia chauh an entir a, mahse silai khen loh zawng zawng chu sawikâr-in an la ta vek mai a, pawî an ti hle mai Tin, rahsi (Circle Interpreter) bial a then felsak a, chu chu kum 1902 a ni Thingtlâng khuaah rahsi a chhuahtîi ta a, vêng hiang neim sawrkâr beng atân an awm ta hlawm a Hetih lai hian Kristian tlêm an awm tawh a, mahse lalin an haw hle mai a, anmahni hrem nân Pathiannia kulia phûtte an hmang a,

Kristian hmasate lah chuan, tu thu pawh ni se, Pathiannia hnathawh chu an duh si lo va Pu Tarmita hian, Pathiannia kuli phût tawh loh tûr tih dân a siam a Tin, chanchinbu sawikârin an chhuah bawk a, a hmingah, "Mizo leh Vai Chanchin Bu" an vuah a, Mizoram leh ram dang chanchin te, sawikâi thupêk te an chhuah thîn a, he chanchin bu hi Mizorama chanchin bu chhuak hmasa bei a ni

Pu Tarmita hi kum 1899-ah a châwl lawk a, chumi chhûng chuan "Kâwlsâp" (H W G Cole, I A) chuan a ai a lo awh lawk a Tin, a hun tâwp dawn lam kum 1904 lamah chuan, Bawrsâp pakhat, Mizovin "Haseia" (L O Clake) an tih chuan a han thlâk zawk a, Zoram pum pui Bawrsâp pahnihna a ni Mahse Pu Tarmita bawk hi a lo chhuak leh a, a hun tawp dawn lamah chuan, Mizovin "Chêngma-luala" (J C Aibuthnot) an tih chuan a rawn thlâk a, chu chu Bawrsâp pathumna a ni a, kum 1905 khân a lo awm a ni

(3) G H Loch I A

He Bawrsâp hi Mizo chuan, "Thentiauva" an ti mai a Amah hi sipai lama Manding sâp a ni a Bawrsâp inthlak kâilak âwlah Bawrsâpah a thu ve zawk thîn a Kum 1893 khân Bawrsâp angin rei lo tê a lo awm tawh a, tûnah hian a lo awm leh a, kum 1906 chhûng hian Mizoram a awp a A hun chhûng hian Aizawlah Middle English School an siam a Mizoram dintute zingah pawh hian a

intineitu pāwl tak a ni âwm e Sipaiho a vawng fel êm êm a, a khermei hle mai a, Aizawl khawpui chhông kawng cheimawi leh enkawl thuah a duhtui êm êm a, 'Ka Aizawl khu' a ti thin âwm e Mizorama chanchin theh darh nân leh lehkhawute siam nân khâwl a pe a, chu chu Welsh Mission-in an enkawl a, tûn thlengin chu Mission 'bawl chu amahmang chawia vuah a ni ta reng a 'The Loch Printing Press' an tih hi a ni. Amah hi Bawhsan a ni.

(4) H W G Cole I A

He Bawhsâp hi Mizo-ho chuan 'Kâwlsap' ton in vuah a. Kum 1899 khân Farnham haw li'min a ni a lo awm zawl tiwh a. Kâwlsap hi Mizo hni ngaih tak a ni a, Mizo changtlunni tui leh thutai tui pawh a ngaihtuah hle a ni. A hun chung hian Aizawl-ah Middle English Exam-na kum 1909 khân a awm a Mizorama Alu tichhuaktu hi a ni, khaw tam tak-ah Alu hi a chintir a, a chi a sem a chu chu Alu lo awm hlenna hi a ni a. Tin, Mizo ai hi a tê êm a, chhôngkaw kham pawh a ni thum lo va. Vai âr lian chi a la chhuak a, Mizo âi a thlâttu a âr lian a lo awm phah ta a, Mizo chhông tun kham khawpa âr sa eitrtu chu amah hi a ni e. Hnam dang laka tangka lâkna remchâng ber ni dâwn a hiet avangin Theliet a lam chhuah a, phun dân leh enkawl dân zir tûm mi then! hiet phun l'mah a tîr a Mizoram pum puah thelhet hi an lo chung a, mahse a chi chhe chi a lo ni a, duh angin hlâwk-

pui nân hman a lo ni ta lo va Tin, Mizovin huan thlai neih an lo thiam nân, a zirtî nasa hle a, an entawn atân Chiteluah 'Sawrkâr huan' a siam a, tûn thlengin chu huan chu a la awm a Leileh dân te, thei phun dân te, a enkawl dânte zirtirtu an awm bawk a, Mizo hrawk titlaitu leh lulpui dunga sêrthlum hmun siama tangka tam tak tak leitîrtu hi amah Kâwlsâp hi a ni Tin, Mizovin sum leh pai an hmuh chhuah nân leh duhzâwng an lam nân kum 1910-ah "Dâwрпи" a siam a, a tîrah chuan phût luhnañ an kai a, mahse tûnah chuan thil tha a nihzia chu mi zawng zawng hriat a lo ni ta A hun tâwp lamah "Bawi" thua Dr Fraser nên an inkhing a, Mizoram a hawsan ta nghâl a ni Pu Kâwlsâpa hun chhûng hi kum 1907—1911 inkar chhûng hi a ni Bawrhsâp pangana a ni

(5) Mautam lai vel leh Indopui hmasa lai hun

W.M KENNEDY I.A Mizovin "Hnâikûla" an trî chu a lo chhuak ve leh a Mizoram tâmpui Mautâm lai hi a ni a Tuichâng ral chhak lam huan an tuar nêp deuh va, chûnga buh inchâwk tawn dânte a rel vel a, sawrkâr hnenah tangka Rs 800,000 pûk tûr a dîl chhuak a, Mizo mangangin an tangkaipui hle A hun lai huan Chhuarpui a awm bawk a Hnâikûla hun chhûng hi kum 1911 leh 1912 chhûng chauh hi a ni Bawrhsâp parukna a ni

F.C HENNIKER hi kum 1912 huan a lo awm zawk a, Bawrhsâp pasarihna a ni

J HAZLET BA (Mizovin "Hmuhmulzâra an tih) chu kum 1912-ah a lo chhuak leh a, kum 1917 thlengin a awm a Mautâm hlmchhâwng leh Indopui lai hi a hun lai a ni a Mizo tlangvâl te indonaa France rama kal tûin a phûit a Kum 1917 hian **A Playfair I A** (Mizovin "Pâwngvîna" an tih kha) a lo chhuak leh a, chumho chuan France ramah indo hna thawk tuin sâp ram lam panin May thlaah a chhuak a ni

MIZO TLANGVAL FRANCE RAMA AN KAL THU

Kum 1914 August thlaah chuan, khawvêl Indopui I chu a iawn inñan a, khawvêl sawikâr ropui deuh deuh chu indonaa chuan an tel vek a, chutianga indona ropui chu khawvêlah a lo awm ngu lo hial a Heta indote hi - Tangho (Allies) leh Central Powers an tihte chu an ni a Tangho zingah hian kan Kumpinu te chu an tel a, an tînpuite chu—Russia te, Japan te, France te, Italy te, Belgium te, Greece te, Roumania te leh Serbia-te an ni a Central Powers lamah chuan-- German te, Austria-Hungary te, Turkey-te leh Bulgaria te an ni a Indonaa hna zuk thawk tûin Bawrsâp A Playfair-a ho chuan Mizo tlangvâl 2100 lai mai kum 1917 May thlaah an chhuak a Mizo-ho chu Mizoram pâwn lamah an la zin ngai lo va, Rêlah te, Lawngahte an han kal ta mai chu mak an ti êm êm a Mizo Sâp tawng thiam awm chhûnte chu ziaktuah leh tawng letlingtu atân an kal tel vek a Lalho thenkhatte chu hotu (Headman) atân an kal a

France ramah an zuk che bei a Kum khat deuh-thaw an zuk thang a, an hnathawhah pawh an zuk hmuingil hle a, sawrkâr pawhin an fak êm êm a Kumpinu sawikâr hriat thama Mizo chêt vena pakhat a lo ni ta Chung Mizo zuk kalte chu, "27th Lushai Labour Corps" an ni He mite zingah hian mi 71 chuan vânduaina an zuk tâwk a, mahse mi 2100 lai zingah, mi ram boruak danglain taka hna zuk thawk siah chuan an vânnel êm em zawk a ni A hmunah chuan indona atan meliawte in zol rawh a, bihrûkna khui (French) te an zuk lu a sap ram nun dan leh hawsak dute in zuk boruak beng vârna tam tak an chhar phah a tangka an zuk hlawh chhuak bawk si a Mizo tân chuan ilu lam leh sum leh pai lamah pawh hmasawna siamtu bul a lo ni

Tin, 8th ARMY BEARERS CORPS lamah pawh mi 30 lai an kal a, chu mite zingah chuan mi 7 chuan vânduaina an zuk tâwk bawk a Hêng indonaa kalte hi kum 1918 lamah an lo haw leh a, chhûng tinte chuan an lo hmuak hlawm a, sawrkâr pawhin Châmârî kâwnah khuangpui leh baja nê an lo hmuak bawk a, chumi tuma Aizâwla mi han tamzia chu— a tluk rêng rênga intawh khâwmna ropui tûnhma lam chuan M'zo zingah a la awm ngai lo An lo haw hnuah chuan kum 1918 November ni 11-ah chuan Cental Powers lam chu an tlâwm ta a Mizoram pum puiah pawh khaw tinah an lâwm a, lai tam takte chuan sial an talh a, tlâng tinah mei an dêt vek bawk a M'zo hnam

hi sawikâr laka rinawm taka awm thîn; an lăwma^(T) lăwmpuia, an tuarna tuarpui peih hnam, khua leh tui rinawm a ni ve rêng a ni

H. A. C. COLGUHOUN (Mizoyin “Kawhunsâp” an tih) chu kum 1917-ah a lo chhuak a, amah hi Bawrh-sâp sâwmna a ni Mizorama a awm chhûng hian Indopuinna sâp rama kalte an lo hâwng a, an lo thlen hnua^h kum 1918 November ni 11-ah German a tlâwm a, khaw tinah lawmna pawh a siamtîr a Tin, indona avânga lo awm eniaw ni, khawvêl pum-ah “Hripui” (Influenza) a lêng a, Mizoram ngei pawhin kan tuar ve hle mai a Mizoramah pawh phai leh khaw hrisêl lo deuhvah chuan, anmahni khaw in zât an thi nual a ni Kum 1919 hi he hri avâng hian kum hrehawm tak a ni.

(6) W L Scott, M A , B.Sc.

Amah hi Mizoram Bawrhsâp-ah chuan lehkha thiam ber a ni a Mizoram a chhuah an hnua^h pawh a kai sâng zêl a, Governor-ah pawh a tang a Mizorama a awm chhûngin lallo iamri fel tâwk lo a siam remsak hlawm a Mi fîng tak leh mi tha tak a ni a, Mizo-ho zîngah pawh sawi ber pâwl a la ni, “Sikawtsâp” an ti ve mai a Kum 1919-ah a lo chhuak a, kum 1923 thlengin a awm a, amah hi Bawrhsap sâwmpakhatna a ni A awm chhûngin kum 1921-ah Chhuarpui a awm

Kum 1923-ah chuan amah thlâktu, “S N Mackenzie” (Makenzisâp) a lo chhuak a, mi ti kher kher, fel tak mai a ni Bawrhsâp sâwmpahnihna a ni

(7) N E Parry

N E Parry (Mizovin "Perisâp" an tih chu) kum 1924-ah a lo chhuak a, kum 1928 thlengin Mizoramah hian a awm a. Amah hi Sâp hlauhawm pui a ni Mizoram lai tinte rorêl dân mang khat lo hi a duh lo va, "Mizo Dân Bu" a siam a, chumi hmang chuan dân pakhat hmangin ro an rêl phah a, a tha hle mai. Fathang chawî zât té, upa neih theih zât té a lo rual ta zâwk a. A hun chhûng hianin Mizoram huan thlai lam leh ran vulh lam entîrsiakna ropui tak a awm a, "Agricultural Show" an tih chu. Mizo mipui tân fuhna nasa tak leh hmasâwnna kawng tak a ni. Zawlbûk hi Mizo tlâwmngaihna bul nia a hriat avângia a dân thartî leh a, mahse Mizo tam tak rilruah a thi deuh tawh a khaw thenkhatah phei chuan Zawlbûk pawh a lo awm tawh lo va, an dînthar leh hlawm Bawrsâp sâwmpathumna a ni.

C.G.G HILME, M A. chuan a han thlâk a, kum 1928 aţanga kum 1931 thlengin a awm a. Amah hi Bawrsâp sâwmpalîna a ni. Mizo-vin "Hêmsâp" an ti ber.

(8) A.G. McCall

A G McCall, (Mizovin "Pawnpuitesâp" an tih mai) chu kum 1931-ah a lo chhuak a, kum 1943 thlengin a awm a Sâp, ţawng duh tak a ni. Mizo lalten an lalna hna an thawk tâwk lovin a hria a, khawtlâng

thatna leh hmasâwnna lam an ngaihtuah tawk lova a hriat avângin a zinna apiangah lalte a fuh zêl a, "Khawtlâng Thatna Ngaihtuah Pâwl" (Welfare Committee) an tih chu khaw tinah a siamtîr a, khaw chhûnga mi bengvâr deuh, sikul zirtirtu te, Pastor te, vêng hrang hotute an tel ngei tûr a ni a ti bawk a, chumi chuan Mizorama hrisêlna lain leh invawn fel lamah a kaihruai hle mai a ni Tin, Mizoram pum vawn dân bu a siam a, a hmingah, 'Rorêlna Thupêkte' a vuah a, chu bu chu a siam a, (Sâp tawngin, "Lushai Hills District Cover" a vuah a) mite tân bengvârhlâk tak a ni Tin, a hun chhûng hian chhim lam leh hmâr lam lehkhâ zinna lama inhriat tawn nân "Lushai Hills District Educational Board" inkhâwmna hmasa ber a neihpui a, kum 1944 February ni 28 leh ni 29-ah an inkhâwmho va, chuta an rorêl pawimawh deuh te chu Mizo tawng ziak dân thar an siam a, tin, zirtirtute in hi an awmna khuate sak leh chei a ni thîr a, tun chinah chuan khuain vawî khat an sak tawh chuan zirtirtu chuan amahin a in a insak ve tawh ang a, amaherawhchu a in chu a duh duhin a thehthang thei ang, tih dân an siam a Tûn hma lamah chuan pêmsan inte hi lai ta a ni zêl a, zirtirtu in chhûnga' h chuan lalin thu a nei ta lo phawt a ni Tin, Mizorama miten sum leh pai an lâk luhna tha ber nia an rin avangin mahni in chhûng lum atangin thil siamna, "Cottage Industries" a siam chhuak a, chutah chuan Pawnpuitê leh Rawmawl a tahtîr a, khawvêl ram pum puiah hian hmêlhriattîr a tum a India ramah te, America ramah te, Australia ramahte leh New

Zealand thlengin an thawh 'chhuak a. Ho' Pawnpui
tê hi Mizo pawnpui pângngai ang lo deuh a ni a,
a pawr atân la karh sa an zep a, a tha hle a ni
Chath lai Assam Governor Mr Reid pawhin thia
ta hle a, chutiang thil tih vêt nân chuan sawrkâr
tangka a dil a, in tha tak an lo sa te a, a himngah
pawh, "Reid House" an tih tak in a ni. Hetiang lam-
ah mi a fuh nasat avang hian a ni, a himngah pawh
"Pawnpuitêsâp" an tih hui m. Amah hi bawrsâp
a tan lain Assam rama sikul hotu lai ber, (DPT)
a lo zin a, an remruat dunna hângin zirtirtute tâng
"Buh khawn" dan an siam ta a, zirtirtute hlawn kh
Rs. 2/- in an tîem vek a, a aiah khuam thîa tin tih
thum an pe ve tur a ni ta a. Hei hi sikul lama khaw-
tlângin tha an thawhna remchâng tak niin a ngai a ni.

LAL THIAN Mizoram chungchângah sawikârin
lalte râwn duh châng a nei thîn a, alal hian lo tam
tham a, an aiawha han biak mât theih tûr atân; bial
tinah lalho an aiawh tur anmahni an inthlântir a,
chu chu Mizoramah aiawh thlanna an aia hmas
ber a ni a, chûng mi thlante chu Bawrsâp hovin
vawr tam tak intawh khâwmna an nei thîn a ni.
A hun chung huan Chhiarpui a awm a, Mizoramah
mi 152,786 an awm a, lehkhâ thum mi 29,765 an
ni a. Tin a hun chung huan -- "Lalber George &
Silver Jubil" a awm a, chu chu kum 1935 kumkha
a ni a, Kumpin lalber chuan kum 1951 reit rel
avangin lawna ni, sawrkârin an siam a ni. Khat
tinah lalten lawna ruat ropur tak in theih a, inth-
sakna chi tin rengte an siam hlawn a, zânah tâng

amah hoi an dêl theuh va Bial tina kutaa lam
 chhi Bawrsâpin silai pêk a tiam a a hlimthlâk hle
 a ni "Tin, he Jubili thawhlâwmah hian bial tina a
 pe tam ber apiang kha, Bawrsâpin silai lei oh lai
 a pe a, chhi silai chu silai danglam tak a ni bi a,
 duh duhnar pêmpui theih leh thlahte thlonni ni
 chun zel tûr atân tih bik a ni a, labet George V
 Jubili silai an ti bik a ni

A hun tâwp lamah hian Khawvêl pum Indo vaw
 hahna chu a lo thleng ta a Mizorani tin pawh
 hian hawm a ni ta hial a Indonahna chi hian
 hrangathawkturim Mizo tlangvâlthe sawm an ni a,
 sipal takah te, tuangla pawlahite mi tam tak an in-
 pe a, nulate pawh hmeichhe siparah an inpe ve nui
 baw a ni Amah hi Bawrsâp sawmpangana a ni
 a; Kum. 1943-ah a haw ta a ni

(9) A Macdonald

A Macdonal (Mizo pawhin "Makdawnal" an tih
 va mai) chu kum 1943-ah a lo chhuak a, indo lai
 Bawrsâpa tha fahian hi a lo ni a Amah chu tam
 duh lo tak, hlauhawm tak, mi sual hrem ching ta
 ni a ni, Aizawl pisaa thawktute pawhin an lau
 em em a, lahlo lahlin an hlau em em biwk a, mi-
 pu tân erawh chu a hlauhawm lo hle a, mipui vîn-
 tlâng a ngaihtuah a, an thawvenna a ngaihtuah em
 em a ni Indo lai huna lo awm a nih pangir
 amah pawh râl dep ramahte a zin a, ni dangi Bawrsâ-
 p zin ang lo takin amahin a thawmhnaw a ni
 chawp a "Indo lai chuan tumah i intilol sub

ang u, indo zawhah kan la intilal leh zâwk dâwn nia," a ti mai a Mizo mipui puakphurah leh hna-thawkah a theih ang tawkin a hum a, sipai tam tak Mizorama lo awnte lakah a hum nasa êm êm a ni A hun chhung hian Mizoram hmâwrah Japan enthlatute an lo lût nghe nghe a. Mizo lal rinawm tawk lote chu a paih nual a, chu chuan lalho a siam tha deuh sawt a, mipui a tipâwngpawrh deuh sawt bawk a A hun lai hian "Bial aiawh inthlan-na" a rawt chhuak a. Mizo mipui inthlanna lamah an lo bengvâr sâwt hle Pawnpuitesâp khân lalho, anmahni aiawhtu tur a thlantîr a, ani hi chuan bial tinah lal pakhat theuh anmahni lalin an inthlang a, mipuiin mipui aiawh tûr pakhat theuh an thlang bawk a Bawrhsâp-hovin lal leh hnamchawm mi thlante chu an inkhâwm thîn a, Mizoram awm dân tur an sawiho va, lal leh hnamchawm aiawhtute thu duh dân a iniem thei meuh lo Hetih lai vel hian "Mizo Union" an dân chhuak a (1946) Pu Makdawnala hun chhûng hi taksa lam leh rilru lama inngիրnghona leh buaina a tam lai ber a ni hial awm e Amah hi ram insingsakna lam thua rilru nei mi tak a lo ni a, Mizoram awm dân zel tûr a ruahman a, mahse a duh dân leh Mizo hruaitute duh dân a inrem thei lo va, a tawpah chuan a bial aiawh hnamchawmho an bâng ta vek a, a tih tum ang pawh chu a hlawhtling thei ta lo va Kum 1947-ah a haw a Bawrhsâp sawmparukna a ni

(10) L.L. Peters

L.L. Peters (Mizovin "Petersâp an tih) chu kum 1947-ah a lo chhuak a, a lo chhuah hun hi Mizoram

hnam insingsakna lama an buai lai tak a ni a, Lalho pâwl an awm a, Mizo Union pâwl an awm a, Mizo Zâlêna pâwl an awm baw a, an duh dân a inang si lo va, a buaithlâk hle mai Ram inher lai a ni a, British sawrkâim tîn a tum baw a, mi thenkhatin, "British nge nge an tha e, i ui bet leh ang u," an ti a Thenkhatin, "India Zâlêna hnuaia awm a nuam ber ang e," an ti a Mi dangin, "Burma sawrkârah tel zawk ıla, kan tha ang e," an ti baw a, mi dang leh chuan, "Mahnun ding ıla (Independent), a nuam ber ang,' an ti si a, Mizo mipui chu inhmial leh duh dân sawia an buai êm êm lai a ni a

Petersap lo chhuak tui in a tum bei chu pâwl tîn inrem lo inremtui a tum a, inhmuh khâwmnate a siam a, tiêm chuan a zia a awm deuh hlek a, mahse duh dân thuhmun ta lo pui chu, remna a awm thei lo August ni 15, kum 1947 chu India Independence Day a ni a, mipui ilru a buai hle mai, duh dân hrang avângin Mahse India zâlêna hnuaiah hlim tak leh lungawı takin Mizo-ho chu an awm ta a, amaherawhchu tual chhûng thuah buaina a awm zêl a ni

A hun tâwp lamah chuan, amah (Petersâp) leh lalho chungah Mizo Union an nuar ta a, Mizoram pum pui a buai êm êm mai Mizo Union hotute zawng zawng pawh lung inah an tâng a, khaw tina hruaitute pawhin tuar dân tâwk an nei hlawm theuh tih tûr a ni e. Mahse a tâwp lamah inremna an siam a, a lo muang tan leh ta deuh a ni

Petersâpa lo chhuah hma hun âwlah kum 1947-ah khân "D A Penn", chu Bawrsâpah a lo thu lawk a, Mizoram buai lai ngang a ni a, hnuhma a nei hman lo, a hnuhma nei ber chu Mizo Union hotute— Pu Khawt nkhuina M A leh Pu Lalbuai, lung inah a khung a ni bei mai a Hêngte hian mipui a tipâwngpawih zâwk a ni Petersâp hian a han thlâk ta a. Amah hi Bawrsâp sawmpasarihna a ni British sawrkâr hnuaia Bawrsâpah chuan a hnuhnung bei a ni a India zalenna hnuaia Bawrsâpah chuan a hmasa ber a ni thung a ni Amah hi, Pu Barkatakî chuan kum 1949-ah a han thlâk a ni

(11) S Barkatakî, M A

S Barkatakî M A chu kum 1949-ah a lo chhuak a Mizo Union nawrh hlim a ni a, inremna chu a awm tawh tak na a, a la buai deuh va, chumi han tihfel chu i hna hmasa bei a ni Mizoram hmun tam takah a zin vêl a, sawikâr laka mipuite awm dân tui a sawi a, mi a hmin hle a Amah hi lehkha thiam a ni a, a fîng bawk a, Mizoram Bawrsâpa India mi lo chhuak hmasa ber a ni a, India sawrkâr Bawrsâpah chuan a pahnhna a ni A hun chhûnga a thiluh hmingthang ber chu, "Aizâwl leh Lunglet inkâr Motor kawng" laih thu a ni. India Republic Day, January ni 26, kum 1950 khân a hovin laih tan a ni a, nasa takin mipui a fuh vêl a. A ngaihtuah tu pâwl Aizâwl-ah an awm a, chu mite tanpui tûr chuan khaw tinah ngaihtuah tu pâwl an awm bawk a, Mizo tam takin tha te,

pawisa te an sêng hlawm a Tin, a hun lai hian "District Council Inthlanna" January ni 4, 1952-ah a awm a, a tûk ni 5 hian Assam Roiêl Pâwl tû leh Parliament Roiêl Pâwl tûr thlanna a awm bawk a Mizoram hmun tam takah Inthlanna hmun siam a ni a, mipui tam takin an thlang a Khawpui aiawh tih chauh lovah chuan Mizo Union mi ruatte an ding vek a, khawpui aiawhah chuan Mizo Zailenna Pawl mi ruat a ding a ni

He Inthlanna tihfel i nih hnuah hian Mizoram Bawrsâp Superintendent ri thin kha tihbân a lo ni ta a, "Deputy Commissioner" hmun a lo ni ta a, Pu Barkatakî hi Mizoram Deputy Commissioner hmasa ber a lo ni ta

KHAWVEL INDOPUI PAHNIHNA

Khawvêl Indopui pakhatnaah chuan Mizo tlangvâl tam tak Europe ram thlengin hnathawkin in zuk kal ve tih kha i la hie reng châwk ang a Kum 1939 September ni 3-ah chuan Kumpinu (British) chuan German do a puang a Kum 1941 December thlaah Japan do a puang leh bawk a He indona ropui takah hian Mizo fate chu hna hiang hiang thawk tûa sâwm an ni a, sipai iâl kâp miah te, sipai hiam enkawltu (Ruang la)-ah te, kuli hnathawk (Labour Corps) tû te, hmeichhe sipai (WACI) tûr te pawhin mi tam tak an kal a Mizo tlangvâl tha tam tak an kal bo va, hmeichhiatc hial pawh sipai-

ah an inpe ve ta a Tlangvâl leh pa tam takte chu Mızoram chhûnghah kulî hnathawkin an inpe a A tlângpui thuah he indona hî Mizo fate tân chuan sum leh pai leh hmingthanna lamah malsâwmna a nî Tlangvâl tam takte chuan Officei hna an thawk a, mî tam takin indona hnaah tangka tam tak tak an hlawh chhuak bawk sî

Kum 1941 tâwp lamah chuan Bawrhsâp (A G McCall) hovin Mizo lal zawng zawng Aizâwlah an in-khâwm a, Kumpinu puanzâi hêlin "Japan do" an puang ve ta a Chuta tang chuan Japan râl laka invênna siam tûi leh anmahni an lo kala lo beih dân zûin, "Pasaltha" siam a nî a Pasaltha hî pâwl hnhin an siam a, Pasaltha "A" pâwl chu tual chhûng vêngtu atân tuat an nî a, thla tin Rs 5/-an hlawh a, tin, in tin pawhin Japan râl an lo len huna lo beih ve an intiam avângin thla tin Re 1/-theuh an hlawh bawk a Tin, pasaltha "B" pâwl chu Japan beih pawh lo tûl se, mahni ram chhûng pêl pawha enthlatu leh a theih ang anga Sawrkâr lo tanpuitu tûra inpe an nih avângin thla tin Rs 10/-an hlawh a Tiau kam vêlah te, Khuangphah leh Vaikhaw-tlâng vêlah te rawlrâlin an che ve hle a, an tang-kai ve hle a nî Pasalthaho hî râl kâptu tûra ngaih chu an nî lo va, enthlatu leh rawlîâla sawrkâi tan-puitu tûr an nî

LUSHAI SCOUT CORPS an tih hî an siam chhuak a, Mizoho chuan Biata sipai an ti ber a, Biata khua hî hmunpui (Headquarters) atân an neih vâng a nî

Mi 300 lai he pâwlah huan an tel bawk a, sipai tang bâng tawh tam tak mai an iat leh a, hotu hna an thawk a, an hmingthang ve hle a ni Mizoram hmun pawimawh deuh deuhahte chuan sipai an dah thluah a, sipaiho leh an hotute chuan vâk vêl reng bawk a Japan-ho chuan Burma tam an han li zo ta mai a, Mizoram dep Falam (Fârthawk) te Tid-dim te an iawn la a, Mizo tamri an lo thleng a Mizoram mipui chu iâl laka himna tûm i thian hnênah an tawngtai nasa hle a Biak Inahte artula Pathian hnêna tawngtaina an siam thîn a Kum 1943 buh seng lain Japan enthlature chu Khuangphah khuaah te, Vaikhawtlâng khuaah te, Fekhang khuaah te leh Mîmbung khuaah te an lo kal a âi te, artui te, buhfai te an han ngên i Khuangphah lal kawtah chuan Japan lo kalte chuan puanzâi vâi an zâr a, an lal hnênah chuan “Hei hi lo la reng iêng suh la, kan ta in ni tawh tih entuna a ni a mi dang an lo kal leh ang a, hei hi i lo lak thlât chuan i ngâwngah an tan ang che” an ti awm a, mahse an ham chauh va, a sût leh mai a

LUSHAI BRIGADI an vuahte chuan sawikai hriat thama hming thatna iopui tak an nei a Mizoram aţangin an nawr chho va, mel 500 lai huamin hma an sâwn a, hmêlma ûm lêttu hmingthang pâwl tak-ah an tang ve a ni

Mizo tlangvâlthe chu hotu lian pui pui -King's Commission Officer-ah te, Viceroy's Commission Officer-ah te hnathawk an tam ve ta hle a Khawmual

sipaiah te, lawng sipaiah te, thlawhna sipaiah te
thawkin iam tinah an darh ve a. Japan-hovin Singa-
pore an lâk tuma sal tam tak an mante zingah pawh
Mizo tlangvâlte an tel ve a ni Thlang lam inbeih-
naah pawh Mizo tlangvâlte an tel ve a, Sâp ram
thleng thlenga zuk kalte pawh an awm ve Italy
ramah te kan Mizo nula te ngei pawh an kal ve a,
a mak zâwk hle a ni

Mizoram chhûngah chuan tuarna a awm êm êm lo,
indona avânga buaina mai lo chu Thil a to hle a,
buhtai leh thil dang pawh a man a sâng hle, mah-
se tangka lam a tam ve thung a, nun dân a sâng
zâwk mah a ni Mizo fate chu kawng tinrêngah
sawrkâr tân rinawm takin an awm a, Kumpinu
khua-leh-tui rinawm tak an ni Hmâr Vanlaiphai
damdawi in vêngah bomb a lo tla a, in leh a vêl a
dêng nasa hle a, Damdawi in Compounder (Pu
Chhûnga) bomb siperin a dêng a, chu chu iam
chhûnga hmêlma kut tuar sawi tûr chu a ni mai a
Thlawhtheihna hi englai pawhin Mizoram chungah
hian a thlâwk vut vut reng bawk a, hmelmaho lai-
pui in leh bomb (vawmpuah) ri chu, khawchhak lam
mite tân chuan englai pawhin a hriat theih a, mah-
se Pathian Nung ringtute an tam ber avângin an
thlamuang hle a ni

Chutih laia Biwih-sâp Pu Makdawnala (A Mac-
donald) chu a zin vêl a, amahin a thuamhuaw a
in-ak chawp a, mipui a tithlamuang hle mai, Sipai
leh sipai hotute iâl rêl vêl lah an vâk chatlak lo

bawk a, Zosâpte pawhin Mizoram ral depa Kihhrante thlamuan leh fuh tûrin khaw fangin an zin vêl chiam bawk a, chu chu tanpuina nasa tak a ni Pu Jona (Rev DE Jones, B A, B D Welsh Mission Missionary) chuan sikul kantu VI Siam hruain kum 1943 thlasik lain râl dep iam Kohhrante tlawhin a zin chiam a, Mizoram râl dep Kohhran tam berte chu a tlawh a, an lawm hle a ni Hmêlma laipui ri leh vawmpuah ri chu chatlak lovin hriat tûi a awm a, hma an rawn sâwn thla zêl bawk a, hmêlma thil thiar vêl Motor eng chu zânah chuan a de pup pup mai a, chuti khawpi hmêlma hnaih chuan Kohhrante an kan vêl a ni

Kum 1945 May 2-ah chuan German sawikâr chu a tlâwm ta a, an hotupa ber Hitlera chu a tlanbo ta dah bawk a, hemi kum vêk September ni 5-ah hian Jâpan chu a tlâwm ye leh ta bawk a, râlmuang takin Zo fate pawh an awm ve ta a ni

HVEHNA LAWMNA ropui tak mai January 14 17 kum 1946-ah chuan a awm a, chumi tumah chuan thil siam leh themthiamna te, thlai leh anhnah leh ran vulh entîrsiakna a awm nghâl a Chumi tum vêk chuan bial tina lal leh Hnamchawm aiawh pakhat theuh thlanna a awm bawk a Lal inawm lo deuh deuhthe chu Bawhsâpin bán a tum tih thu a thang a Hetih lai hun hian indonaa lal sapa thawk mêkte chu lal bán tûrte aiawhtu ni tûrin an lo chhuak a, Bawhsâpin a be hlawm bawk a Kum 1946 hi kum mak tak a ni

He Indona ropuah hian Mizo nula leh tlangvâl 3000 aia tam mah an tel ve a, Singapore-a saltâng-te zingah pawh mi 60 lai chu Japan salah an awm ve tawk a. An tel tam ngaihtuahin thi leh boral an tam lo. Kristiante chuan Pathianin tawngtai-na a chhâng ngei nun an hria.

TAMPUI HMINGTHANGTE

(1) Mautam

Kum 1861-ah khân Mau a tâm a, tâm nasa tak a tla tih kha i la hre reng ang a. Mau hi kum 50 danah a lo tâm thîn a lo ni a, kum 1911-ah chuan a lo tâm leh ta a. Mau zawng zawng a rah a, a ro bawk a, buh zawng zawng sazu puangin a seh zo va, mipuin an tuar nasa leh hle mai. Mizoram pum pui thuah chuan Tuichâng iâl chhak lamin an tuar nêp deuh va, a thlang lamin an tuar nasa bîk a ni. British sawrkârin min awp tawh avângin min tanpui nasa hle a, chuvângin a ziaawm deuh va, iltâma thi êm chu an awm lo. Hetih lai hian W M Kennedy (Mizovin Hnârkûla an tih mai) kha Bawrhâp a ni a, sawrkâr hnênah tâm tanpui nân tangka Rs 8,00,000 a dîl chhuak a, mi tam takin an pûk chiam mai a, Vai ram lama buhfate lawngin Tlawng dungah sawrkârin a tawhhsak bawk a, khawpui hnaih deuhthe chuan buhfai chu an pûk a, an thatphah hle a ni. He sawrkâr buh leh tangka pûk avâng hian Mizo mi tam takin a hnuah an tuar

hle mai, an thil pûk ruhna tûr tangka ngaihtuah chhuah a ngai a, an neih chhun chhun pêk zêl a lo ngai ta a, mahse a tâwp a tâwpîh zawng, pe thei lote chu sawikâtin a ngaidam ta a ni Hemi kum hi Kumpinu lalbei George V chuan India lama lallukhum a han khum kum lâwmawm tak chu a ni a, Mizorama sazu puan kum a ni bawh a kum mak tak a ni

(2) Thingam

Thing pawh hi kum 50 vêl bawkah a lo tam leh thîn a ni Vai len hma kum 1880 khân a tâm tawh a, sazu a puang a, mipuin an tuai nasa hle tih kan hre tawh a Kum 1929 hian rawthing chu a lo tâm leh ta a, mahse tûn tum hi chu a hmasa ai chuan a nasa lo zâwk hle a ni Khawchhak lam pheh chuan a hming chauhvîn an hia A lo thlen hmasak angin Thangnangte a lo puang a rawthing zawng zawng a rah vek a, a thi a, sazu pawh a lo puang ve ngei bawh a, mahse sazuin a seh nisa lutuk lo a ni Hemi kum hi kum danglam tak chu a ni a, ruah a sîr nasa êm êm mai a, lei a hmin khawp a ni ang chu -- lei a min chiam mai a tam hmêl danglam khawpin a awm a, thlawhmate a min a, kawng tam tak a min ping a, chu chu khaw thenkhat tân chuan tâmna pakhat a ni ve thei Hetih lai hian Pu Hêmsâp (C G G Helme) chu Mizoram Bawrhsâp a ni a Sawikât pawhin tangka leh buhfain a tanpui a, mahse Mautâm ang êm chuan tanpui nasat an ngai lo Hemi kum hian Aizâwlah Santên a lêng chiam mai bawh a, mi tam takin an

vei a, damdawı inah pawh an leng lo va, mi pawh an thi nasa hle mai. Kum 1929 hi kum hrehawm tak a ni

(3) Minpui

Kum 1929 hi Mizoramah ram min nasat em em kum a nih avangin, "Minpui kum" tih a ni ta fo mai a Hmasang hian hetanga nasa taka ram min hi a lo awm tawh awm e, mahse eng kumah nge chu Minpui chu a awm hriat a ni lo va, upate pawhin, "Upate pawhin 'Minpui kum' an ti thin" an ti ve mai a Engpawh ni se, a hun a rein hriat phak a ni lo tak na a, minpui chu Mizoramah a awm tawh ngei tih erawh chu hriat a ni Kum 1929 kum hi chuan April thla atangin ruah a sur duh hle a, kum dang aun a sur nasa bik a June thla a lo de a, thla tantir atangin ni 10 zet chu chhin zan zawmin ruah a sur ta mai a, tuite a hian a, Aizawl ruah tui tla zat tehnaah pawh a leng lo va, a tla zat pawh chu a hriat theih loh hial a ni Heti taka ruah a sur zual hun chhin hi June ni 1 atanga ni 12 vel a ni a, ni 9 atanga ni 12 inkar hi a zual bik a ni. Chuti taka ruah a sur nasat avang chuan tui a lo lian ta vak mai a, lui tam berte chuan rin aun a chim sang a, phaitual lam phei chu thlawhhma leh khuate a chim a, mi tam tak an thi a, lo tam tak a chhia a, bungraw tam tak a tichhe bawk a

Tui lian ringawt chuan Mizoramah chuan pawh a khawih nasa em em lo va, ruah a tam avang chuan lei a lo hmin a, a indawl lo va, lei a min ta chiam

mai a, lei min chu chhûnah te, zânah te a thâwm
 hriat tûr a awm ta reng mai a, a ri hum hum reng
 mai a Kawng tam tak a min ping a, Aizâwl leh
 Sairâng inkâr kawng pawh a min ping vek a, eng-
 mah a inpêk theih loh va, Aizâwla Sâp thenkhatte
 pheî chuan chaw an nghei hman nual a ni Mi
 thenkhatte thlawhhma a min chihia a, chhêk in min
 bo tate a awm a Ram hmêl danglam khawpin a
 min a, ram pangpêi tha tak takte kha minin a ti-
 chhia a ni Lei min tan chu June ni 10 atangin a
 ni ber a hun lei fê thlengin a min a ni Khaw-
 thlang lam, Tlawng râl Hmunpui ram a min nasa
 bik a, hmâr chhak lamah Saitual ram a min nasa
 baw a Hêng Min puia tuar nasa zualte hu Sawr-
 kâi pawhin leiman a âwltîr hial a ni A min dân
 pawh hi ni danga ram min a an lohna tak a awm
 a, ram tha lai pawh a min vak tho mai a, tin, ram
 thenkhatte chu a bung rem rum a, a bung thlang
 lam chu a tawh a, a chat lung mai a, chutiang lei
 chat chu hmun tam takah a awm Mizo hriat phâka
 ram minah²chuan a la min nasa bei a ni

H L A

Mizo hi hla sak duh tak leh hla sak thiam tak hnam
 an ni a, hla phuah pawh an chîng êm êin a Tiau
 râla an awm lai atanga hla phuah thiam hmingthang
 tak tak lo chhuak tawh an ni Mizorama an lo
 lah hnuah pawh hla phuah an chîng zêl a ni tih
 kan hre tawh a Mizoramah Vai a lo hian a,

sawrkârin a lo awp nghet a, Pathian thu hriltu Sâpte an lo chhuak a, Pathian thu awi hla an rawn siam ve a Pathian thu awi lo hla pawh an phuah belh zêl a, dân narânin hla phuahu tu tam beite chuan mi thlûk siam sa anga sak tûrin an phuah ber a Dârpâwngi zai kan tihte pawh hi Dârpâwngi phuah vek a ni lo va a tîrah Dârpawngin hla tam tak chu a phuah a, a thlûk a siam bawk a, chumi thlûk anga sak theih hla chu tupawhin phuah leh se - Dârpâwngi zai a ni tho va Chuti chu a nih avângin hlâa hming neitu chu a thlûk a a ni zâwk a ni Tûn tlai khawhnu lama hla phuahu tu hmingthang tak pakhat chu mipa a ni thung a, Awithangpa a ni A hla phuah tum tak chu Khâra nêna an inphuah elna a ni Pathian thu awi a lo nih hnuah pawh Pathian thu awi hla tlêm a phuah leh tho va, mahse a lo danglam êm mai a, thiam a har hlein a sawi a ni

Tin, PUMA /AI hi kum 1908 -ah a lo chhuak leh ve a, he zai thar hi Ratu khuaa mi â pakhat hian hla a sa ve thiam lo va, a sak dân chu tlangvâl hian an zii thîn a, a tîrah chuan fiamthu thawhn anga an hman a ni a mahse an sa tlânglawn a, a darh zau ta zêl a Hemi kum Maich thla hian Zâwngin Lal, Lalzîkan sialin a ai a, mipuin an hlim phah êm êm mai a, haihna thar mak tak a tlang a ni mai a, nula leh tlangvâlthe chu khawlaiah an lâm dual dual mai a, Chumi chu mi dangin an hre ve ta zêl a, lai thenkhatte leh mi awmthei deuhten rana aib an ching a, a lo lâ ta êm êm a ni

Tin, TLÂGLAM /AI an tih hi chu hla chi dang a ni chuang lo va, Pathian tnu awi lo hla kaihek hi a ni ber mai a, Pûma zai pawh hi hla pangngai kaihek bawh a nih avângin Tlânglâm zai chu a ni tho va, Tlânglâm zai uai thirna chi kum 1908 atang chuan a lo zual tan a, kum 1910 vêl chu a zual vânglai tak a ni Mi tin riluah a tui êm êm a, lalte riluah a awm theuh mai bawh si a, tui laia Pathian thu awite zinga harhna ropui thlen lai eng hi a ni a Chuvângin mi thenkhatte chuan, "Setina Thlarau" tui an vua ve reng i ni

KRISTIAN HLA hi a tiah chuan Sâp tawng hlaa mi lehlín a ni ber a Pu Zosâpthaia (Edwin Rowland) te, Pu Zosâphluia (DE Jones) te hian Zo tawngin an han let phawt a Mizo Kristian hmasa-teho hian an letling ve leh hlawm a, Pastor Chhuhkh ma te, Pastor Liaigkhaia te, Pu Thangkima (tuna Chalrâng lai) te Pu Thanga te leh mi dang tam tak an ni a Nihua a lo rei deuh hlek a, Sâp hlaa mi lehlín ni lo — Mizo phuah ve ngita phuah an lo ching thar leh a, hei hi Kristian-ho harhna avânga lo chhuak a ni a Hla phuahute zingah chuan a hmingthang zual ber chu — Pu Patea, (Khawbung khuua mi) a ni A hla phuah tam tak chu Mizo rilu rem tak tak a lo ni hlawm a, tin, himna awm lai leh mi lunglen lai a ni a, a lo lâ ta êm êm hlawm a, a hmingthan phah hle nghe nghe a Tin, Pu Kâmlala te, Pu CZ Huala, (tuna Saitual Headmaster) te hian an phuah bawh a, an hla phuah chu a lâ hle hlawm mai Midang pawhin an phuah ve ta zêl a, hla

phuahtu ringawt chu an tam ta mar a An hla phuah thenkhatte chu a tha hle hlawm a, a thene erawh chu Kristian inhriat dân leh thurin nêna in-rem êm êm lote pawh a awm ta nual a Kristian hla phuah thar tam ber leh a hla thuin a tum ber chu — vân lam ngarhna leh lusûn lam hla leh Krista tlaina (Kros thu) lam phuahna a ni deuh vek tih theih a m

HNAM HLA A tîrah chuan Kristiante chuan Kristian hla chauh lo chu an sa ngai lo va, an hotute pawhin an sak an phal hek lo A chhan pakhat chu, Kristian lo hla chu zu hmuna an sak thîn a nih vek avângin ringtu tân sak a rem lo nun an hria a ni ber a Nikhua a lo rei a, hnam hla — Kristiante tân pawha sak rem ve chi, khawvêl mawina lam leh hnam nun infuhna lam hla phuah an chîng tan a A tîrah chuan Kristian tam takin an ngai thiam lo hle a, Kohhran inkhawmpui pawhin a ngai thiam êm êm lo bawk a, mahse zawî zawî in ngaih dân an lo thiam ta deuh deuh va, hêng hnam hla phuahtute pawh hi an lo tam ta telh telh a, sak tlâk tak taka phuah an awm a, tha mang lo deuh pawh a tam a Chúng phuahtute zingah chuan, Pu L Mâma (tûna Sêrkâwn Middle School Headmaster) te, Ialzova te, Pu Rokûnga te, Pu Vânkhama te, Pu Hrawva (tûna Ajal lai) te hi an m hlawm a Hla tha tak tak, nu fuhntu tha tak takte pawh an phuah ta hlawm a ni Hêng mite zingah hian Pu Rokûnga hian a phuah tam deuh ber nge nge awm e

B A W I

Mizoramah hian “Bawi” hi hmakhawsâng atang tawha awm an ni a. Mi lama “Sal” an tihte nên hian an inang chiah kheh lo a ni thei e. Engpawh ni sela, bawi lo awmna chhan bei chu, mi tupawh mahma nung zo tawh lo tûr te, an inangang lutuk chu lal inah an lût a, lalin a lo chhandam a, a lo enkawl a, “Lal bawi” an lo ni ta thin a ni.

Bawi hi chi hnih an awm a — pakhat chu retheih lutuk avanga lal ina awm an ni a. Anna hmin ci tûr an nei tawh lo va, chhôngte enkawitu tha nei si lote an ni ber a. Lal ina an luh mai loh chuan an nung zo dâwn lo tih an inhnatin, tlâwm leh zah dâwn zo lovin lal inah an lût a, chu chu Mizo jawng danglamah chuan, ‘Lal sûtpei vuan’ emaw, “Lal sûtpei pawm” emaw an ti bawh thin a. Tin bawi chi dang leh chu — retheih vâng ni lovin, mun mi pawh emaw a khawih a, a nih loh leh hmêlma ropui tak a nei a. amaha a awm mai chuan a hmêlma khân a that mai dâwn a, a nung chuang dâwna a hriat loh avângin lal mah a lût chawt mai a, lal chuan a lo hum a, mi tupawhin thah lo tum ta ni se, lal ina a awm tawh chuan a that ngam dâwn lo va, chuti a nih avâng chuan tlâwm leh zah dâwn zo lovin thih a chuan tun lal inah in awm a, bawi an lo ni ta thin a, chutiang chu, ‘Chem sen bawi’ an ti bik a ni. Mi neitung tak pawh a ni thei e, hmêlma laka him nana lal ina awm tihni a ni.

Chutiang mite chu lal bawı an lo nı a, lal vânlung-ah an awm a, nupui pasal an neihsak a, an in dang a, mahse lal bawı an la nı reng a, an thlahte thlengin bawı an nı ta zêl a nı. Lalin an nunna a chhanhım avângın bawı chhûng leh bawı thlah tawh phawt mai chuan bawı an nih entîr nân lal hnênah khân vawk an talh apiangın a ke pakhat an pe zêl tûr a nı a, chu chu, "Pakaisa" an tı a, a hmıng awm-zia hı — lal chu pa berah an nei ta a, paa a vawn ber a nih tâk avânga an sa pêk a nı

BAWI BAN THU Mizoramah chuan bawı chu an lo tam ta mai a. Tuifiniyat râl ațangın Zosâpte an lo chhuak a, Pathian thu an han hril a, Pathian thu awı pawh an lo awm ta nual mai a, chûng Zosâpte zîngah chuan Doctor pakhat Frezara (a Sâp hmıng chu, Dr Peter Frasers) a lo chhuak a, mite khawngaih thei mı tak a nı a, Mizo tam tak lehkha zir tûrın a châwm a, tlangvâl thenkhatte chu Pathian thu hril tûrın a tîr chhuak bawk a, Mizoram pêl pêl pawhın an kal âwm e. Amah hı Krista lo kal lehna ring hna. mı a nı nghe nghe a. He Zosâp hian Mizoramah bawı an awm tih a hriat hian a vei êm êm mai a. Chutih laia Zoram Bawrh-sâp chu Kâwlsâp (H W G Cole) a nı a, "Engah nge British sawrkâr awpna hnuaiah bawı leh sal an awm tûr a nı lo tih a nı sı a, Mizoramah bawı an la awm fo ?" tın a zâwt a. Bawrh-sâp chuan, "Mizorama bawı hı ram danga sal ang an nı ve lo va, rethei châwm len mai an nı e," tın a chhang a. Zosâp chuan, "Pakaisa an pêk avâng hian bawı

an ni Chiang a ni, a bo tûr a ni," i ti tlai, in ngaihdân a mang ta lo hle a, an inkhing ta a. A tîrah chuan Mizoram Zosap lo chhuak hmasate pawhm Bawrsâp tih dân hi an tawmpui zâwk a Kum 1910 thlasik lain Khasi ram Mawphlang-ah Zosâpho inkhâwmna a awm a, chutah chuan chu thuah chuan Bawrsâp nên an inkhing ta a, Bawrsâp thu chu a dingchang ta zawk a. Pu Fozata chuan Pu Sâptlangvâla leh Pu Dâla a huiat a ni a Thiam chang lo zawk a nih tâk avangin Hiczhachu Mizorama haw thei lo tûrin an titlu ta a. Mahse a lung a la iwi tâwk lo va, Assam ram Governor hnênah a sawi leh ve ta a, thiam a chang ta zâwk a. "Mizoramah bawî a bâng tûr a ni, bawî tupawhm a duh phawt chuan lai hnênah Rs 40/ in a in tlan thei ang," tih thu a lo chhuak ta a. Chu chu an lo huiat chuan an lâwm ên êm hlawm a, Pu Thanga chu chutih lai chuan Shillong High School a lehkhâ a zi lai a ni a chu thu a lo huiat veleh chuan a ilruah hla a lo chhuak thuai a, iei lo tê mai chhûngin— "Aw Lalpa, chungnungbei kan fak hle a che tih hi a lo phuah ta a ni. Mizoramah chuan bawî tam tak mai chu an lo chhuak ta a, tam tak erawh chu lalte nêna in chhûng khata awm ieng chu an duh zâwk avângin an chhuak chuang lo. Hemi thubuai avâng hian Mizoram Bawrsap leh Zosâp Doctor chu Mizorama awm lo ve ve tawh tûrin a ti ta a ni."

HRISÊNA LAM THU

Kristian sakhua a lo luh hma chuan Mizo-ho chu inthawi mi an ni tih kan hre tawh a. Mun natna lo nei sela emaw, hri hial pawh lo lêng sela, kan awm dân leh kan khawsakna azir leh lum leh vâwt atanga chung natnate chu lo kal a nih rinna rêng an nei lo va, “Chan tâwka khaw rêl”-ah an ngai mai thîn a. A tihdamna an ngaihtuah dân ber chu, a tinatu nia an rin— “Ramhuai” lakah, a tlawn lungawi nân ramn an inthawi thîn a ni. Kumpinu sawrkâi (British) a lo lian a a han awp ta a, Zo-sâpten Pathian thu an han sawi a. Natnate chu ramhuai avâng a ni lo va, khawvêlah huan min tinatu hrik, boruakakte huan a awm a, natna kan lo neih tawh chuan, a tihdam nân “Damdawi” ei tûr a ni, tihte an han sawi a. Mahse damdawi maia inthadam theih min an ring hauh lo. Damdawi chu Sapho min dawina ni main an ring a. Mizo hi “Daw ring mi an ni a, chuvâng chuan Sapho dawî nun an ring a, a hmingah pawh, ‘Damdawi’ tih hi a lo ni a.

Tûn hma lam chuan Mizo hi hnam hrisêl an nih tûr angin an lo hrisêl tâwk lo va, an khawsak dân a zir loh vâng leh inenkawi an tham tâwk loh avâng a ni ber mai a. Nausên piang himte hi an thi hnem êm êm mai thîn a. Fa tîr tihdam chu thiang lo ang deuhthawah an ngai a ni. Mi tam beite chuan an fa hmasa bei chu an tidam ngai lo. Nun fa sâwni lai pawh hring sela, mi tam ber

chuan panga pawh an tidam ngai lo tih mai tur a ni Sawrkâr leh Mission-in hrisêlna dan an han zirtir a, damdawite an han sem a, a ti takah chuan damdaw chu athlawn ringawt pawhin ei duh an awm mang lo va, mahse hmang an lo hie ve tial tial a hrisêlna dâna nunte an lo thiam ve telh telh a, damdaw ngainat nachâng an lo hie ve ta deuh deuh va, mihringpawh an lo pung ve ta deuh deuh a ni Kum 10 dana mihring pun sâwtzia chu sawikar chhiarpur atingin a hriat theih a, heting hi a ni

Kum 1911	Kum 1921	Kum 1931	Kum 1941
Mihring 91,204	98,406	1 24 404	1, 2,786
Punna	7,202	25,998	28,382

Kum 30 chhûngin kum tin ni 2053 dâwn laun in pung a, kum hmasa kum 10 chhûng aun a dawtah mi 18 796 ngawtin an pung a Tin, kum 1921 leh kum 1931 inkâi kum 10 chhûng aun kum 1931 leh 1941 inkâr kum 10 chhûng hian mi 2384 laun in pung tam ta zâwk a ni

(1) Damdaw in

Mi hrisêl lote an lo awm a, an intildam nân sawikâr leh Mission-in damdaw in an lo siam a Chung damdaw inte chu a tirah ngainat nachâng an hre lo va, mahse nikhua a lo rei a, finna leh hmangchâng hriatna a lo pung deuh deuh ta i Tûnah chuan englai pawhin damdaw ina leng lo khawp a hmangtute an lo awm ta a, chu chu dam lo an tam tak vâng a ni lo va, hman nachâng an lo hriat tîk vîng a ni zâwk

(a) **SAWRKAR DAMDAWI IN** Sawrkâr in Mizoram damdawî in an dahnate chu hêngte hî an nî hlawn a, chhîm leh hmâra khawpuia an damdawî inte chu damdawî in lian zâwk— “Civil Hospital” an tîh ang hî a nî a, thingtlânga damdawî inte erawh hî chu damdawî semna in tê zâwk— “Dispensary” an tîh ang hî a nî a Hêngte hî a awmna hmunte chu an nî hlawn —Aizâwl, Lunglei, Rêngtê (Kolasib), Sai-râng, Champhai, Hmar Vanlaiphai, Sialsûk Tiabang leh Tuipâng khuate hî an nî

(b) **MISSION DAMDAWI IN** Mission hian thlarau chhandamna hna chauh an thawk lo va, taksa damna leh hrisêlna hna pawh an thawk bawk a nî Lal Isuan khawvêl a fan laia a tîh dân kha an entawn leh an tum bei pawh a nî ve thîna, thlarau lama chhandam an nih theih nân Pathian thu an hril thîna ngei a, chumî pah chuan an taksa nate leh dam lo tînrêng a tîdam thîna ang khân Mizoramah pawh hian taksa damna tûm damdawî in an siam ve bawk a nî

DURILANG khuahh damdawî in tha tak an siam a, Sâp ram damdawî in ang maia tha leh enkawl ngun a nî a, hei hî Welsh Presbyterian Mission dîn chhuah a nî a Tûnah chuan Mizoram hmâr chan Kohhran Synod chuan a lo nei ta a, Sâp ram chuan damdawitein an la tanpui teng bawk a nî

SIRKAWN hmunah chuan The London Baptist Mission chuan damdawî in an siam bawk a, mî tam

takin an tangkaipui êm êm bawt a ni Heng dam-dawı inte hi Mission dinchhuahte in ni a kin tam leh kan hnam hmasâwnn leh chunglunni leh kan hrisêlna lam thua hian Kohhian lam piwhin tha an thawh ve hle tih hetah hin a hnat theih a ni

LEHKHA THIAMNA LAM

Mizoram lehkha zuna lam bul tantute chu Zosapte an ni ber a Khawı hmunah pawh Pathin thu hritu Mission-te hian Chanchin Thi thu chauh puang lovin, taksa hrisêlna lam te in thawhna tam mite lo thiam leh, hma an sâwn theih nan sikulte hi an siam châwk thîn rêng a ni Mizorama Chinchin Tha iawn puang a sikulte rawn din chhuaktute chu Welsh Presbyterian Mission leh London Baptist Mission an ni ber a Mizoram hmar him bial zawng hi Welsh Presbyterian Mission-in an vawng a chhim lam bial zawng hi London Baptist Mission-in an vawng a ni

A tîr berah chuan Pu Buanga (J H Lorrain) leh Sâp upa (F W Savidge) chuan kum 1895 vêlah khân Mizo A A W B hi an han siam chhuak phawt mai a, chumia an siam chu tûna kan hman nêh hi chuan a inang vek lo va, a tâwp berah 'Ch' a awm a Mizo mi thenkhat tlêm têin an zia, Pu Khamliana (Lunglêng lal) chu lehkha thiam hmasa ber a ni âwm e Tin, Pu Zosâphluia (D E Jones) a lo chhuak a, amah tanpuitu tûrin Khasi pakhat a han

hruzi a, chu chu Raibahajura a ni a, chu chuan naupang lehkhate a zirtîr a, Hlîmen khuaah kum 1899-ah thla hnîh vêl lek sikul a va hawng a, chu chu thingtlâng sikul hmasa ber a ni

Kum 1900-ah enchainna ang lekin Chhingchhîp khuaah thla tlênte chhông sikul an hawng leh a Kum 1901-ah thingtlâng khua pathumah thlasik chhông chauh sikul an hawng leh a, chutah chuan Phûlpui khuaah zirtîrtu atân Pu Chawnga a kal a, Khawrihnîm khuaah zirtîrtu atân Pu Thanga a kal a, Chhingchhîp khuaah zirtîrtu atân Pu Tâwka a kal a ni Tin, kum 1903-ah Khandarh khuaah sikul nghet deuh an din tan a, an zirtîrtu chu Hrânga a ni Tin, an siam pung zêl a, an awmna khuate apiangin a tirah chuan an zirtîrtute kha an chawm zêl a Aizâwl leh Lunglei-ah chuan Zosâpte khân thehtâwpin sikul an ngaihsak a, an zirtîr a, a zî duhte an chawm a, an bei nasa êm êm a ni Leh-khabute an siam a, sikul zir tûr bute an buatsaih zêl a Hmâr lamah chuan Pu Zosâpthara leh Pu Zosâphlûa chuan sikul lamah tha an thawh nasa êm êm a, sikula zir tûr bu tam tak pawh an siam chhuak a ni

Chutia Mission Sâpten sikul an han tan chu sawr-kârin a ensan mai lo va, tangka tein a tanpui ta a Zosâpthara kha sawikâr hriatpua sikul hotu ber, Honorary Inspector of Schools hmasa ber a lo ni ta a, Kum 1903-ah khân Lower Primary School a lo awm ta a Pu Zosâphlûan sikul hotu nihna chu

a chang leh a, a hun chhûngin kum 1909-ah khan Middle English School a lo awm leh ta a Aizawl lam leh Lunglei lam chu bial hnih a lo ni ta a, chhim lama an Zosâp pakhat chu sikul Sâp (Honorary Inspector of Schools) a ni ti zêl a hmâr lamah Zosâp pakhat chu sikul Sâp a ni ve zêl bawka Chutichuan hlawh pawh nei lova tlâwmngaihna sikul hotu hna-- Honorary Inspector of Schools hnuaiah chuan kum 1952 bul lam thleng hian Mizoram sikul chu a awm ta a ni

Thingtlâng khuaah chuan Primary School a lo awm tam ta zêl a a ram chhûng mihring rilru duhzâwng tak a lo ni a Zirtirtu in chu akhuain an sak sak a, an enkawl bawka A hlawh chu sawikâr leh Mission-in an pe a Zirtirtu chu kohhian lama hruaitu tha tak vek an nih avangin Pathian ram tizantû ber pakhat an lo ni ta a Lehkha thiam pawh an lo pung sâwt hle a, hetiang hi a ni

Kum 1911 Kum 1921 Kum 1931 Kum 1941

Lehkha

thiam 3,635 6,183 13,320 29,765

Tûnah tak phei hi chuan India ramah hian mahni tawnga lehkha chhiar leh ziak thei tam thua chuan, Mizo hi thiam tan, bei pawl an lo ni ta

Mizo zingah Matric pass hmasa bei chu Pu Lêta a ni a, kum 1910-ah a pass a ni Tin, Mizo zingah B.A examnaa tling hmasa ber chu, Pu Hrawva leh

Pu Lianhnûna an ni a, kum 1924-ah khân an tling a ni Tûnah chuan lehkha thiam tam tak an ni tawh a, hna 10pui tak takte pawh an thawk ta hlawn a, Assam Rorêlnaah te, India Parliament Rorêlnaah te lam pawh Mizo hi an lang ve phâk ta a Hêng-te hi a chhan chu — Mizolama thawktu hmasaten hna an thawh nasat êm vâng a ni

MIDDLE SCHOOL hi a tîah chuan Aizâwl-ah leh Lunglei-ah chauh a awm a, chumi hmunah chuan Hmeichhe Middle School pawh a awm ve ve a Kum 1944-ah Sialsûk khuaah Pu Pasena'n Middle School a va hawng a, chu chu Thingtlâng Middle School awm hmasa bei a ni a, Welsh Mission ta a ni Kum 1945-ah chuan thingtlâng khaw pahnihah Middle School, Pu Jona (D E Jones, B A , B D) Honorary Inspector of Schools chuan a siam leh a, Bûkpui khuaah chuan Pu Sâwmaithanga, Sikul kantu chuan a va din a, Sialhâwk khuaah chuan Pu V L Siana, Sikul kantu chuan a din bawh Hêng thingtlânga Middle School hmasa pathumte hi kum 1945 April thlaah sawikâin a la ta a, sawrkâin Middle School a neihna hmasa bei a ni Tûnah chuan Mizoram pum puiah chuan Middle School tam tak a awm ta a, Private Middle School tam tak a awm bawh a, a thente pheî chu sawrkat tanpuina hmute an ni

HIGH SCHOOL Mizo zirlaite hi Shillong-ah leh Hingchâr-ah High School zawmin an kal ber a, zir-tu pawh an tam tham ve ta hle a Mahni ram ngeia sikul neih a thatzia hriain High School din nân

thawhlâwm an khawn ta chiam mai a Aizawl-ah kum 1944 khân an hawng tan a, ãun ' Mizo High School' hi a ni a, vântlâng thawhlawma ding a ni a, Zosâpten hlawh lovin theihtâwpin an tanpuir bawka, Pu Jona (D E Jones) chu a din chhuaktu a ni a Pu Lloyd-a (J M Lloyd B A , B D) chu Headmaster hmasa bei a ni Kum 1949 khân sawrkârin a lo la ta a, Pu Sângliana B A (Hons) chu Headmaster a lo ni a, Mizo zînga sawikâi High School-a Headmaster hna thawk hmasa bei a ni

Tin, Lunglei lamah vântlâng thawhlawmin kum 1948 khân High School an din ve leh a a hnangah chuan, "Lungleh High School ' an ti a, Pu Lalchungnunga B A , B T chu Headmaster hmasa bei a ni a, kum 1950 atangin sawrkâr ãanpuir sikul (Govt Aided) a lo ni ta a Tin, Champhai khuaah kum 1950 khân High School an lo din leh a, hei hi chu Champhai inhhâl thei khua zawng thahnemngaihna avângi din a ni a, a hmingah, "Gandhi Memorial High School" an vuah a, sawrkârin a ãanpuir nghâl a, khiw tam tak leh mi tam tak atangin tanpuina an hmu bawka ni

Zirna lam thua Chhim leh Hmar inzawmna

Mizoram hi sawikâi lamah leh Mission lamah pawh bial hnih a nih avângin chhim lam leh hmâr lamah sikul hotu - (Honorary Inspector of Schools) an awm ve ve a, sikul zir dân te, zir lai bute leh inhiu dân thenkhat khatte a danglam nual a Mizoram hi

tawng hmun khat vek hmang, ram khat bawk sí leh inpēm tawn fo thìn an nih avângin zai khata luan hi tha dāwnin an hria a, phai lama sikul hotute leh Mizoram awptu pawhin thain a ring bawk a Chuvangin August ni 10 12, 1950 kum khân Lunglei (Sêrkâwn) hmuna'chhim leh hmâr sikul hotute, inzawm khawmna thu ngaihtuahin inâwn khâwmna an nei a. Hei hi thiamna lam thua inzawm khâwmna ngaihtuahna hmasa ber a ni a. Chûngah chuan, hmâr lam sikul Sâp Pu Jona (Rev D E Jones B A, B D) leh chhim lam sikul Sâp Zochhâwni Pa (Rev H W Carter B Sc) te chu hotu berte an ni a. Sawr-kâr School Inspector-te, Mission School Inspector-te leh chhim lam leh hmâr lama sikul hotu pawimawh deuh deuh te an tel hlawni.

Lungual taka an thu tihtlûk tlângpuite chu—Mizoram chhim lam leh hmâr lam hi, Primary Schools leh Middle Schools lamte hi zai khatin lo luang tawh ila, zir lai bute, zirtû dân te, examna zawhna zawng zawng pawh thuhmun chhân vek ni tawh sela. Tin, zir lai bu kan tlâkchham deuh deuh te pawh hi siam ni sela, tin an rêl a.

Chuta a danglam zual deuh te chu—Chhim lamah Primary sikulah hian Sâptawng an zir lo va, hmâr lamah an zir si a, tûn atang chuan zin ni ve ve tawh sela.

Tin, Middle School-te hi chhim lama mi chu Middle Vernacular Schools vuah a ni a, hmâr lama mi chu—Middle Anglo-Vernacular Schools vuah a ni a, an

zir dân pawh a dang deuh va, tûn achinah chuan hming pakhat vuahin, "Middle School" vuah ni tawh sela. Zulaite pawh thuhmun ni tawh sela, an ti tlâng a Tin, Vai jawng pawh anmahni A W B ngeia (an hawrawp hmang ngeia) zi tan ni bawh sela Tin, Music-ah hian Tonic Solfa mai zir lovin Staff Notation pawh zir tel ni sela, an ti a ni Hle an thu ngaihtuahte hi kum 1952 atanga hmin tan a ni nghâl a

Tin, chhim leh hmâra sikul hotu hian awm thin kha khai khâwm a lo ni leh ta a. Kum 1952 atang hian sawrkâin Mizoram jawng zawnga sikul hotu atân "Deputy Inspector of Schools" a lo dah ta a, Pu Lalchungnunga B A, B T chu Deputy Inspector of Schools hmasa ber a lo ni ta

Sikul lam thua hian Mizo hian hma an sâwn nasa êm êm mai a, lehkha zir ngainatna an nei nasa hle tih hriatna chu-- Sawikâr leh Mission-in sikul an dah theih lohna khuaah pawh mahni khua-na ngaihtuahin, zutirtute hlawhte an pe a, sikul an siam hrâm hrâm a. Middle School pawh mahni khaw ngaihtuahin an siam ta nual hlawm a, High School chenin an lo din chhuak tan ta zêl a ni. Kum 1952 hian chhim lam sikul jawng chu sawikâr tanpui sikul a ni deuh vek a, hmâr lam sikul chu 100 dân lai sawikâr tanpui sikul a ni a, 100 lai bawh chu Mizoram kohhran Synod sikul a ni Tin, Roman Catholic kohhran te, The Salvation Army te, Seventh Day Adventist pâwl te hian sikul tlêm chu an nei theuh a ni

KOHRAN LAM THU

Mizoramah hian Pathian thu hriltute lo kal hmichuan ramhuai hlau reng ienga awm an ni a. Tlang ah te, luah te, tuah te ramhuai awm an ring a an nat apiang main chung ramhuai tihnat ni chuan an inring mai a, chutih lai Mizo khawvêl chu hlah-nam a khat a ni. Mizo zingah hian mi mak tak pakhat, thil lo thleng tui hihl lâwktu hi a awm a, a hming chu Dâphawka a ni a, chhim lum mi a ni a, hetiang hian thu a sawi lâwk a. "Nakinah chuan tuifinriat râl atangin Mingo an lo kal ang a thu an rawn sawi ang a, chu chu thu tha a ni a Chuvâigin ka fate zawng zawng chuan an thu lo awi vek ang che u," a lo ti lâwk a. Upaho, a thu hre phâkte chuan an ngais ing ên ên mai a. Mizo rem punah a thu hi a thang a. Vai an lo hian a, an rual deuhtho chuan Mingo, Pathian thu hriltute chu an lo kal ta na a. Tûn tlai khaw hnu lamah pheh chuan Mission pâwl dang dang pawh an lo chhuak leh ta zêl a, an chanchin tlangpui deuh deuhthe chu —

(1) The London Baptist Mission

Mizorâma Chanchin Tha iawn sawi hmasatu beite chu Pu Buanga (J H Lorrain) leh Sâpapa (F W Savidge) an ni a. A tîr takah chuan Chittagong rem lam atanga chhim lama lo luh tum an ni âwm a, mahse remchâng an hmu thei ta lo va, Silchâi lamah, binâi lam atangin an lo lût ta a. January

ni 11, kum 1894 khân Aijal an lut a Thungpui huan tlâng, tûna Mizo High School awmnath huan puan in an kaih a, Mizo tawng an zui nghal a. **Mizo A W B** te an siam nghal a. Kum 3 an awm chhûngin Thu inchhâng bu te, Hla bu te Mizo tawng Dictionary bu te an siam a. Pathian lehkhabu pathum, Chanchin Tha Ioke ziak te, Jolona ziak te leh Tihkohte thiltih bute hi an letling hman a, an thawk chak êm êm a ni. Anmahni huan takah chuan Sâp lama mi hausa tik pul hut Arthington-a an tih chuan a sum leh pari Chanchin Tha puang tûna a han tihhte an ni a, chuvângin “Arthington Mission” an tih a. Kum 3 an awm hnuah chuan Abor lam lamah an va kal leh a kum 1903-ah in lo kû leh a, Mizoram chhim lamah an awm ta a, Sêrkâwn chu an hmunpui bei a lo ni ta a. In thleng hian chhim lam bial ziwng ziwng chu The London Baptist Mission chan a ta ni.

Sêrkâwnah chuan Middle School te an siam a, Tihkoh zirna te an siam bawk a. Zosâp hmasate chuan hna an thawk nasa êm êm mai a. Pu Buanga chu Pathian lehkhabu lehlin lamah a inpe a, Mizo tawng a thiam tha êm êm bawk a, Mizo kohhianin kumkhuaa a theihngihl loh tûi chuan ni. A hun chhûngin Thuthlung thar a letling zo vek a, Thuthlang hlui lamah pawh Genesis te, Sâmbute leh Israh bute a letling hman a. Sâpupa chuan Mizo tawng zirna Dictionary bute leh sikul zirai bute a siam a, sikul lam a enkawl bawk a. Anmahni zinga Pastor hmisa bei chu Pastor Chhateira a ni a, kum 1914 ah

nemngheh a ni Kristiana Vên ram kawng zawh bu hi ama lehlín a ni a, chu lo pawh lehkhahu tangkai tak tak a ziak a tirhkoh hna zihote a zirtir thin bawh a Tin Pastor Chalhian hi chhim lam Zosâpte kaiza vêngtu ber a ni a, Mission leh kohhian tana hna thawkin ni tin chawh lai nei lovin a thawk reng a, lehkhahu tam tak a ziak bawh a He mite pahnh hian England lam an tlawh a, kum 1907-ah khan London khawpuah an kal a ni Mizo, sap ran a zin hn asate an ni

Hmâi lam kohhranho nên hian pawl dang ni mah se, an inlâwm tawn thiam êm êm mai a, engkim an tiho ve, thil engkimah an thewhhona hian Mizoram kohhran a siam tha êm êm a ni Anmahni kohhian dan tak a ni lo na a, hmar lam kohhian tih dan angin Presbytery Inkhawmpuah pawh palai an in-tu tawn thin

Lunglei bial lama Baptisma chang hmasa beite chuan kum 1902-ah khan an chang a, Sehlun khuaah--Thankunga te, Tlâwm te, Lêngkaia leh Parima te an ni Tirhkoh hmasa beite chu kum 1904-ah hân an tî chhuak a, Parima te, Thankungi te, Lêngkaia te leh Zathanga te an ni a Ringtu hmasate chuan harsatna tam tak an tâwk a, mite entlenna te, late tihduhdahna te leh Pathian thi sawi tûra a sôr a sa hnuaia hlawh pawh nei lova harsa taka an thawh-nate chuan jah nasa tak a chhuah a, tûnah chuan khaw tin leh tlâng tinah ringtute an lo tam ta êm êm a ni.

(2) The Welsh Presbyterian Mission

Mizo leh Vai inkah lai khân Rev William Williams chuan Mizorama lo kal a tum a mahse indo lai a ni a, sawikârin kal an phal lo va, chuvângin Chângsil (Tlawng dâwr) atangin a kii leh ta a Pu Zosâphluia (Rev D E Jones) chu Mizorama Pathian thu hrii tûrin a rawn inpe a Kum 1897 August thla ni 31 khân Aizâwl a lo thleng a Pu Buenga leh Sâp upa te kha a rawn hiawn phawt a Amih puitu tûrin Khasi mi pakhat Raibahajura chu a lo tel bawk a Pu Buenga te thian dûn chu Abot tam lima an kal tâk avanin Pu Zosâphluia chu Aizawl lam luah-tu a lo ni ta a Kum 1898 December ni 31-ah chuan Zosâp dang Zosaphara (Rev Edwin Rowlands) chu Aizawl a lo thleng ve leh a Mizo naupangte leh-kha an zirtî a, Pathian thu an sawi a an vak an vâk thîn a Mizo-ho chuan an hmu-sit hle mai a “Sâp vâkva” an ti mai thîn a Pathian thu sawia an zin vâlte chuan a chang phei chu in puakphui an hmu zo lo va, anmahnitein an thûl in inphuih chawp thîn a ni Tûn Mission khawlin chhak tângih hian kum 1899 khân di min silul in han sa phawt a, Raibahajura khan a zirtî bei a Pu Hlun te thian dûn chu Pathian thu sawin an zin an zin a Ringtu hmasa berte chu Khûma leh Khâra an ni a, kum 1899 June ni 25 khân Baptisma an chang a Anmahni hi mi phutkhat deuh an ni a, miten an hmu-sit êm êm a, mahse an theihtâwpin Pathian thu hriin an zin an zin ve a Tin, Zosâp châwmhote pawh chuan thu hrii zin chhuah châng an nei a,

an hnathawh chu Pathianin mal a sâwm a, zawl zawm an lo pung ta zêl a A tîr takah zawng Mizo-ho hian Pathian thu an duh lo hle a Ringtu nih haisatna thenkhatte chu — Mizovin kan duh bei Zû 'h in loh tûi a ni a, inngaih loh tûi a ni bawh a Chanchin Tha hi Pathian thu tak tak a nih inhlelhna nêh, mi hmuhsit leh entleuna nêh, hote taina leh hremna a lo awm bawh si a, ringtu nih chu harsa tak a ni Kum 1905-ah chuan chhim leh hmâia ringtute 90 vêl chauh an la ni Khûma kha ringtu inawm tak a lo ni a, Pathian thu hrilin a zin a zin thîh a “Thuhrii âthhlâk hmanga a ringtute chhandam chu Pathianin tha a ti hle si a,” tih angih, mi tlawm takte atangin Pathian thu a lo zau zêl a Mizo kristian hmasa bei a nih avângin a huiat rengna pawh Aizâwl Mission vêng buak In kawtah Mizo Kohhranin an siam a ni

Mizorama Kohhran Harhna lo thlen thu

Khasi ramah khuan Harhna a thleng a Chutih lai kum 1906 chuan Mairang khuaah inkhâwmpui ropui tak a awm dâwn a, chuta tel ve tûr chuan Mizo sâwm, Aizâwl lam mi — Chawnga, Thanga, Khûma, Pâwngi, Thangkûngi, Vâchhûnga leh Simiboni leh Lunglei lam mi — Thankûnga, Parima leh Zathanga te chu Zosâpthara hovin an kal ve ta a An lo haw chu Châtlâng bul mêl 2-ah chuan an tawngtai a Harhna thar an lo nei ta phut mai a, an hlim ta êm êni mai a Chu chu Harhna lo thlen tantirhna-ah chhiar theih a ni ang Aizâwlah an hlim a,

ringtute a tipung nasa êm êm mai Thingtlungah a kal zêl a, hei hi ringtute lo tam tanna hnâr a lo ni a. Harhna hi vawi khât chauh a lo thleng a ni lo va, hun hiang hiaugh, ze hiang hiang neim a lo thleng a ni

HARHNA 1—NA chu kum 1906-a ni hi a ni a. Kristante chu an hlim êm êm mai a, an lam a, an tap a. He Harhna hian a him chhuah bei chu. Sual hiatna leh Simna a ni bei. Mi tum ni sualnin an inhia a an tap a an piang thu a ni. Mi tum talin Kristian nih an tawn deh a, tei lo tei th chuan Kristian 3000 dawn lai an lo ni a.

HARHNA 2—NA chu kum 1913 ah nasa takin a lo thleng leh a. He harhna hi Champhu him atanga lo chhuak a ni. Rang talin Zotam pum a deng chhuak a, Aizawl Mission Vêng Biak in hi th kum tak a ni a, Harhna nên an luah a ni. Kristante chuan zar an khani lo va an lâm a zankhuah khuah in fakni hla en sa a. He Harhnain a him chhuah bei chu, "Isua lo kal lehna mite hiatlu a ni bei. Mi tam takin Pa lian thu an pin phah baw."

HARHNA 3—NA chu kum 1918-th a lo thleng leh a. Nisapui khua atanga lo chhuak a ni. Henti tuma Harhna hian Biak Ina khuang lman a tawn hring chhuak a. He hlimnaah hian mite an khui a, an lâm a, an hlim êm êm mai. He Harhnain a hiatlu bei chu, "Isua hmangaihna Kros" thu a ni bei. Mi tam tak Kristianah a siam a chhimi bul lam pawh an pung nasa êm êm a ni.

HARHNA 4—NA chu kum 1930-ah 'a lo thleng leh a Hei hi khawchhak lam atanga lo intan a ni a. An lâmba, zai an ning lo va, khûr kher lo pawha lâmba ching ta a. Hla mai ni lovin Pathian thu lamah pawh hriatna zau leh thûk an neih phah êm êm a. Hemi tum hian -- "Pathian pâwlna leh Thlarau thil-pêk" lam a uaitî bik a ni. Harhna chu han leh deuh thin tak mah se, englai mahin ram pum 'thu ngaihuah chuan a kiang tak tak ngai lo tih tûr a ni ta.

Kristian Tihduhdahna

Pathian thu lo awi hmasate chu chhûngte tihduhdahna leh then leh rual zînga hmuhsita tihduhdahna mai chu an tuar a ni ta lo va, Lal leh upateno tihduhdahna pawh an lo tuar ta hial mai a. Chhûng khat zîngah pawh inhauna te invuakna te, invelhna te chu a tan iêng iêng mai a, chuti chung chuan Kristian hmasate chuan haisatna tam tak an tâwk chungin huai tak leh khauh takin, hlim takin an tuai zêl a ni.

Lal leh upaho tihduhdahna lo awmna chhan chu, pakhatat chuan — Kristian sakhua hi thlarau chhan-damma lam thuah an ngai lo va, Sâpho sakhuaah an ngai a, Sâp saphun ni tûrah an ngaih avângin an hua a ni. Chu lovah chuan lal leh upate chu nilêng lênga zu in mi an ni si a, Kristiante chuan zu in loh tûr a lo ni a, an khuah zu in lo an lo tam chuan an zu ei thin ang kha a awm dawn lo

va, chu chu an lungkham êm êm baw' a ni. Kum 1906 khân favâng lamah chuan 'Hailna a zui hne a, chutih laia Kristian tinnna ber khaw chu Khan dâh khua a ni a, in 400 lai an ni tâng a. Kristiante chu an hlim a, an lâm , an zat an zat mu a, an lai chuan a hua a, a vua a, a âm dath , khaw chhông atâng tem a hnawt chhuak a. Khaw dang dangah pawh tihduhdahna a awm ta zel a. Pu Vânpunga (Khandah khaw lul) chuan a mite a chah khawm a. Kristiante chu a vun a phuu a, an inte a thiahsak a, an rethet êm êm mai. Thichuan Kristian khaw tina mi tih theihle chuan tihduhdahna leh lai leh upate kut chu an tuu tihlaw a. Zân khaw chhiat thim êm êm zântê hian khua ata an hnawt chhuak a, mikhtal an va nih chângte hian an thleng duh lo va an rethet em em a mahse thihna khawp êma tuu chu an awm lo. Ram awptu sawrkâr chu Kristian sakhaw betute in ni a, an chhan a, lalte pawhin an duh angin an tihduhdah ngam ta bik lo va. Kristiante hi eng pawh ni se tihduhdah theih chu an ni a, mahse tihbo theih chu an ni lo tih chu a lang hle a ni.

Mizoram Kohhran Jubili

Kum 1944 chu Mizorama Chanchin Iha a lo thlen-na kum 50 champhaphâk a lo ni a. Mizoram Kohhran hmun tina mite chuan treihtâwpa hlim taka lawm an rawt ta a. Chhim lam leh hmâi lam Kohhranten a rualin he Jubili hi an lawm a, an thapun ber chu -- "Zoram tluanah Kista lo lai rawh se,"

tih hi a ni. Hmâr lam Kohhran chuan in tînin chêng khat tal thawh an intiam a, chu an thawhlâwm tîng khâwm hmun thuma thena hmun khat chu mahni tualchhûng Kohhranten an hmang a Khaw tin Kohhran chuan inkhâwmna ropui tak an siam theuh va, ruai an theh a, khaw tam berah chuan sia an talh a, intihhmna leh lénkhâwmna an siam a Zânah chuan lemchan, Pu Samuela siam, Hmânlai Mizorani awm dân leh Chanchin Tha avânga a lo danglam nasat tâkzia an chhuah a Mipui an hlini êm êm mai a, khaw tam takah chuan khawlaiah zain kavng an zawh a, hla an sa a, an hlini êm êm mai a Aizâwl khawpuiah pawh vêng tin mai, an Biak In atângin an lo chhuak a, khawlai an fang a, "Aw Pathian, nangman Chanchin Tha min pe, Lâwmthu kan hrilh che azârah," tih hla an sa a, a tar a zûrin an lam suau suau mai a, a hlini thlâk êm êm a ni. Kohhran tin tena an thawhlâwm, hmunpui lama an theh khâwm Rs 1,299/- lai chu Mizoram pawn lama Pathian thu hrilhna atân hman tûrin an dah ta a ni

Kum 1944 February thlaa Mizo Kohhran hmâr lam Assembly chu Jubili Assembly a ni a, Khasi rama Pastor 2 leh Syhlet khuah Kristian Vai pakhat chuan a rawn lawmpui a, Tin Jubili lai tak chuan Assam Synod Inkhâwmpuia an hotu ber — Moderator chuan Assam lam Kohhran ho aawhin a han lawmpui hawkn ni Kum 50 Pathian thu hrilh a lo nih takah hian Mizoramah hian Kristian sing khat (10,000) lar an lo awm ta a ni

He Jubili hi January ni 11, kum 1944-ah Zoroma Kristian khaw tinte chuan lawm vek a ni a. Indopui pahnhna hun lai kha a ni a, Mizoram pawh hi khawchhak lam hmêlmate chuan an rawn hnaith hle mai bawh a. Mizoramah hian indonah nna thawkin sipai leh hotu hiang tam tak an awm lai i ni bawh a. Chutiang hun khurh leh hlauhawm lu taka Mizo Kristiante hlim êm êm maia Jubili an lawm, an han hmu chu mak an tun an lâwmpui êm êm i ni.

Hmar lam Kohhran Chanchin Tlangpui

Hmar lam Kohhran chu kin hnat tawh angin. The Welsh Presbyterian Kohhran an ni a. Kohhranah hian an Kohhrantena an thlan, upaho kha i thusa berte an ni a, an zînga rawngbawl tutin hdu (Minister) an awm a. Kum 1897 kha Pu Zosaphlu o chhuahna kha a ni a, hun rei tak chung Mizoramah rim takin hna a thawk a, kum 25 aia rei a thawh hnuah Sâp ramah a haw leh ta a. Kum 25 a thawh lawmna Jubili pawh Zoram hmâr chun Kohhranhovin an lâwm a ni. Pu Zosâpthara kha Zosâp hmasa bei dawttu a ni a. Mizoram sikul lama lungphûm phûmtu a ni Tin, Sandisâp (Rev. F. J. Sandy) chu kum 1914-ah a lo chhuik a, sikul lamah nasa takin an nupain an thawk a vînluah thlâk takin Mizoramah a lu a lo phûm ta a ni. Kum 1926-ah chuan Durtlâng khuaah, an Biak in klangan an lo phum ta a, a hnat rengna pawh Mizoram Kohhranin sailungvar maw takin an sim a.

A hun chhûng hian sikul lamah chauh a thawk lo va, Pathian thu zina sikul (Theological School) Durtlângah a siam a, chuta zin tam takte chu Kohrran hruaitute an lo ni Pu Mena, (Rev E L Mendus BA) chu kum 1922-ah a lo chhuak a, Mizoram sikul, Sâp ni chungin Pathian, thu zina lam a ho va, chu sikulah chuan chhim lama mi te, Haflong, biala mite leh Mizoram chhûnga mi tam takin an zin a, Kohrran hruaitu tia tak takte an lo ni hl. w. a Kum 1924-ah Pi Zaii (Miss Katie Hughes) a lo chhuak leh a. Amah hi Mizorama hla sak lam hruaitu hmingthang tak a lo ni ta a. A hovin Mizoram pawn lamah kum 1929 khân Sylhet-ah Synod Inkhawmpui ah zaipâwl an zuk kal a. Kum 1933-ah India ram khawpui fangin zaipâwl an kal leh a. Mizoram hla thlûk kima saktitu leh zaipâwl uar-tirtu bulpui a lo ni Tin Mizorama Sandei Sikul lam hi a inpêk zawhna leh a hna pui ber pakhat a ni a, Mizorama Sandei Sikul indawt (Graded Sunday School) tichhuaktu leh hruaitu a ni

Pu Niata (Rev L Evans) chu kum 1929-ah a lo chhuak a, Zosâp hna a thawh hmam Mizoram Mission in pawimawh, Durtlâng Damdawi in te, Dâwripui Biak In te a sa a, Zosâp hnate pawh a thawk a, Zorani tân mi pawimawh tak a lo ni Eduarsâp (Rev. D Edwards BA) chu kum 1933-ah a lo chhuak a, sikul lam a nguihsak êm êm a, Mizoram-ah "Vocational School" an din a, lehkha ngawt ni lovin, kut themthiamna lama themthiamna hi Mizovin an mamawhin a hria a ni. Amah hi Sâp rama

a haw thlâk hnuah Welsh ram Kohhian bul pui berte zînga ziaktu hna chu a zuk thawk a ni Tin, Pu Samuela (Rev Samuel Davies B A) chu kum 1937-ah a lo chhuak leh a, amah hi ni tha tak, khawngaihna ngah tak a ni a Sikul Sâp huate a thawk a, a tlângpuiah Kohhian lam a enkawl bei a, mi thahnemngai tak a ni Tin, Pi Pui (Dr G P Roberts) chu kum 1938-ah a lo chhuak leh a Durtlâng damdawî mah Dr Williams a tawn thlak a Doctor thiam tak, hmeichhe nau neihna enkawl leh dam lo zai lam thiam mi tak a lo ni a Mizoram an tangkaipui hle a ni

Pu Jona (Rev D F Jones B A, B D) chu kum 1942-ah a lo chhuak a Indo harsat lai tak mai a ni a sikul lam a enkawl bei a, Mizo High School a thawktu hmasa bei a ni a A hun chhionin Mizoram thingtlângah Middle School a din chhuak a Kohhran lamah indo harsat chhûngte khan, tal dep Kohhrante tlawhin a zin vêl a A hup chhung a hnathawh iahte hi kumkhuaa Mizo tân theihngihl mi a ni lo Pu Lloyd-a (J M Lloyd B A, B D) chu kum 1944-ah a lo chhuak leh a, Mizo High School-ah Headmaster hna a thawk a, Fuhkoh zînaa (Theological School) hotu ber a ni biwk a, Mizorama hni pawimawh ber ber bul tantu a ni Pi Tei (Miss G R Roberts B Sc) chu kum 1944-ah biwk a lo chhuak a Hmeichhe Middle School-ah Headmistress a ni a, mi thiam tak leh thahnemngai tak a ni

Mizo Kohhran lama thawktu pawimawhte

(1) TIRHKOH HMASA BERTI Kum 1902-ah tirh-koh, kum khata Rs 36/- hlawhin tirhchhuah a ni a Hmâr bial lamah chuan Phaisâma leh Vânehhûnga leh Dokhama te an ni Kum 1906-ah chuan Phâwka an tir chhuak leh a Chhim bial lamah chuan Than-kûnga leh Zathanga an ni Thankûnga hi Pu Buchhâwna Sâp te Pa a ni a, an nupain kum 50 inthen lâwk hauh lovin an awm dîn a Pu Zathanga hi Bible lehlîn lama an Zosâpte puitu bei pakhat a ni bawk a ni

(2) PASTOR HMASATI Hmâr lam Kohhranah chuan Pastoi Chhuahkhama chu Pastor hmasa ber a ni Kum 1910-ah Cherra khuaah Theological College-ah a kal a, Mizo kal hmasa ber a ni a, kum 1913-ah Pastoi atân nemngheh a ni a Mizoram Pastor hmasa a ni len a Bial nei chungin Aizâwl Zosâpte a tanpu a, sakhaw lam lehkhavute a siam a, Mizoram Kohhran lu ber a ni a, amah hi a mizia a tha a, entawn tlâk tak a ni a, a mizia chuan mi a hneh thei êm êm a, zirtu a nih lain "Good Conduct Medal" a hmu a Sawikâr pawhin a tangkaizia an lo huiatin— "Coronation Medal" an pe hial bawk a Tirhkoh hna zirte a zirtîr bawk a, Thuthlung hlui bu lehlîn lam a bei bawk a, Mizoram Kohhran engkima engkim a ni mai a A huiat rengna pawh Aizâwl Mission, Vêng Biak In kawtah a awm

Chhim lamah chuan Pastor Chuautea chu Pastor hmasa bei a ni a, kum 1914-ah Pastor atân an nem-

nghet a Lunglei bial lama kawng chokoma Kohhran bulpui a ni Theological School ho a ni a leh khabu lehlin lamah englai pawhin a thawk a, an Zosâpte tha chhang dâltu be bulhota a. Kun 1915-ah Pastor Haudâla leh Pastor Thon eng chu Pastor atân an nemnghet leh to bawl a. Hmâi lamah chuan Pastor Liangkhuin chu a ssembly dâ anga Pastora nemngheh hnasak be a ni kun 1921-ah nemngheh a ni a. Amah hi ng sakhaw a ni te leh Kohhran thurin lam zion theow tî a ni a. Mizoram Kohhran thurin hnatna lama Kohhran bulpui ber pakhat a ni Pathian leh khabu lehlin lam hna thawk tûrin, thingtlângah a hna to a be Pathian rawngbâwl nâna a thawk hnaah A awl th a awm ta a. Ni tin Pathian lehkhabu a lehlin a. Aizâwl Kohhran Pastor a lo ni bawl a. Hnatna lama a awm lai pawhin Thuthleng a be. H natna bu bu leh lehkhabu dangte pawh Kohhran an a ssembly thîn. Hmâi lamah Pastor Zoramthanga leh khabu lamah Pastor Khuanga chu L Th (Licentiate of Theology) zu zo hmasa berte an ni a. In, Pastor Zairema B Sc chu B D (Bachelor of Divinity) zu zo hmasa be a ni bawl a ni.

(3) Hna pêng dang tam tak a awm a. Pu Pisona hi Zosâpte tanpuitu bul be hmâi lamah chuan a ni a. Sikul lamah te, Kohhran lamah te, kawng thingtlângah Mission hna a thawk a ni. A chângin silul lam a ho va, a chângin Mission zintitute zintir hna a thawk a, Mizo lehkhabu tam tak hi a ssembly a ni. Pu Zalawra hi Sander Sikul lama a kûl a ni be a ni.

Mizo Kohhran lama thawktú pawimawhte

(1) TIRHKOH HMASA' BERTF Kum 1902-ah tirkoh, kum khata Rs 36/- hlawhin tirkchhuah' a ni a Hmâr bial lamah chuan Phaisâma leh Vânehhûnga leh Dokhama te an 'ni. Kum 1906-ah chuan Phâwka a tir chhuak leh a. Chhim bial lamah chuan Than-ki nga leh Zathanga an ni Thankûnga' hi Pu Bu-chi lâwna Sâp te Pa a' ni'a, an nupain kum 50 inthen lâ'k hauh lovin an awm' dîn' a Pu Zathanga hi Biele lehlin lama an Zosâpte puitu ber pakhat a ni bawk a ni

(2) PASTOR HMASATE Hmâr lam Kohhranah chuan Pastor Chhuahkhama chu Pastor hmasa ber a ni Kum 1910-ah Cherra khuaah Theological College-ah a kal a, Mizo kal hmasa ber a ni a, kum 1913-ah Pastor atân nemngheh a ni a, Mizoram Pastor hmasa a ni leh a Bial nei chungin Aizâwl Zosâpte a tanpu a, sakhaw lam lehkhahute a siam a, Mizoram Kohhran lu ber a ni a, amah hi a mizia a tha a, entawn tlâk tak a ni a, a mizia chuan mi a hneh thei êm êm a, zirtu a nih lain "Good Conduct Medal" a hmu a. Sawrkâr pawhin a tangkaizia an lo hriatin— "Coronation Medal" an pe hial bawk a Tirkoh hna zirta a zirtir bawk a, Thuthlung hlui bu lehlin lam a ber bawk a, Mizoram Kohhran engkima engkim a ni mai a A hriat rengna pawh Aizâwl Mission, Vêng Buak In kawtah a awm,

Chhim lamah chuan Pastor Chuautea chu Pastor hmasa ber a ni a, kum 1914-ah Pastor atân an nem-

nghet a Lunglei bial lama kawng engkima Kohhran bulpui a ni Theological School hotu a ni a, lehkhabu lehlin lamah englai pawhin a thawk a, an Zosâpte tha chhang dâltu ber pakhtu a ni Kum 1915-ah Pastor Haudâla leh Pastor Thankûnga chu Pastor atân an nemnghet leh ta bawk a Hmâi lamah chuan Pastor Liangkhaia chu Assembly dân anga Pastora nemngheh h nasak ber a ni, kum 1921-ah nemngheh a ni a Amah hi mi sakhaw mi tak leh Kohhran thurin lam zicth thum tak a ni a, Mizoram Kohhran thurin hmatna lama kathruutu bulpui ber pakhat a ni Pathian leh'hibu lehlin lam hna thawk tûrin, thingtlângah a hun tam ber Pathian rawngbâwl nâna a thawh hnuah Aizâwl-ah a awm ta a Ni tin Pathian lehkhabu a letling a, Aizâwl Kohhran Pastor a lo ni bawk a Thingtlâng lama a awm lai pawhin Thuthlong thu Hritfhithu bu leh lehkhabu dangte pawh Kohhran tân a siam thîn Hmâi lamah Pastor Zoramthanga leh chhim lamah Pastor Khuanga chu L Th (Licentiate of Theology) zir zo hmasa beite an ni a Tin, Pastor Zairema B Sc chu B D (Bachelor of Divinity) zir zo hmasa ber a ni bawk a ni

(3)' Hna pêng dang tam tak a awm a Pu Pasena hi Zosâpte tanpuitu bul ber, hmâi lamah chuan a ni a Sikul lamah te, Kohhran lamah te, kawng tinglângah Mission hna a thawk a ni A chângin sikul am a ho'va, a chângin Mission zittirtute zittir hna a thawk a, Mizo lehkhabu tam tak hi a siam a ni bu Zalawra hi Sander Sikul lama a kûl a ta ber a

ni a, Pi Zau nên nasa taka, an thawh avângin Mizo Kohhran Sandei Sikul hi a hlawhtling a ni Pastor Saianthanga hnan bial nei chungin Tirkoh hna zarte a zutir reng bawk a, hrilhfiahna bu a siam bawk a, lehkhabu dangte nên. Kum 1924-ah Pastor atân nemngheh a ni Pu Mûka hi hmun pui lamah Mission hna thawhpuitu a ni bawk a, lehkhabu lehlin lamah hmahruaitu a ni a Tirkoh hna zirtirtu a ni bawk a, Assembly tangka vawngtu a ni a, tûn hma lam hun rei tak chu Assembly sum hi Zosâpten an vawng ber a, Mizo kutah Assembly chuan a lo dah ve ta a, Pu Mûka hi chutiang lam thawktu hmasa ber a ni Tunah chuan Assembly Office siam a lo ni ve ta a Chumia ziaktu hna thawktu turin Pu Chalhûna chu thawktu hmasa ber a ni

Inkhawmpui thu

Kum 1924 hmalam kha chuan Mizoram hmâr chan hi Presbytery pakhat hnuaiah a awm thin a, kum 1910 hi Presbytery dan anga inkhawmna hmasa ber a ni. Hemi Presbytery hnan Kohhran upa hmasa berte chu thlan an nei a Kum 1924-ah Hmâr lam zawng hi Presbytery pathumah a lo inthen ta a, Chhim chhak Presbytery, Khawthlang Presbytery leh Hmâr chhak Presbytery vuah a ni. Kum 1938-ah Tutchang iâl Presbytery siam a ni leh a. Kum 1944-ah Hmâr chhak Presbytery kha hmun hnihah a lo inthen leh a, a chhak lam chuan an hmîng ngai an chhaym a, a thlang lam chuan Hmâr thlang Presbytery an invuah a, Presbytery 5 a awm ta a

ní Assembly chu kum 1925-ah khân Presbytery pathumte khai khâwmtu atan neih tan a lo ní a, kum tin kum tîr lamah an inkhâwm zîah thîn a ní Chhim lam chu kan sawi tawh angin Presbytery pakhat hnuaiah an awm baw a Tunah, chu Assembly inkhâwmpui chu a hming an thlâk a, SYNOD a lo ní ta

Ram danga Chanchin Tha hrilh thu

Kum 1910-ah khân Sâptlangvâla'n Mizo pathum, Vânzika, Savawma leh Taitea chu Senvawn ramah Pathian thu sawi tûin a tî chhuak a, hlawh pawh nei hlek lovin, an thahnemngaihna avângin an kal a ní Kum 1913-ah khân Pu R Dâla chu Senvawn ramah Missionary hnathawk tûin a lût p ei a Kum 1919-ah Pastor Thuanga chu Haflong biala Pathian hna thawk tûin a kal leh a Indo pui pakhatna zawh lamah khân Mizoram atingin Burma ramah pêm luh châkna a lo awm a, mî tam tak an pêm lût a, chu chuan Pathian thu an han luhpui baw a, chu mite zîngah chuan Pastor Tuahhrânga, mî thahnemngai tak a awm Hmâi chan Assembly-in Tuikuk zîngah hna a thawk reng a, Chhim lam Kohhranten Tuikuk leh Takam zîngah hnathawktu an tîr reng baw a Pu H K Dohnûna pawhin Lakhupui bialah Pathian hna a thawk a, I B P Mission tichhuaktu hi a ní

Mizo Kohhran Zaipawl India khawpuia an zin thu

Mizo Kohhran hmunpui deuh deuhva mite chuan zaipawl an nei thîin rêng a. Pu Zosâpthara kha hla mi tak a nih avângin Tonic Solfa chu mi tam takin an thiam a, Kristia hla a aw kima sak chu an chîng tawh rêng a. Chûnga an zin berte ch' Sankey bu leh Alexander bu a ni deuh bei a. Pi Zan lo chhuah chhuah hian hla lamah harhra thu a rawn thlen a, amahin zai a thiam a, ziti a thiam bawk si a. Mizoram khaw tin tih theihthe chuan hla a aw kima sak an lo chîng ta hlawn a. Aizawl hmunpuiah chuan hlapui ropui tak tak an lo zin ta a. Handel's Messiah bu te, Gaul's Holy City bu te chu Aizawl nula leh tlangvâl leh sikul naupangte leh sawrkâr hnathawkte insuhfinin Pi Zan hovin an zir thîin a, an zai thiamzia chu Mizoram pâwr lam a dêng ta hial a.

Kum 1929 khân Sylhet khuaah Assam Synod in-khâwmpui a awm a, chuta kal tûi chuan an sâwm a, an zuk kal a, India ram hmâr lam Kohhran hruaitu Rev A. Ralla Ram B.A. chu a lo tel ve a, an zai chuan mipui a khawih êm êin a, Pu A. Ralla Ram pawh chuan mak a ti zâwk hial mai a, India ram khawpuite fang tûin a sâwm ta a.

Kum 1933 khân November ni 15 Nilainin Aizawl atângin nula leh tlangvâl, mi 40 chu Pi Zan hovin an chhuak ta a, India hmâr lam khawpui zawng zawng fang tûi an ni a, lawngah te, rêlah te li zin

ngai lo a tam zawkte chu an ni a. An khaw dawh leh an chanchin tlângpui chu hetung a ni. Khawpui apiangah chuan hmun pawimawh bikte an enpui zêl a, khawpui tinah Ngaihtuahlu Pâwl an awm zêl a, a pum pui thua Rev. A. Rulla Ram B.A. of Allahabad kha an hotu bei a ni.

Calcutta chu November ni 15 zân dai 8-th an thleng a, chu khawpuiah chuan ri 6 an châm a, Victoria hriatiengna In te, Vui sapna (Ice Factory) te, thil hlui dah Hhâwmna (Museum) te an enpui a. The Scottish Church College-ah te, Duff School-ah te, YWCA, Chowringhee Road-ah te an zai a, a m leng lo khawpui a ngaihtlaute an awm zêl a, Thobuin Church-ah an zai bawh a. Tin khawvêl ram tina mite lo ngaihthlâk tûn Broadcasting Studio (Aw theh darhna)-ah chuan an zai a, an zai chu India ram khawpui hmun tinah an ngaihtla a, Sâp lama nite pawlin an lo ngaihtla a.

Tin, India hmâr lam khawpui pawimawh tûn an nih avângin, Patna-ah te, Benares-ah te an kal a. Benares-ah chuan Hindu Pathien ngaihtla lo tam tak lo kalte an mit ngein an hmua, Ganges lu dungah chuan an sual faina nia tûn an ni buil sup sup mai a. Tin, Lucknow-ah te, Cawnpore (Kanpur)-ah te an kal zêl a, Allahabad khawpui an thleng a. Anmebni hotu bei awmna a nih avângin mipuin an hlutsak nasa hle a, a ngaihthlâkna hmuna ah pawh an leng ngai lo va. Tin, Shahjahanpur khua te, Bareilly te, Moradabad te an thlwh zêl a.

Delhi, India ram sawrkâr khawpui ber an thleng a Hmasâng Mogul lalho sùlhnu te an enpui a, Old Fort te, Humayuna in chhûng te an fang a, Kutb Minar, hlam 41-a sângah te an lâwn a, Parliament House te leh Thlawhtheihna tumna hmunte an enpui a

An zai'n mi a tihlâwmzia chu, chanchinbua an chhuahnaah chuan, "Kaisar Ropuia'n Sâp ram a iun tuma, 'Ka lo kal a, ka hmu a, ka hneh ta,' a tih ang khân, Mizu Zai Pâwl te an lo kal a, kan hmu a, min hneh ta," an ti hial a ni Tin, Dehradun te, Saharanpur te, Ludhiana te an tlawh a, Ludhiana hi Shadu Sundar Singh-a pianna khua a ni Tin, an thlen hlat tum ber Lahore chu an thleng ta a An kîr lam chuan Meerut khawpui tlawhin Agra khua an lût a, khawvêla thlân in hmingthang ber, Taj-mahal te chu an va en a, nimina zawh hlim ni mai âwmn a la lang a ni Tin, Allahabad khuaa India, Burma leh Ceylon iama Students' Conference ah an tel ve a, hnam hrang hiang an ni hlawn a, mahni zai inzaiaakna te an nei a, Mizo zai pâwl zai chuan mi rilru a dêng deuh ber a ni He khawpui ah hian Krîsmas an hmang nghe nghe a ni

An zin kawng tluan hian, an kalna tùi leh an ei an bâi tûrte chu ngaihtuah tu pâwlten an lo ngaihtuah sak vek a, thlen in tha tak an lo ngaihtuah zêl a. A chângm a hovm an thleng a a chang chuan an thleng darh a Inkhâwmna apiangah an tih dân tlângpui ber chu hetang a ni —

(1) Mizo hla pahnih an sa deuh ziah a, chûnga an sakte zîngah chuan, "Ka ralthuamna ka dah ngam lo" tih hi an sa tam deuh ber thîn

(2) Handels' Messiah bua mi -- Haleluya hla leh Berâm No talh tawh hla leh hla dang pathum emaw an sa ziah a

(3) Solo a awm thîn a, tah chuan Pi Zui leh Pu Engvâra an ni ber thîn

(4) Gaul's Holy City-a mi hla pahnih pathum sak a ni bawh thîn a

(5) Mizo chanchin — hmasâng atanga tunlai danglamzia thu Pu Mûka'n a sawi thîn a, a changin Pu L H Liana'n a sawi bawh thîn

(6) Hmasâng Mizo inchei dân entuna a awm thîn bawh a

He zaipâwl zîn hian hla sak lamah Mizo hming a tithang êm êm mai a, Chanchin Thain hnam nun a tihdanglamzia pawh miten an lo hiat phah êm êm bawh a He zaipâwla kalte hi Aizâwl nula leh tlangvâl leh Middle School-a zirlaite leh tam pâwn lama lehkhâ zirla Pu Kâphleia, Shillong High School-a mi leh Pu Lalthanga, Cheria Theological School-a mi leh Pu Engvâra, Shillong Govt Press-a mi te, thungtlâng lama Primary School zirtitu Pu Chhunga (Muallung) te, Pu Sânga (Thênzâwl) te, Pu Chhun-

zova (Biate) te, Pu Chalhnhûna (Phûlpui) te leh Pu V L Sîama (Sialhâwk) te an ni

Mizo Kohhran zaipâwl hi kum 1951-ah khân Assam Synod Inkhâwmpuah Karimganj-ah zaun an zul kal leh a An kalna hmuna ngaithlatute chu an lâwm êm êmin Pathian Rani atâna hnathawhna pawimawh iopui tak a ni zêl a ni

(3) Roman Catholic Pawl Thu

Roman Catholîc pâwl hi khawvêla Kohhian iopui bei leh hlun bei nun an inngai a An pâwl bulpui ber chu Rome ram a ni a, Rome khawpuiah an hoûu ber POPE an tih chu a awm a, Mizo jawng chuan "Pa bei" tihna a ni

Mizoramah hian kum 1925 vêlah khân Kohhian ngui lai tak a ni a, mi thenkhatin pâwl thar siam an lo châk a, he Roman Catholic pâwl hi an lo din a, an sâpte pawhin an iawn kan a, mahse an tihdânte ngun taka an enin an lâwm tâwk êm êm lo va Chutih lai, hun himasa lama Roman pâwl ringtu nghet deuhthe chu Chhunnûma te, Laltûra te, Chawnga te, Thangphunga te leh Bula te an ni Hun rei lo deuh chu an pâwl bulpui lamte pawhin lanrawn ngahsak lo va, ringtute tân hun haisa tak leh fiahna pawh a ni Thingtlâng lama ringtu tam berte chu an bâng zo a ni deuhthaw tawh a, mahse Anzawl humpui lama mîte chuan hotute an be reng reng a, anrawn zawn leh ta zâwk a ni

Kum 1947 vêl laiah hian Mizorama hmun tawn
 Fhuai nghch thu an ngaihtuah a, tichuan an hotute
 FATHER te MOTHER te, SISTER te an lo chhuak ta
 a Aizawl-ah Kulikawn veng chhuan hm Lunglei
 kawng chhakah hmun an lo khuai ta a, Biak In
 tha tak an sa a, thu hiltu an tin chhuak a, zututu
 ang reng — CAUCHISI an tihthe chu hmun piwi
 mawh nia an hnat deuh deuhvah te chuan an dah
 a, Mizo rilru tem zâwnin chhûnah m tin sikul ng-
 in lehkha an zutut a, chumi pah chuan in Koh-
 hian dâna thu inchhâng an zutut bowk a. Tunth
 chuan an lo nghet sâwt ti hle mu — hle thep hat
 khatah ringtu tlêm tê tê chu an awm taw. Tin
 Chhingchhîp khuaah hmun khuai nghch an beisei
 deuh va, tûnah chuan (1952) Di min hûk thâ tek an
 siam a, Father pakhat a hian tawn a. Zwi zawun
 an thang zêl dâwn in angin a lan. Tunah chuan
 ringtute chu tam chu an la awm tih lo

(4) Chhandamna Sipai Pawl

He pâwl hi Sâp tawngin “The Salvation Army” an
 ti a. A din chhuaktu chu William Booth a ni a.
 Amah hi Pathianah pianthaina a lo nei a, Sâp tam
 khawpuahte thu a hril thîin a, mi tam takin an lo
 ring ta a. Ring lote chauh pawh an ni lo va, Koh-
 hrana ringtu ni mêk hnungtawlh mêkte pawhin an
 lo sim phah a, Pâwl angin an lo ding ta a ni
 Mizorama he pâwl a lo din chhuahna bul chu be
 tiang a ni —

Pu Kâwlkhûma hi Pathian Thlarauvah a lo hlim thar a, a sual a inhria a, a lo tui ta êm êm mai a Mi-hringin Pathian thu kan lo awi tâwk lohziatê hi a hre chhuak a, mi tin mai hi Sim tur nei ni vek mai huan a hria a Tichuan a rilru rem Kohhran a zawng ta a, Chhandamna sipai pâwl hi a lo hmu chhuak ta a Kum 1916 lamah khan a thian Chalchhuna nen Bombay khuaah Byculla hmunah Chhandanina sipai pâwl zingah an dân zir leh an dante a bul a bâla zuk hre turin an zuk awm a, Pu Chalchhuna chuan vânduaina a zuk tawhsan leh ta nghâl a, kum 1916-ah chuan chu pâwl chu an rawn din chhuak a A tirah chuan an han pung deuh hlek a, mahse Kristian dangte nen an inkâwm ngeih mang lo va, kum 1924 lamah chuan an hotute pawhin an rawn zawm tha ta meuh lo va Dik takin pâwl thar a ni a, an pâwl dân ang lo deuh pawhin hna an thawk a ni âwm e Pu Kâwlkhûmate nupa chu Calcutta lamah an la thla a, hun rei deuh an awm hnuah an lo chhuak leh ta a, he pâwl hi nghet takin a lo ding tan ta a ni

Mite tanpui leh Chanchin Tha puan hi a hna ber a ni a, mi tam fê chuan an lo zâwm ta a Tirkkoh an lo intir chhuak ta a, kum 1917-ah khân Pu Kâwlkhûma chu Officer a lo ni ta a, tûnah chuan Brigadier a kai tawh a Kum 1921-ah Tirkkoh (Officer) 6 an nemnghet a, Lalkaithanga te, Liana te, Thâwmlhana te, Pawilâma te, Sêlhnûna leh Sîama te an ni An lo pung zêl a, Aizawl chu an hmun pui ber a ni a, chutah chuan in lian tak Bramwell

Booth Memorial Hall an nei ta a Tunah chuan
ingtu 6000 dâwn lai an ni tawh a Adjutant K
Khâra leh Bugadier Kâwlkhûma phe chu London,
an hmun pui berah an huiat nghe nghe a An hni-
thawh ropui tak pakhat chu Hnuchham enkawl a ni

Chhandamna Sipai Pawl Hnuchham chawm thu

Tûn hma lam pawh khun nute thihsan nausên en-
kawlna hi chu an nei reng a, mahse in in tanpui-
na angin tangka an pe a ni bei thin Tunah chuan
kum 1952 bul lam atang khan hnuchham chawmna
tak tak an lo tan ta Nula pathum, hlawh beisei
hauh lovin a enkawl tûrin an inpumpôk a Aizawl-
ah Dâwruipui vengah chutiang enkawlina chu an nei
ta a, Pu Hmingliana chu chutiang lam enkawltu
hotu ber a ni Mi tam takin an hnathawh that
avangin tanpuina an pe a, Mizoram tana hnathawh
tha tak leh tangkai tak a ni

Chhandamna Sipai Pawl Middle School

Bâktâwng khuaah Middle School an siam i, a thawk-
tu hmasa ber chu Chhuanvawia a ni Sikul chu
vântlâng tlâwmngaihnaa sak a ni

(5) Seventh Day Adventist Mission

He pâwl hi Mizo tam bei chuan "Inrinni Chawh-
nia hmang pâwl" an ti ber a Thuthlung Hlui dan
angin Inrinni hi an Chawlni a la ni reng a He

pâwl hi mi pakhat din chhuah a ni lo va, Isua lo kal lehna ring hnaiho infin khâwmn an din tan a ni A tirah chuan America rama mi pakhat William Miller chuan Daniela bu bung 8 châng 14 thua ni 2,300 hi a chhât vak a, kum 1844 October ni 22-ah Isua lo kal dâwnn a puang a, chumi ringtute infin khâwm chu he pâwl lo dinna bul hi a ni ta

He pâwl Mizorama tiehhuaktu chu Pu Lallianzuala Sarlo a ni a Kum 1941-ah Shillong High School-a a zir lainn he pâwl hi a lo zawm a, Mizo tawngin an lehkhabu "Kristian Thuin" te a letng a, kum 1943-ah Mizoramah bu tam tak a hralh chhuak a Kum 1946 lamah High School naupang 10 lainn an lo puibâwm ta a, an lehkhabute kha Mizoramah an zuar ta chiam a, Khawchhetê khuaah te, Zokhaw-sâng khuaah te, Châltlang khuaah te, chhim Zolâng khuaah te, Pûkpui leh Haulawng khuaah te ringtu an lo nei ta a Kum 1946 hian Pu Lallianzuala chu Mizorama an pâwl din nghet tûrin an iawn tûi ta a Kum 1948 Mây thlaah Lunglêng khuaah Primary School an hawng a, tûnah Middle School-ah an chantûi tawh Kum 1949 December thlaah America atangin Mr. Lowry te chhûng an lo chhuak a, kum 1950-ah Mrs Lowry chuanin Sâp jawng Sikul a hawng a, Aizâwl mi lian taten an zir Kum 1951 hian Mizorama Seventh Day Adventist Mission intawhkhâwmna hmasa ber an nei a, Mr Lowry chu Pastor atân an nemnghet a Chhim Pûkpui khuaah Primary School, kum 1952-ah an hawng leh a Tûnah (1952) hian Mizorama

ringtu chu 500 vél an ní a, Aizâwl thlang Vaiva-kâwn (Srimantilla) chu an hmunpui tûi sawikâi pêk a ní Pastor 2 Tirkoh 2 leh zîttutu 3-in an thawk mêk a ní Thingtlâng khuaah Biak In 9 an nei tawh bawk a ní

(6) Pentecostal Kohhran

He pâwl hí Sâp tawngin "United Pentecostal Church" a ní Kum 1900-ah te, 190-ah te America rama Kansas-a Bethel Bible College-ah te, Texas leh Los-Angel khuaah te leh Canada ramah te Thlarau Thianghlîm a lo thlang a, kum 30 AD laia Pentecost nê Thlarau Thianghlîm thlang ang ngei kha nîn an hîa a, tawng hîat lolite an hmang a, hîih lâwkna thenkhatte leh lâwna te leh thîl dangte pawh an chang a, chutianga chngtute inhmu khâwm chu an inzawmkhâwm ta a, United Pentecostal Church an invuah ta a n

He pâwl hí Pu Zakâmlôva chuan a lo zawm ta a amah hí Pathian tî va hîirna nasa tak nei sa a ní rêng a Kum 1949 khân an pâwl Zosip nula Doveri (Rev R A Dover B A , I T) chu Aizâwlh a lo zin a, Pu Zakâmlôva chu Baptisma a chantîr a, chu chu he pâwl Mizoramâ indin tantihna a ní ta Kum 1949 January ní 26 ní hí

Kum 1950 February thla khân India leh Ceylon rama an pâwl hotu (Superintendent) Rev E L Scism chu Doveri nê, Rev N Parmai nê an lo kal a,

Pu Zakâmlova chu Pastor-ah an lo nemngnet ta a Mizoram pum puia hotu ber (District Pastor) a lo ni a Tûnah hi chuan hlawh neia rawih Pastor 9 lai an nei a, anmahni inchhiar dân chuan ringtu 5,000 lai mun an insawi a ni

He pâwl hian Thlarau thlpêk an uar êm êm a, an rawngbâwl dân tlângpui pawh Pathian Thlarau thu ang ang awm leh thawh a ni deuh bei main a lang a. Biak In hrang nei meuhvin khaw thenkhat khatah chuan an awm ta hlawm a ni

HNAM INSINGSAK THU

Mizo hi hnam fmg lo zinga chhiat tel an ni a, a ram rorêl dân pawh a dang a Sâpin "Excluded Area" an tih ang zingah hian an tel a A ram pum pui awptu chu Superintendent a ni a, a duh duhin, amahin Dân a siam thei a, a duh duhin a thiat thei baw k a, amah chu a dân siam hmangtu a ni leh a Mizo lalte hmân laia Vai lo len hmaa dân angin min la awp ber baw k a An fate chu â se, fmg se lai an ni lehzêl mai baw k a anmahni tual-chhângah chuan British sawrkâr hnuaiah dân an siam chawpin a hmangtu an ni leh chawp nghâl a Mizo zinga hmangchâng hre deuh deuhthe chuan phurrit ropui tak min delhtu lâk kian tûr awmin an hre thîn a. Mehse a ram rorêl dân tlângpui tihdanglam chauh loh chuan, chu chu tihreh rual a ni lo Hnam dân dik lo leh ram rorêl dân dik lo siam

that a tulzia vertute chu hun rei tik ata tawh mi thenkhat chu an awm reng a ni

Mipui hriat tûr leh a langa che chhuak hmisi ber chu Aizawl, Kulikâwn vêng an ni a Peri Sap (N E Parry) Bawhsâp a nih lai khân tam awp dan thuaah sawrkâr Jhiatthamin buaina an nei a A tâwpah chuan Bawhsâp pawh an khing bawk a Chuta an ngaih pawimawh bei beite chu -

- (1) Bawhsâpin hlawh lova mi hnathawh luhtu tûr a ni lo
- (2) Lal leh upate pawhin hotute tlawn nan an khua mite neih, an phal lo chung an hmiansak tui a ni lo
- (3) Mizoram hi Excluded Area ita chhuah a, Assam Council hnuaia luh ve a hun tawh a ni tihte a ni ber hlawm a

Hemi an beih vânglai hi chu kum 1926 leh 1927 vêl kha a ni ber a Chûnga hotu lang zui deuh deuhthe chu Pu Chawngghnuan, Pu Ielela, Pu Thuama, Pu Saikûnga, Pu Suakkûnga leh Pu Biakûn an ni Dik takin Mizo mipui tam tak chuan anmahni kawhmawhbâwl vâng emaw an ti deuh ber a ni Mi tam takin chutiang tiliu chu an pu ti deuh deuh va, mahse a langa han beihna ren châng chu a harsa hle iêng a Thian ziho emaw, vêng khat emaw mai chuan chutiang hnâm msingsik thuaah engmah a tih theih loh tih chu a lo lang a a ram mipui inzawm khâwm chauhvîn a tih theih a ni Tûn tlai

khaw hnua h Pâwl an lo din ta a, India ramah hian British sawrkâr hnua; ata mla chhuak a, mahnia sawrkâra lo din ve tumna an neihna rei tak a ni tawh a mahse remchâng hun a awm lawk lo va

Indopui pahnihna vêl lai atang khan India chu mahnia ro inrêl chawpa ding dâwn tam a lo lang a, chutih lai huna kan Bawrsâp chu Makdawnal Sâp (A Macdonald) a ni a, amah hi Mizo-ho ram insingsak thua kharhtu ber pakhat a lo ni a Tûn hnua 'Mizo awm dân tur atân Mizoram rorêl khâwl a siam chhin a, Bial aiawh lai pakhat leh hnamchawm pakhat theuh sawrkâr bial tin atangin mipui min thlantîr bawk a, chu chuan Mizoram tûn hnu awm dân tûr chu Bawrsâp hovin an thlîr t'âng bawk a A tih dân chu Mizo t'ân tha ber ni vek lo mah sela, a kawng min keu kuaksaktu pakhat chu a ni Chutih hun lu chuan Mizo phurrit tihbo chaktu mi tam tak an awm hlawm a An zînga langsâr deuh ber berte chu Chhim lamah chuan Pu Sâprâwnga a ni a, Hmâr lamah chuan Pu R Vânlâwma a ni.

1. Mizo Union

Mizo zawng zawng an lo inzawm khâwm a, an phurritte an nam thlâk a, an tâna malsâwmna sawrkâr hnena diî tur apiang phut chhuaktu atân pâwl siam a lo ni a, Mizo Union hi kum 1946 April ni 9 hian Pu Macdonald Sâp phalnain din a lo ni ta a, a din chhuaktu chu Pu R Vânlâwma a ni April ni 25

leh ni 26, kum 1946 vek hian intawh khâwmna hmasa ber an nei a Chumi an inkhâwmnaah chuan Mizorama hruaitu li ber atân Pu Pachhûnga an thlang a, Pu R. Vânlâwma chu an ziaktu lian hmasa ber a ni bawh

Thingtlâng khuaa anmahni purtu atân hnimchawm bial aiawhtute kha an sâw m a, nasa takin an tanpui a, hun rei lote chhûngin Mizoram khaw tmaah hian he pawl hi a lo ding ta a, Mizoram mipui tim ber-te chû Mizo Union mite an lo ni ta

Kum 1946 September thlaah inkhâwmpui lian (General Assembly) i awm a, Mizoram khaw tmaah atungin palai mi 700 lai an lo kal khâwm a, "Mizo Union-in Mizoram a i awh zo" tui an bang a, chumi inkhâwmpui lian ber atanga vântlâng ko nihna lo bang ta nghâl-te chu a tlângpui thuah hêngte hi i ni a —

- (1) Lal khual thlen thu
- (2) Khawn tesêp thu
- (3) Khaw chhûnga sa lût — lal kah ni zêl thun kha
- (4) Khuapui chhih thu

Tin, Mizoram rorêl dân thau en chhin nan Advisory Council inthlanna a lo awm a, Mizo Union-te chu a tel tam berte an ni a Chumite inkhâwmho thu rel atang chuan, mahni huan leh in chung a thunchinate mipuiin kan lo nei leh a Tin, ramhual leh

Zalên hi mahni duh thua lal hnena inbath luhna a nih vângin Mizo Union chuan anmahni thua bâng turin a sâwm a, mi tam takte chu an bâng a Nakinah chuan, Bawrhsâpin ramhual leh zalên chu a tibang ta a Lal in sak hi mipui tum a ni thîn a, anmahni remtihna ngein tihbân a lo ni ta bawk a Mizo mipui tam tak tân chuan thâwkna huai a lo ni ta phawt a

Mizo Union chuan Mizo phurrihna dangte pawh tihkian zêl a tum a, a tumna lamah chuan, Sawikâr thu nghâk zo lovin, an duhthusâm chu hman nghâl mai tumna khaw thenkhat khat atangin a lo chhuak a, chu chuan buaina eng eng emaw a tichhuak a Nakinah chuan Bawrhsâpte nên pawh an inbe thiam ta mang lo va — “Mizo Union Nawrhna” a lo chhuak ta a Bawrhsâp leh Mizo lalte thu âwih lohna a lo chhuak ta a, tichuan Mizo Union hotute chu lung inah an tâng a, an thu âwih lohnahte chuan khaw tin Mizo Union hotute hiem an ni a, mi tam takin lei an chaw a, Mizoram a buai hle a Mahse hun rei lo tâh chuan Bawhsâp L L Peters leh Mizo Union hotu pakhat Pu Dêngthuama chuan Inremna an lo siam ta a Hotute lung in tângte an lo chhuak a, nawrh avânga lei chawite a chhuak leh a Thlith sual avanga chawina kha erawh chu a chhuak leh chuang lo va Inremna leh Muanna a lo awm leh ta a ni.

Kum 1952 tanirh lamah Mizoram District Council-a tet tûrte thlana mipuin an nei a, chu miâh chuan an va tih theih deuhthawin Mizo Union mite an lût

vek a, khawpui aiawhlu crawh chu **Zalênna Pâwl** an lût a ni Mizoram rorêlna th rah chuan, **Mizo Union** mite chu a hotute an ni ta vek a, an rorêlna chhiat leh that chu Mizoram mipute tâna thatna leh chhiatna a ni dâwn a ni India zilênna hnuaiah hian ram vânnai tak nih ve che hna kawng an zawng mêk a ni

Mizoram District Council

Mizoram hian District Council neih an chhâk êm êm a, an ram phurrit tam tak awm nia an hiate chu tibotu leh malsâwmni ropui tak thlentu nia an tin avânga chhâk an ni ber a Ram leh hnam inhei vêl lai hun hian, mahnî phurrit theuhthe dah sawn chhâk lo hnam an awm lo rêng ang

Mizoram District Council hawng tù chuan, Assam lama Minister hotu bei Mr Bishnuram Medhi chu a lo kal a, April ni 25-ah a hawng ta a, a hawn-naah chuan Aizâwl khawpui mi hian zawng zawng leh mipui tam tak an awm hlawn a, thu sei tak, tha tak tak a sawi a, a thusawi lăk tawm hetiang a ni --

“Thiinto u, hmâna ka lo kal hnahnun bei tum kha kun khat lai a lo ni ta a, chu mi chhông chuan kan iâm tâna pawimawh tak mai, putling zawng zawngina rorêltu thlanna ropui tak a awm a, chu mi hna ropui tak tihlawhtling tù chuan hui leh tum ruh pawh a ngu hle ang

“Kan hnam pa Mahatma Gandhi duh ang ngeia khaw mal mal pawhin rorêlna an lo neih hial tâk dâwn avâng hian ka lâwm a ni In aiawha in mi thlante hian in ram nakin thlenga rorêlna leh mawh-phurhnate chu an kova a awm avângin ka fuh duh bawk a Vawin hi Mizoram tân ni ropui tak a ni a, an zînga awm pawh a nuamin a hlimawm a, kan vawin rorêlna lamah kan thawk tlâng ang a, tân hma lama kum tam tak kan lo thawh rah chu hei hi a ni

“Advisory Sub-Committee hnêna in duhzâwng in sawite kha in la hre reng châwk ang a, khâng vâng-te khân a ni, kan dân siamtute chuan, nangmahni hnam dân hum tûr leh tichangtlung tûra thuneihna zau tak an lo pêk tâk che u ni Nun dân leh chêt dân tha, upa zah dân leh kut hnathawh lam thuahte hian ka ngai sâng êm êm mai che u a, sawikâi hmînga in tâna rawngbâwl hi ka châk êm êm fo va, in ramîn hma a lo sâwna a lo changkânna tûrah hian ka tanpuina che u, in lo dawn thiam pawh ka ring a ni

“Dân phal angin in ram rorêltute chu mi 24 an ni a, chu mi zînga mi 18 te chu nangmahni zînga pui-tingte thlan an ni a, parukte erawh chu, sawrkârin in Council a lo ngheh nân leh kawng hrang hrang ngaihtuahtu-ah ruat a ni a In rorêlna chuan thuneihna zau tak a nei dâwn a, thil thawh leh ram hman dân thuahte, khawpui leh thungtlâng rorêl pâwl siam thuahte leh vêngtu siam thuahte, lai leh khaw hotu thlan leh thlâk thuahte, ro khâwm dân

leh hnam dân siam thu chen hian thu a nei ang
 Hnam dang nêna inkâr thu tih lohvah chuan, lung
 in tântîr theihnate a thu a ni ang a, Primary sikul
 siam leh enkawlte a thu a ni ang a, ram chhûng
 enkawlina leh in hnam dânahthe hian zalêna in nei
 hi a duh a ni

‘ In iorêl pâwl chuan lei man leh chhih chi hiang
 hrang khawn theih a thuneihna an nei ang a In
 ram chhûng thuneihna ruatse sênsô chu Council tum
 vek tûr a ni ang a, an aherawhchu a tûlna ang anin
 sawikâr in a pui ang che u a, tûnah chuan in lam
 leh bungiate pawh sawikâr in a ngaihtuhsak ang
 che u

“Rorêlna lamah pawh sawrkâr chu a bâng dêr
 chuang dân lo va, a tûl ang anga puih in ni zêl
 ang In ram hmasâwnna tûra kawng hiang hrangah
 chuan a puih a beihpui zêl ang che u a, Aizâwl leh
 Lungleh kâr kawng in lai sa pawh sawrkâr in a en-
 kawl zui dân a ni Tlâwmngaihnaa in thiltih hi
 mi dangte entawntlâk ngawt a nihzia ka sawi thîn
 a ni

“Nikum chhûng ngawt pawh khân sikul lamah chêng
 sîng khat leh sâng kua lai pêk in ni a, tuikhuah
 nân nui li pêk in ni leh a, damdaw in pawh pa-
 hnih pêk in ni a, daktawr awm loh vânga tih tâk
 loh a ni hi a pawh hle a, mi thiam in la tam deuh
 deuh ang a, a la ziaawm zêl ang chu

"In lo neih dānte hi siam tha ula, ngaw tam zāwk in mamawh bawk a, in Primary School-te pawh hi Middle school nēna inchawih fāwkin in tih a tūl ang a, ram pum sikul ngaihtuah pāwhte nēn inzawmna in neih a tūl ang a, Lunglei lam harsatna pawh a hre reng a, thlawhtheihna lama thil thlākte a ngai a, thlawhtheihna tum hmun pawh zawn mē! a ni a

"Rorēlna hi thil har tak a ni a, mi thar in la ni a, muang tak leh fimkhur takin, nghet taka ti tūn ka fuh a che u Lalte chungchāngah hian fimkhur zual a ngai ang

"Paw leh Lakhei tân roēlna hrang a siamsak che u a Mizoram hi Pakistan leh Burma ram dep a lo ni ta a, ram pawimawh tak a ni a Sipai-hote hi tanpui ula, Mizo-ho hi sipai mi tak in lo ni a ram humna thuah a tūl ang anga in thawh ka ngēn e

"Vawun hian in ramah hun thar a lo thleng a, tūn hnu lama Mizo-tena an mawhphuih tūra chu in ni a Nangmahni ram changtlunna ngawt ngaihtuah lovin ram zau zāwk Assam te, India te hi el ian ula In thil ngaihtuah apiang chu zau takin valh ula, ram opui tak leh pawimawh tak in ni tih hi hre reng ang che u In thlith leh ngaihtuahle chu tūn atān mai ni lovin, huam pum tana hmasāwn ni zāwk tū a ni a, hēng thurāwnte hi in vawn tlat chuan engkim a fel zāwk ang

“Min lo lawmnate avâng hian ka lâwm ngawt mai
He ram hi ram nawi leh inawm leh hlimna ram a
ni a, in zînga awm hi a hlimthlâk êm êm a ni He
thil ropui tak lawmnâa ka awm hi ka hlim em êm
a ni He thil ka iawn hawng hi nuam ka ti tak
zet mai a Pathianin hruai zêl che u iawh se, JAI
HIND ”

2. Mizo Zalenna Pawl

He pâwl hi a sâp tawng hming chu, “The United
Mizo Freedom Organisation” an ti a Kum 1947
July ni 5 khân an lo din chhuak ve leh a A ti
takah chuan Pâwl hiang ang taka din tum ni em
êm âwmn an lang lo va Mizoram tûn hnu awm
dân tûr tuahmanna leh duh dân sawnath hian,
Mizo Union hotute chuan, an duh ang anga mipui
hruai tum anga langin an hria a, an ngaiht dân ang
lo chu, mipui tân pawh sawi chhuah haisatna a lo
awm tain an hria a

Mi tin chuan ngaihtuahnaah te, tawngah te, thlith-
th te zalenna kan nei tûr a ni a, hotute thu lo chu
âwih lohva, hotute duh dân ang lo chu, mahni duh
ve dân pawh sawi ngam lohna lo awm dâw ang
langa an hriatah chuan, ni tinin zalenna kan nei-
zia sawi langtu mai angin an awm a Tin, an lo
insuih khâwm fel ve deuh deuh va, in duh ang
chuan thil a lo kal ta lo deuh deuh va, Mizo Union
chhûnga duh dân hrang neiho ang deuh hlekin
“Mizo Union Zalenna Pâwl” invuahin an lo ding a,

maḥse an duḥ angin thil a kal thei chuang lo va, pāwl hrang angin an lo ding ta a, “Mizo Zālēna Pāwl” an lo inti ta a ni He ngaihdān lo chhuah tih aṭang hian, Pu Lalbiakthanga M A chu an hruaitu ber a ni a, amah hi Mizo Union Vice President a ni a, maḥse pāwl hrang anga an lo awm tākah chuan, he pāwl thar President hmasa ber hi a lo ni ta a, Pu L H Liana chu an General Secretary hmasa ber a ni a, tin, Pu Lalmawia B A, chu Burma ram aṭanga a lo hawin he pāwlah hian a lo lût ngḥāl a, General Secretary atân dah a ni leh ta a

Aizâwl-ah October ni 25 aṭanga ni 28, kum 1947 khân Inkhâwmpui (General Assembly) hmasa ber an nei a, Pu Lalmawia hi an hruaitu ber a ni ta zêl a, Pu L H Liana chu an pāwl ziaktu hian atân thlan a ni leh ta a ni

He pāwl hian Mizo mipui duḥ dân ṭha ber leh zalēna zau ber ngaihtuahtu niin an insawi a Mizo Union tih dân dik lote pawh nuai takin an do ngam zêl a, kawng dik nia a hriatte chu mipui a zirtîr zêl a, mipui pawhin an bengvâr phah êm ên rêng a Mipui tan tak chu he pāwlah hian an lût ve ta a, pāwl hian tak ṭahnh an lo awm ta

3 The Lushai Chiefs' Council

Mizo Lalho Inzawmkhâwm Pāwl hi “Lushai Chiefs' Council” an invuah a He pāwl hi kum 1939 lam aṭanga lo indin tawh an ni a, Mizoram hmasâwnna

tûr leh anmahni lalho an lo inzawmkhâwm thit nân leh Mizo hnam dân thate chhawm chhuak tûr leh an lalna pawh thlahte thlenga hum tlat tûr in he pâwl hi an lo din a ni a Mizo Union te, Mizo Zâlêna Pâwlte a lo chhuah tâkah hian anni pawh an insuih khâwm ve deuh deuh chu lo tui zualin an hia a An din chhan dân takah chuan, an upate nêna inzawmna thit tak neia an awm nân he pâwl hi an din a ni Mizoram zawng zawng hi an inzawmkhâwm a nih avângin lal 300 aia tam an ni An zinga hruaitu ber chu Pu Lalsailova, Kelsih lal a ni a, amah hi kawng tiniênga an pupa ber a ni a, ziaktu lamah chuan Pu Ch Ngûta, Durtlâng lal chu a tui atanga an hman ber a ni Indo laite khan sawikâi laka theihtâwp chhuah in tum thu an ngaihtuah a, April 1942 khân Japan do an puang a, May 1945 khân High School thu leh tun hnua Mizoram hmasâwnna lam an ngaihtuah a, Mizoram awm dân a an duh dân ang chu Sawikâi in huih ve reng a, hmai hmachhawn ngei pawhin Governor pawh an be thîn a Kum 1951 tâwp lamah chuan an hotupa ber Pu Lalsailova chuan huihêl lohna nghet tak a lo nei ta a, a lo boral ta a, tichuan hotu thar an lo insiam leh a, Pu Lalthawvenga chu he pâwl hotu ber atân an lo thlang leh ta a ni He pâwl hi chu Lalho an nih avângin mipui vântlâng lam telna mi a ni lo

Mizoram lalte chu hmânlai atang tawhin mipui vântlâng enkawltu leh hruaitu an ni kumkhua a, an remhriatnate chu anmahni tan maia hmang lovin,

mupui leh khawtlâng that nân an lo hmang tawh thin a, Mizo-ho Mizorama an lo luh hma ațanga lo lal tawh an ni a, British sawrkâr chuan an lalna chu a lo chhawm chhuak leh a, tun thleng hian khaw tinah te chuan an lal a Hmânlai chanchin ațanga kan hriat danin, Sailo chauh hi lal an ni lo va, hnam tin mahni tawkin an lal a ni. Tûn thlengin hnam dang lal an la awm hlawm a ni

(4) Mizo Hmeichhe Tangual

Mizo Hmeichhe Tangual hi kum 1947 khân an lo din thar ve leh a He pâwl hian a tum ber chu Mizoram hmeichhiate hi an lo insuih khâwm ve a, chhûngkaw enkawl dân tha zâwk an lo zihova, an pasalte enkawl dân leh an fate enkawl dân pawh an lo thiam zâwk a, hrisêlna lamahte hma an lo sâwn theih nân leh Mizo pi pu nun dân tha lote paith a, dân tha zâwka an lo chantîr a, hmeichhe chan tha tâwk lote siam that theih nân an lo din a ni ber a He pâwl din chhuaktu leh puipa hmasa ber chu Pi Zâmi (Pu Khawtinkhûma M A nupui) a ni a July ni 15, kum 1947 khân Pi Biaki (Pu Buchhâwna B A nupui) nên Mizoram Bawrhsâp hnênah he pâwl siam chhuah phalna li an va la a, tichuan sawrkâi hriat-pui Pâwl a lo ni ta a Pi Zâmi chu an pâwl huiatu hmasa ber a ni a, Pi Kâpthluan chu an ziaktu hian a ni a

Hmeichhiate hi chhûngkaw nunañ chanvo ropui tak an nei a, nu tha, nu fing, nu hmangchâng hria hlîr

lo ni se chu, chhûngkua hi a hlimin a nuamin a changlung sâwt ngei dâwn tih hi hnat si a ni a Chhûngkua hi an kutah a awm tih hnam, thiam tak leh remhre takin he pâwl hi hruai thiam se, Mizo mipui tân a tangkai êm êm ang

Mizoramah hian pâwl pakhat chauh a awm lo va, pâwl dang dang a lo awm hi vânnetha ropui tak pakhat nihna a awm a Mihingte hi kan sel famkim lo va, Zoram thatna ngaihtuaktu ngei ni mah ila, a chângah the tûra ngaihte chu a dik lo thei bawh a, tu pâwl tân pawh an dik lohna lo hmutu an awm hi dik tlânna a ni ngei ang Chu chuan kawng dikah min hruai ang a, Mizoram nuam leh hlimah a siam thei ang

5 Young Mizo Association

He Pâwl hi Mizoram pâwl chhuakah chuan a hmasa ber a, ram 101êlna lam dek tûa siam a ni lo va, a tum ber c'hu nun tha a ni ber a Kum 1935 khan a lo ding chhuak a, a tûah chuan a hming chu, "Young Lushai Association" a ni a Pu Eluai Sêp (Rev D Edwards) te, Pu Pasena te, Pu Vânkhûma te, Pu Buchhâwna teho hi a tîr taka a bul tan chhuaktute an ni hlawm a Mizo hi hnam mâwl tak, hnam thatang ve mêk a nih avângin zirtir tûr tam tak a awm a, nun dân leh awm dân that awntir hi a lo pian chhan tal a ni Mizo nula leh tlingvâl-te hian hun âwl an hman that a, Mizoram hmi-

sâwnna tûi an lo tih theih a, nun dân kawng tînrenga Kristian nun an lo chhawm chhuah nâna siam a ni

A tîrah chuan thil tê tham anga langah an tan a, zun-ram thiar thu te, in chhûng khawsak dân tha zâwk — bungbêl tihfai te, invawn fai thute an han sawi uar tan a, lehkhahahte an ziak a, tam tak an theh darh a, a lo sâwt ta hle mai a Mizoram hma-sâwnna hnâr tha tak mai chu a lo ni ta a ni

Indopui 2-na laite khân Mizo nula leh tlangvâl Mizoram pâwn lama indonaa thawk daihte hnenah lehkhate thawnin, an tâna tangkai tûi lehkhahute an thawn a, an theih ang tawkin an tanpui a

Mizoram pâwn lama Mizo tawng darh zau nan leh Pathian thu la hre ve lote tân Chanchin Tha theh darhna a nih beisein lehkhahute an khawn khâwm a, khawchhak lam, Tiau râl lamah an thawn chho va, chu an thil thawn chu “Chanchin Tha Dâk” an vuah a, nasa takin a lo hlawhtling ta nghe nghe a ni

Chanchin Tha Dak

Chanchin Tha Dâk hi a lo chhuah tanna dân chu, Champhai khaw tlangvâl pakhat Robuanga hian a theih ang anga Chanchin Tha puang darh turin Tiau râlâh thu sawin a kal thin a, Pathian thu an la huiat lohzia leh a ringtu awmchhunte pawhin lehkhahu an la neih tawh lohzia chu a vei hle mai a, tlâwmngai taka lehkhahu pe peihthe ta chu Pathian

thu sawi pahin a sem thin a. A thahnemngaihn chu hotute beng a lo thleig ta hial a. Kum 1946 February thlaa Kohhran Assembly tiak hlindah chuan he pawl hotute hian Aizawl Middle School-ah Assembly palaite kawmna Inkhâwm an siam a, Pastor Chhuahkhama chu Chairman a ni a. Chutah chuan Mizoram pâwn lama lehkhabu thawn dairh thu in sawiho va, tin, he pâwl hming Young Lushai Association tih thin chu Young Mizo Association tih thlâk rawtna saw ho a ni baw a. Inkhâwmhote chu an lungual hle i. Palaite haw tâk hnua chuan Cential Committee chuan ngaihtuah zumi an nei var a, a pâwl hming chu "Young Mizo Association" tui an thlâk ta a, tin, lehkhabu thawn dairh tur khawn khâwm zai an rel ta a. Pu Robuanga'n hlawn engmah sawi lovin sem a perh ngei a mahse a sem sên iual loh mai lehkhabute in pe khâwm ta a, khaw tin Kohhran leh Y M A nula leh tlangvalte inpêk chhâwnin he Chanchin Tha Dâk hi an lo siam ta a ni.

Aizawl atingin lehkhabute chu thingiem bawmh an khung a, Mission Veng Biak inah tawngtaina nen mipuin inkhâwnna an neihpui hnua chuan hmai lam kawtchhuahah leh chhim lam kawtchhuahah chuan an zâwn chhuak ta a, khaw tin nula leh tlangvalte leh Kohhranho inpêk chhâwn zel tûra thawn chhuah a ni ta a. Hetih lai hi fûr lai a ni tawh a, Champhai lamlian tlang dung lama mi chu Champhai khuaa Robuanga hnen chu ding takin a thleig mai a. Chhim lam kawtchhuaha mi chu khaw tun

takah chuan lehkhabu an lo pe zel a, thingiem an
 siam belh zêl a, puan zâr maw tak takte nen tha
 tho êm êmîn Kohhran mipuin an ngaihtuah ta a
 A thlenna apiangah chuan Kohhran zingah Harhna
 a thleng zêl a, mak takin hnuhma a nei ta a Aizawl
 atanga chhim lam kawtchhuaha chhuak chu
 thingiem bâwm hnih chauh a ni a, mahse Tutchâng
 râl a lo thlen chuan bâwm sawm ann a tam tawh
 a Khaw tinah zaipâwl te, nu leh pa te, naupangte
 leh Kohhran hotute chuan an lo hmuak a, hla sain
 tawngtain nuam ti êm êm mai hian an zâwn ta a,
 khua apiangah lehkhabu leh thilpêk dang tam tak
 a awm ta zel mai a A lo hlawhtling ta êm êm
 mai a, lehkhabu chang a ni t' lo va, pawisa te, puan
 te, kawrt leh thil ding, Tiau râl unaute tana thil-
 pêk awm khawm chu a lo pung ta zêl a Chumi
 kum favangah chuan Aizawl atangin a hran a lo
 chhuak leh a, chu pawh chu nasa takin a pungin,
 muna an hlutsak a, mak takin Pathianin mal a sâwm
 nui a lang a Mizoram Kohhran tân Harhna thlen-
 na a lo ni a, Tiau râl tân malsâwmna a lo ni bawh
 si a

Champhaja a thleng khâwm chu Pu Robuanga'n
 amah maja han sem sên rual a ni ta lo va, nula
 tlangvâl tlâwmngai, Fang Rualhote chuan Pu Ro-
 buanga ho chuan an han sem ta a, mipui pawh an
 lâwm êm êm mai a. An ramah chuan Kohhran
 awmchhun hnênah harhna a thleng ve leh ta zêl a
 Pathian la ring ngai lote pawhin an lo rin phah ta
 chum chum mai a. Zahau leh Hualngo bialah chuan

khaw tinah Pathian ringtu an lo awm ta a, tin Mizo tawng lehkhahute chu an ngaina êm êm a, Pathian hla sakah te, Pathian thu chhiahahle chuan hnam dang leh tawng dang an ni ni a, Mizo tawng vek an hmang ta a ni Thlithlâwnpêk thleng khâwm chu a tam tâk êm avâng chuan tlawmngaiho muna sem sên pawh a ni leh ta lo va, Rs 925 lai chi i sem vêlna lama lâwmmana pêkah a tal ta a Rs 800 lai hman bâng a la awm a, chu chu Tiau tal mite duhthlan ngein lehkhahu lei nân hman i ni a Champharah khian chung lehkhahute chu hlêp awm lova, a sênso pângngai ang chiah chiah lei leh tûm Pu Robuanga leh a thunte chuan an ngutuahsik reng a ni 'Lak aun pên lukhawng a ne, tih thu angin, a dawngtute ai chuan a petute tan tak lâwmna a tam a ni

MIZO TAWNG

Mizo-ho hi hnam hiang hiang mfinkhâwm lan nih avângin, tawng chi hiang hiang a awm a Chumi tawng chi hrang hrang zingah chuan Lusei tawng hi a lâi ber leh hman tlânglâwn ber a ni

Lusei tawng hi tawng tha tak a ni a, hla lam tawng thu maw tak tak, awmze tha tak tak nei a tam baw a, chumi avâng tak pawh chuan a tha a ni Mizoram chhûngah chang lo pawh hman a ni a, Ngaihbân tiangah te, Likhupai bialah te, Manipur ram hmun thenkhatahte le'i Kâwl rəm hmun thenkhatahte Lusei tawng hi hman i ni a Tiau râlâ

Pathuan thu âwih tam takte Pathuan lehkhabu leh
Hla bu hman laite chu kan ãawng ngeia ziaak a ni

AIJAL LEH LUNGLEI INKAR MOTOR KAWNG THU

Kum 1950 January ni 26 hian India ram tân ni ropui tak mai nihna a nei tih i hre ngai emaw — India ram hi tûn hma lam zawng chuan British Sawrkâr hnuaia awm a ni thîn a, kum 1947 August ni 15 atang khân British sawrkâr lak ațang chuan India hi a lo indang ãan ve ta a Tin, kum 1950 January ni 26 ni tak hian mahnia io inrêlna tak tak chu a lo neihna a ni a, chu chu Republic Day an ti a Chu ni ropui tak leh hlimawm tak mai lâwm tûr chuan India ram hmun tin maiah chuan a lâwmna ropui tak leh hlimawm tak mai chu an siam theuh hlawm a Mizoramni ropui taka an lawm dân mak tak chu kumkhuaa theihngihl rual a ni bîk lo ve

Chu ni ropui tak a lo thlen hma deuh ațang chuan kan ram awptu ber Pu S Barkatakî chuan sâwmna mak tak mai a sem darh a India ram mahnia ro inrêl chawpa a lo awmna tûr ni, hnam tin chi tinin an lawmna tûr ni ropui takah chuan keini, Zofate chuan kan ram mamawh ber pakhat Aizâwl leh Lunglei khawpui inkâra motor a kal theih nâna kawng laih ãanin i lâwm ve ang u tun Aizâwl leh a chheh vêl khaw tinte leh pâwl hrang hrang hotute leh lai leh khaw hotute hnenah sâwmna a thawm darh a. A sâwmna chu thul lâwmawm tak nûn mî tam takte chuan an hre hlawm rêng a

January ni 26 chu a lo thleng ta ngei a Aizawl vêng hrang hranga nula leh tlangvâl leh paho zawng zawng te, sikul hrang hranga zirtu zawng zawng te, sawrkâi leh Mission sâpte leh an hnuaia thawk zawng zawng te, sipai lam hotute leh sipai zawng zawng nêñ akhaw mi nâwtin, chu ni ropui tak lâwm tûr chuan bâwngtuthlawh nêñ, suahdûi nêñ, lungrâl nêñ thîrtiang nêñ, mahnî hmun hmun atangin an lo chhuak ta sung sung mai a Châltlâng khaw dai bula Bâwng Kâwnah chuan an inngihâk khawm vek a, thawh mai châk hmêl pu êm êm vek an ni a Chu inngihah khâwmnaah chuan Pu Bawhsâp te, Pû Thanhliia te leh Pu Lalmawia te chuan thu tlêm theuh an sawi a Pû Mena'n (Welsh Mission Zosâp, Mizorama rei tak lo awm tawh, Saprama a haw leh tawh hnua Mizoram a ngaih avânga a lo zin lu tik a ni a) a han chêk tan a, mi tin mai chuan an lai ve ta tluai tluai mai a Chumi nia hnattlâng han tamzia mai chu — Mizoramah chu ang tîng rênga tamîn ahovin hna an la thawk ngai awm lo ve Nulain nula ka ni ti bîk hek lo, mi lianin mi lian ka ni ti bîk hek suh, a Zo a Vain an thawk ta dual dual mai a Mizoho tanualna leh an hnithawh ropui taka he ni ropui tak an lawmna thu hian Indî ram hmun tin a dêng chhuak a ni

Chu mi an kawng laih chhunzawm tûr chuan thing-tlâng lama khaw tin mite chu sâwm an ni leh a Aizawl khawpuiah chuan chu kawng laih ngaihtuah-tu pâwl chu an awm ta a, Bawhsâp chu hotu ber leh lu ber a ni a, Manding sâp chu a kaiza vêngtu

a ni a Pu Thanhliia leh Pu Sainghinga chu ziaktu an ni a, Pu Lalmawia chu an tangka vawngtu a ni a, Pu Muka te, Pu Vankhuma te, Pu Samuela te chu a member-te an ni a Chhim lamah Lunglei khawpuih chuan awptu (S D O) hovin chhim lam chan tur ngaihtuahna an nei bawka Chhim lamin chhim ram chin laia, Hmâi lamin hmâr ram chin laia chu tum a ni a, Mizo tlâwmngaihna pângai anga laia chhuah tum a ni Ngaihtuahna pâwl chuan mi tinin kum khat chhûngin tha 10 theuh sên theih ni se chu, chu kawng chu laia zawh ni inain an ring a, kum leh 1951 Republic Day-ah chuan motor kawng hawn theih mai nin an ring hial a Khaw tam takte chuan tlâwmngai takin chu kawng chu an lai tan ta hlawn a, mahse Mizoho hi mahni thawh chhuah leh kut kawih ngeia ei zawng kan nih avâng-in duh angin thawhna hun tha kan nei kim thei lo va, an tum ang êm chuan a lo chhuak hman ta lo a ni.

He motor kawng hi Aizawl hmâr lamah a chhuak a, Champhai lamlian Bangla kêr hniha sei a zawh a, chuta tang chuan Dârlawng tlâng dung a zawh a, Hmâr Vanlaiphat lamlian a man a, Bangla kêr thum lamlian a zawh a, Keitum kawh atangin Lunglei lamlian a zawh a, Lunglei khawpui chu a chhim luh dawn a ni Bangla kêr sawm leh pakhat (11) laia sei ni mah sela, luipui pahnh chauh a kân a, Tui-ral leh Mat lai chu Chu luah chuan sawrkâr in motor kêl theih in Lei dawn an tum nghal a, Assam sawrkâr chuan chutlanga Mizohovin an ram atâna

thil tha tlâwmngaihnaa an tan tih an lo hriat chuan, tangka tam takin an tanpui nghâl a, kawng laih tawh sa apiang kha an enkawl nghâl zêl bawk a Tûnah kum 1952 kum chawhma lam hi chuan chhim bial lam pawhin an chanpual chu an zo teuh hle tawh a, hmâr bial lam pawhin an chanpual chu Bangla kêr hnih vêl chauhvîn an bâk tawh a, rei lo têah laih zawh a ni ma' dâwnin a lang

He kawng laih hian Mizo tlâwmngaihna leh lung-rualna a entir a, mahnî ram atâna thil tha chu theih-tawp chhuaha tihhlawhtlin an duh tih pawh a entir bawk a Inzawmkhâwm hi chakna a lo ni ngei mai tih pawh min zirtir êm êm bawk a ni Kan khaw-tlâng leh kan ram mawî tak siam tha tur hian lung-rual taka hlim taka thawhhona hi a tul êm êm a ni Kan pi pute huaisenna leh tlâwmngaihnaa Mizoram an lo tihmingthang tawh angin, keini thung-tharte pawh hian kan ram siam putling zêl turin tha kan thawh deuh deuh a tul a ni

“Mizo kan ni lâwm ilangin,
 Kan hnam thatna tûr zawng zêlin,
 Thil thajin kan ram timawin,
 Mizo, lâwm teh u”

PRINTED AT LENGCHHAWN PRESS